

NELJÄNNESVUOSIJULKAISU
KVARTALSPUBLIKATION

Kvartti

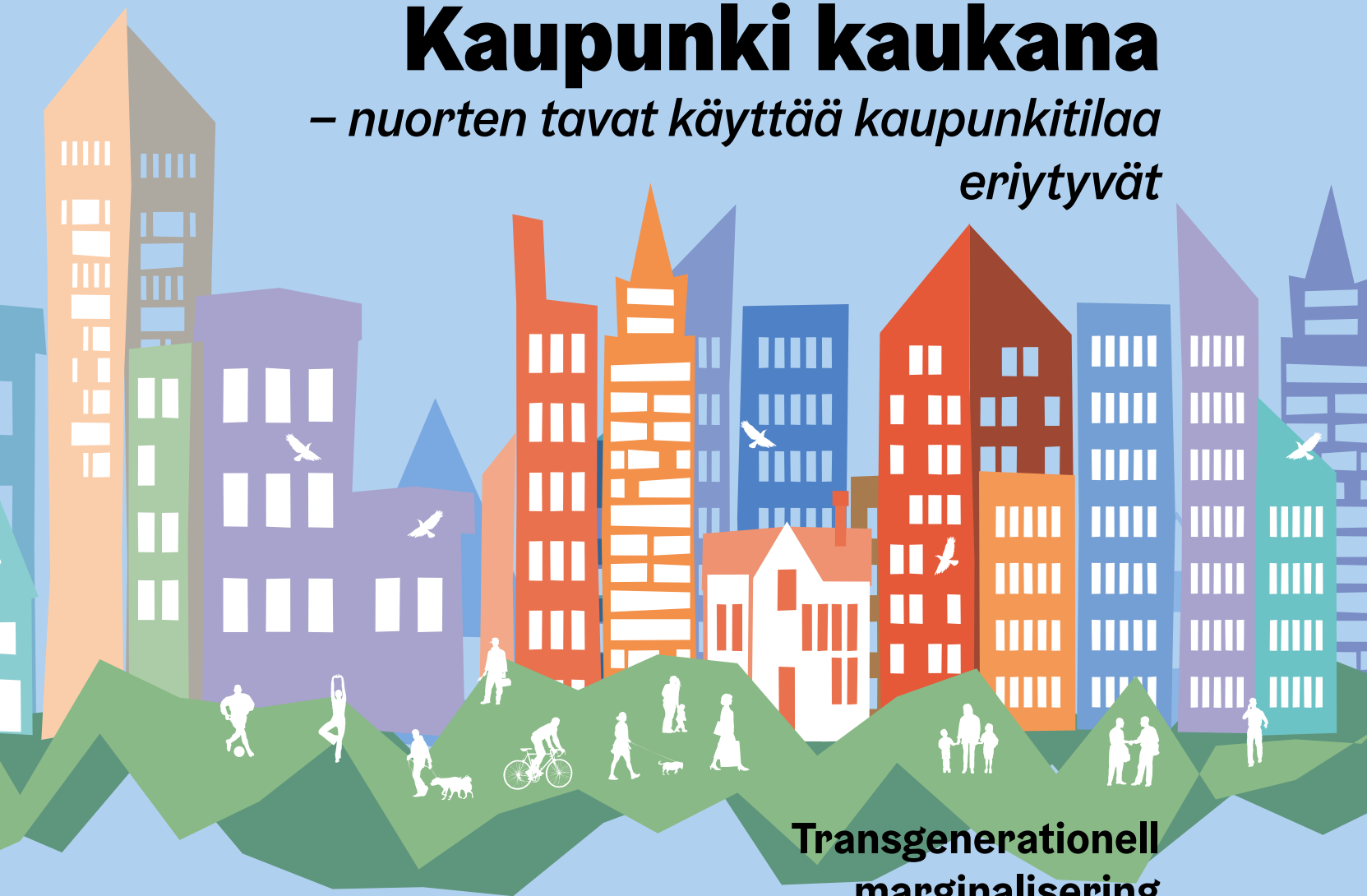
01
2021

Kaupunkitieto ● Stadsforskning och -statistik ● Urban Research and Statistics

Helsinki-apu synnytti
uutta yhteistyötä poikkeusoloissa

Kaupunki kaukana

– nuorten tavat käyttää kaupunkitilaa
eriytyvät

Helsinki
Helsingfors

Transgenerationell
marginalisering
bland unga i Helsingfors

Kvartti

01
2021

NELJÄNNESVUOSIJULKAISU • KVARTALSPUBLIKATION

Helsingin kaupunki • kaupunkitieto
Helsingfors stad • stadsforskning och -statistik
City of Helsinki • Urban Research and Statistics

Päätoimittaja • Ansvarig redaktör • Editor in Chief ▶ **TIMO CANTELL**

Toimitus • Redaktör • Editor ▶ **TEEMU VASS**

Käännökset • Översättning • Translations ▶ **MAGNUS GRÄSBECK**

Kuviot • Figurer • Graphs ▶ **NORA KITINMÄKI, LOTTA HAGLUND**

Visuaalinen ilme • Formgivning • General Layout ▶ **PEKKA KAIKKONEN**

Kansikuva • Pärmbild • Cover Photo ▶ **PEKKA KAIKKONEN**

Kansi • Pärm • Cover ▶ **PEKKA KAIKKONEN**

Painoyhteydet • Tryckerikontaktperson • Printing Contact ▶ **LOTTA HAGLUND**

Paino • Tryckeri • Print ▶ **LIBRIS OY, HELSINKI 2021**

Julkaisija ▶ **HELSINGIN KAUPUNKI, KAUPUNGINKANSLIA, KAUPUNKITIETO**

PL 550, 00099 Helsingin kaupunki

puh. (09) 310 36377

Utgivare ▶ **HELSINGFORS STAD, STADSKANSLIET, STADSFORSKNING OCH -STATISTIK**

PB 550, 00099 Helsingfors stad

tel. (09) 310 36377

Publisher ▶ **CITY OF HELSINKI, EXECUTIVE OFFICE, URBAN RESEARCH AND STATISTICS**

P.O.BOX 550, FI – 00099 City of Helsinki, Finland

telephone +358 9 310 36377

Tilaukset, jakelu | Beställningar, distribution | Subscriptions, distribution ▶ kaupunkitieto.tilaukset@hel.fi

ISSN 0788-1576 (painettu)

ISSN 1796-7279 (verkossa)

Kvartti

SISÄLLYS

TIMO CANTELL

5 Pääkirjoitus

OSKAR RÖNNBERG & VENLA BERNELIUS

7 Kaikkien kaupunki – mutta kaukana? Asukkaiden sosiaalinen tausta ja eriytyvä kaupunkitilan käyttö Helsingissä

TEEMU VAUHKONEN & MIKKO SALASUO:

18 Nuorten ylisukupolvinen syrjäytyminen Helsingissä

PASI MÄENPÄÄ & HENRIETTA GRÖNLUND:

30 ”Julkista palvelua kirkon kautta” – Helsinki-apu yhdisti kirkon ja kaupungin järjestöihin, yrityksiin ja kaupunkilaisiin

42 PASI SAUKKONEN

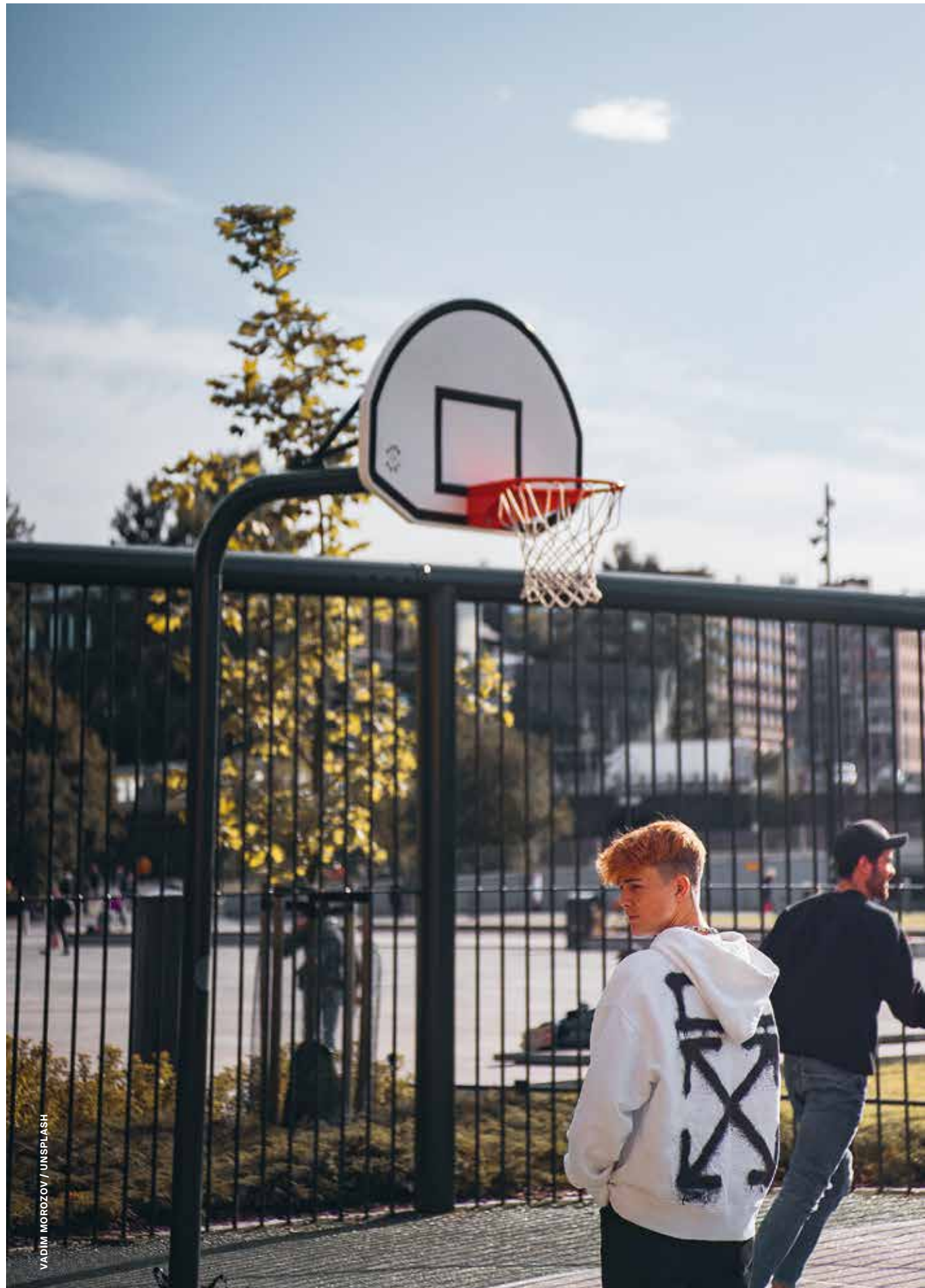
Ulkomaalaistaustaisten merkitys Helsingin työmarkkinoilla kasvaa

52 NINA HILTUNEN & TUUKKA SAARIMAA:

Helsingin edullisemmilla asuinalueilla keskimääräisesti enemmän pienihiukkaspäästöjä.

Helsinki
Helsingfors

VADIM MOROZOV / UNSPLASH

Helsinki seuraa tilastojen, tutkimusten ja muun kaupunkitiedon avulla asukkaidensa tilannetta monista näkökulmista, jotka usein liittyvät ihmisten hyvinvointiin ja heidän mahdollisuuksiinsa pärjätä elämässä. Kvartti-lehdessäkin helsinkiläisten arkea käsitteleviä tutkimustuloksia vedetään yhteen milloin tarkemmin rajattujen teemojen kautta, milloin yhdistelemällä ajankohtaisia aiheita laajemmiksi kattauksiksi.

TASAVERTAISTEN MAHDOLLISUUKSIEN takaaminen Helsingin lapsille ja nuorille on yksi tärkeimmistä asioista, joita kaupunki edistää. Kuten kaupungin strategiassakin todetaan, nuorten syrjäytymiskierre erityisesti koulusta ja työstä on yksi yhteiskuntamme vakavimmista ongelmista. Toinen suuri ja kaupunkija globaalistikin koskettava uhka on, että eriytymisen kautta muodostuu varsin erilaisia todellisuuksia, joissa lapset ja nuoret kasvavat. Jotta tällaisiin ilmiöihin voidaan puuttua, niistä tarvitaan jatkuvasti lisää tietoa.

TÄSSÄ LEHDESSÄ Teemu Vauhkonen ja Mikko Salasuo esittelevät tuloksia nuorten ylisukupolvista syrjäytymistä käsittelevästä tutkimuksesta, joka toteutettiin osana Helsingin kaupungin Mukana-ohjelmaa. Mukana-ohjelma on yksi strategiakauden 2017–2021 kärkihankkeista, ja siinä on haettu ratkaisuja nuorten syrjäytymishaasteeseen. Vauhkonen ja Salasuo mukaan perhetaustan huono-osaisuus ja sijaisuollossa olo ennustavat nuoren myöhempiä syrjäytymistä – kuitenkin Helsingissä vähemmän kuin muissa isoissa kaupungeissa.

HELSINGIN SEUDULLA on viitteitä siitä, että osa nuorista ”kuplautuu” omille asuinalueilleen ja arkailee kotilähiön ulkopuolella liikkumista. Jos kaupunkitilan eriytymistä havaitaan jo lapsilla ja nuorilla, vaarana on, että kosketus toisenlaisiin ihmisiin ja ympäristöihin katkeaa varhain. Oskar Rönnbergin ja Venla Berneliuksen artikkelissa tarkastellaan kaupunkitilan käyttöä tutkimusaineiston valossa: ketkä käyvät oman kaupunginosansa lisäksi usein keskustassa, toisissa kaupunginosissa tai Helsingin ulkopuolella?

MYÖS MUISSA tämän lehden teksteissä katsotaan kaupunkielämän kysymyksiä tiettyjen väestöryhmien perspektiivistä. Pasi Mäenpää ja Henrietta Grönlund ovat tutkineet viime vuoden keväällä käynnistynyttä Helsinki-apua, jolla helpotettiin koronaeristykseen joutuneiden ikäihmisten arkea. Pasi Saukkosen artikkelissa tarkastellaan ulkomaalaistaustaisten asemaa Helsingin työmarkkinoilla: tilanteen todetaan parantuneen selkeästi ennen koronapandemiaa, mutta kriisin seuraukset saattavat vaarantaa hyvän kehityksen. Nina Hiltunen ja Tuukka Saarimaa lähestyvät taloudellisen tasa-arvon kysymyksiä ilmansaasteiden näkökulmasta: mitä merkitsee se, että osalla helsinkiläisistä on toisia heikommat mahdollisuudet valita asuinpaikkansa vähäsaasteisilta alueilta? ■

Timo Cantell

Kaikkien kaupunki – mutta kaukana?

Asukkaiden sosiaalinen tausta ja eriytyvä kaupunkitilan käyttö Helsingissä

● OSKAR RÖNNBERG & VENLA BERNELIUS

Arjen kaupunki on asukkaille hyvin erilainen: kaikki kaupunkilaiset eivät liiku yhtä paljon kaupungin eri osissa ja oman asuinalueensa ulkopuolella, vaan kaupunkitilan käyttö näyttää eriytyvän koulutustaan mukaan ja jo nuorella iällä. Tämä voi osaltaan vahvistaa kaupunkisegregaation haitallisia vaikutuksia ja heikentää kokemusta yhteisestä kaupungista. Tässä artikkelissa esittelemme helsinkiläisten kaupunkitilan käytön eroja ja niihin liittyviä tekijöitä, ja pohdimme eriytyvän liikkumisen vaikutuksia erityisesti lasten yhdenvertaisille mahdollisuuksille.

Helsingissä ja useissa muissa suomalaiskaupungeissa on 2000-luvun kuluessa kannettu huolta syvenevästä sosioekonomisesta ja etnisestä eriytymisestä niin asuinalueilla (Vilkama 2011; Kortteinen & Vaattovaa-ra 2015; Saikkonen ym. 2018) kuin kouluissa (Bernelius 2013). Erityinen huoli on koskenut huono-osaisuuden kasautumista tietyille alueille ja sen vaikutusta ihmisten elämänmahdollisuuksiin ja yhteisöllisyyden kokemuksiin. Kun eritaustaiset ihmiset enenevässä määrin asuvat eri alueilla, sosiaalisten ryhmien välille ei synny yhtä paljon luonnollisia kohtaamisia kuin kaupungissa, jossa kaupunginosien välillä ei ole suuria eroja (OECD 2018). Kansainvälisessä keskustelussa riskinä on nähty jopa se, että naapurustojen eriytymisen myötä syntyy toisistaan eriäviä todellisuuksia, jotka voivat heikentää sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja vähentää sosiaalista liikkuvuutta.

VIIME VUOSINA segregaatiotutkijat ovat alkaneet kiinnittää huomiota asumisen segregaatian ohella myös muilla elämäntilanteilla näkyvään eriytymiseen. Segregaatiota tapahtuu samanaikaisesti useissa eri elämäntilanteissa, kuten kouluissa, työpaikoilla, palveluissa, harrastuksissa ja liikenteessä (van Ham & Tammaru 2016). Lisääntyvä elämäntilanteiden eriytyminen voi johtaa siihen, että ihmiset tapaavat toiminnoissaan yhä useammin itsensä kaltaisia ihmisiä ja kosketus erilaisista taustoista tuleviin ryhmiin vähenee.

LIKKUMINEN KAUPUNGISSA voi osaltaan vähentää tätä "kyläilyä". Esimerkiksi Virossa on huomattu segregaatian olevan vähäisempää eli ihmisten sekoittautumisen lisääntymisen, kun otetaan huomioon ihmisten arkiliikkuminen ja ne tilat, joissa he liikkuvat (Silm & Ahas 2014; Silm ym. 2018). Eriytyisen tärkeää moninaisuuden kohtaaminen on lapsille ja nuorille, joilla voimakas altistuminen hyvin segregoituneelle ympäristölle voi johtaa yksipuolisuuteen sosiaalisiin kontakteihin ja roolimalleihin sekä tulevaisuuden horisonttien kapeutumiseen (ks. esim. Bernelius 2013; Bernelius & Huilla 2021).

TUTKIMUKSET ERI puolilta maailmaa osoittavat kuitenkin, että sosiaalisesti ja taloudellisesti huono-osaiset ihmiset liikkuvat hyväosaisia vähemmän kaupungissa (Wang ym. 2012; Krivo ym. 2013; Shareck ym. 2014; Järv ym. 2015). Sosioekonomisesti heikko-osaisemmillä alueilla asuvilla sekä maahanmuuttajataustaisilla lapsilla ja nuorilla on myös muita vähemmän kokemuksia kaupungin eri osista (Karsten 1998; den Besten 2010). Ilmiö on erityisen huolestuttava ottaen huomioon, että sekä etninen että sosioekonominen naapurustosegregaatio on vahvinta lasten osalta myös Suomessa, eli lapset asuvat voimakkaammin eriytyneesti kuin muu väestö (Bernelius & Vilkkama 2019; Vilkkama & Bernelius 2019; Kauppinen ym. 2021). Tämä tarkoittaa, että haavoittuvaisimmassa asemassa olevat ihmiset ja varsinkin hauraammista taustoista ponnistavat lapset altistuvat kaikista eniten huono-osaisille sosiaalisille ympäristöille ja segregaatian mahdollisille negatiivisille vaikutuksille.

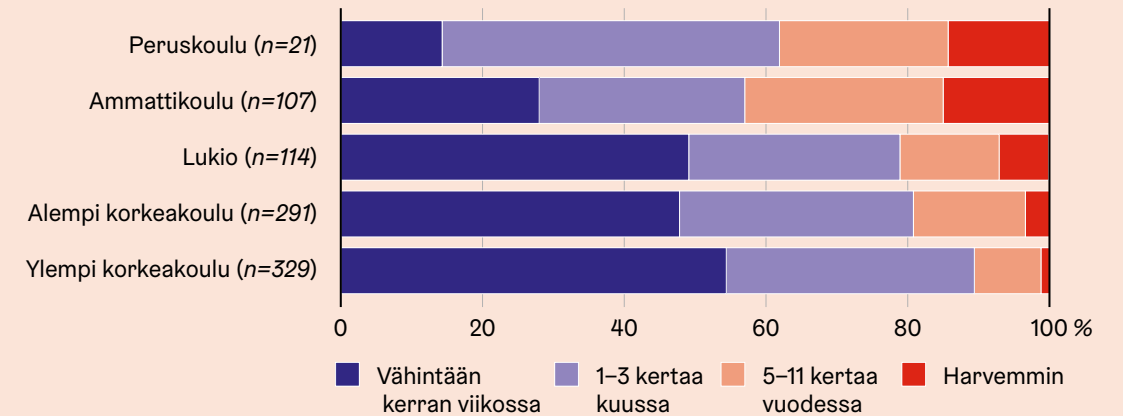
MYÖS HELSINGIN seudulta on viitteitä siitä, että osa huono-osaisempien lähiöiden nuorista arkailee oman asuinalueensa ulkopuolella liikkumista, ja esimerkiksi nuorisohjaajat ovat raportoineet nuorista, jotka ovat kertoneet, etteivät koskaan käy Helsingin keskustassa. Omalla asuinalueella pysymisen uskotaan olevan yhteydessä ulkopuolisuuden tunteeseen: mikäli nuori ei koe olevansa osa laajempaa yhteiskuntaa, hän saattaa kokea mukavammaksi pysyä ennalta tutussa ympäristössä (Tuominen 2020; Huynh ym. 2018: 157).

Kyselytutkimus kaupungilla liikkumisesta nyt ja aiemmissa elämäntilanteissa

Tässä artikkelissa tarkastelemme osana maisterin opinäytetyötä (Rönnberg 2020) toteutetun kyselytutkimuksen avulla eroja helsinkiläisten kaupunkitilan käytössä: onko eritaustaisten ja eri kaupunginosissa asuvien helsinkiläisten välillä eroja siinä, miten he käyttävät kaupunkitilaa, ja minkälaisia nämä erot ovat? Lisäksi kysymme, onko nuoruuden perhe- ja kasvuympäristöllä vaikutusta kaupunkitilan käyttöön aikuisiällä.

TUTKIMUSKYSelyn VASTAAJAT valittiin itsevalikoitumis-otannalla viidessätoista Facebookin kaupunginosaryhmässä, eikä tuloksia siten voi yleistää koko väestöä koskeviksi. Suuren vastausmäärän pohjalta tuloksia voi kuitenkin pitää suuntaa-antavina tutkimukseen mukaan valikoituneiden ryhmien osalta. Kyselyyn vastasi yhteensä 1 266 yli 15-vuotiaasta helsinkiläistä. Sähköinen kyselytutkimus toteutettiin keväällä 2020. Koska koronaviruspandemia rajoitti päivittäistä liikkumista, pyydettiin kyselyyn vastaamaan pandemiaa edeltäneen tilanteen mukaan.

KAUPUNKITILAN KÄYTTÖÄ selvitettiin neljällä eri mittarilla: missä Helsingin suurpiireissä vastaaja liikkuu säännöllisesti, kuinka usein hän käy Helsingin keskustassa, missä hänen arkiset ja vapaa-ajan toimintonsa sijaitsevat ja kuinka monessa 25:stä keskeisestä paikasta hän on käy-

KUVIO 1. Helsingin keskustassa käynti koulutustaustan mukaan (pl. opiskelijat).

nyt viimeisen vuoden aikana. Tässä artikkelissa keskitymme tarkastelemaan vastaajien käymistä oman asuinalueensa ulkopuolella sekä Helsingin keskustassa. Tällä pyrimme kuvaamaan yhtäältä vastaajien elinpiirin paikallispainotteisuutta, mikä voi johtaa huono-osaisemmillä alueilla asuvien yksipuolisuuteen altistumiseen segregaatian eriyttämälle sosiaaliselle ympäristölle, ja toisaalta sitä, kuinka tavallista kaupungin keskeisillä paikoilla liikkuminen on heille.

VASTAAJEN TAUSTATIETOINA kerättiin koulutustason, iän, ja asuinalueen lisäksi muun muassa nuoruusiän (12–16-v.) kaupunkitilan käyttöä sekä kulttuurista ja sosiaalista pääomaa kuvaavia tietoja.

Korkeasti koulutetut liikkuvat keskustassa matalasti koulutettuja enemmän

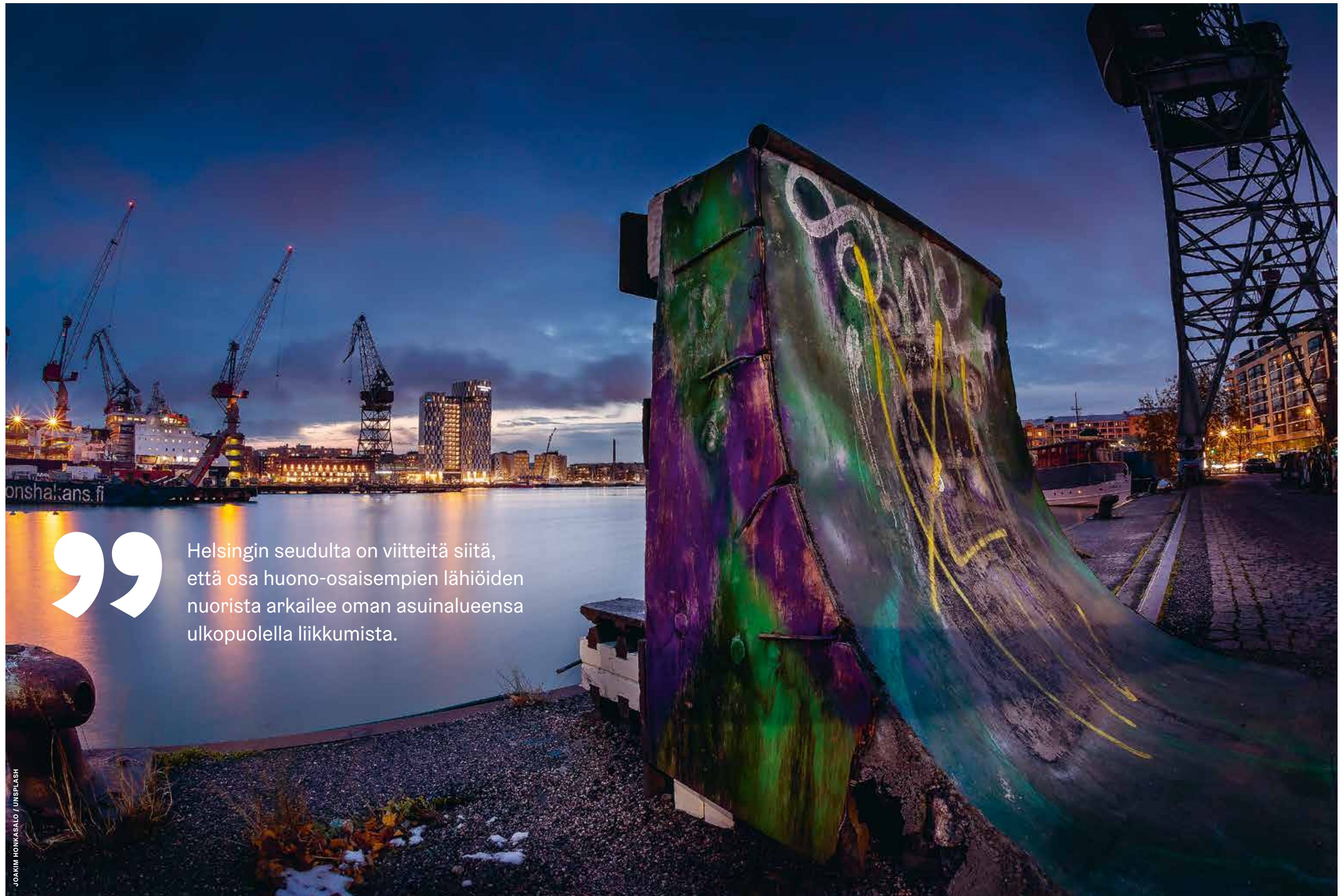
Korkeasti koulutetut liikkuvat matalasti koulutettuja enemmän kaupungissa. Erot ovat suurimpia ammattikoulun tai vain peruskoulun käyneiden ja lukion tai kolmannen asteen tutkinnon suorittaneiden välillä. Ammattikoulun suorittaneista alle kolmannes käy Helsingin keskustassa vähintään kerran viikossa, ja kaksi viidestä harvemmin kuin kerran kuussa. Lukion tai korkeakoulutuksen suorittaneista taas noin puolet käy keskustassa vähintään kerran viikossa ja joka kymmenes harvemmin kuin kerran kuukaudessa (Kuvio 1).

MATALASTI KOULUTETUT liikkuvat myös muita vähemmän kaupungin eri osissa. Keskimäärin vastaajat liikkuvat säännöllisesti kolmen suurpiirin alueella, mutta ne vastaajat, joiden korkein tutkinto on ammattikoulusta, liikkuvat vain keskimäärin 2,5 suurpiirin alueella. Matalasti ja korkeasti koulutettujen välillä ei kuitenkaan ole aineistossa merkit-

täviä eroja siinä, millä alueilla he liikkuvat – Etelä-Helsinkiä lukuun ottamatta. Korkeakoulututkinnon suorittaneista 82 prosenttia liikkuu säännöllisesti Etelä-Helsingissä, matalammin koulutetuista vain 64 prosenttia.

KYSELYSSÄ KYSYTTIIN myös joidenkin arjen ja vapaa-ajan toimintojen paikkojen (koulu, työpaikka, ruoka- ja muiden ostosten tekeminen, ystävien tapaaminen, kirjastossa, elokuvissa, museossa/teatterissa ja ravintolassa/kahvilassa käyminen, liikuntaharrastukset sekä muut harrastukset) sijaintia. Vastausvaihtoehtoina olivat toimintojen sijaitseminen kävelyetäisyydellä vastaajan kodista, Helsingin keskustassa, toisessa kaupunginosassa, toisessa kunnassa, tai ettei kysymys koske vastaajaa. Analyysiä varten laskettiin kunkin sijainnin osuus kaikista vastaajan ilmoittaneista toimintojen sijainneista, mistä voidaan päätellä varsinkin, kuinka paljon vastaaja eri syistä liikkuu oman asuinalueensa ulkopuolella tai Helsingin keskustassa.

KOULUTUS KORRELOI tilastollisesti merkitsevästi sen kanssa, kuinka suuri osuus vastaajan ilmoittamista toiminnoista sijaitsee toisaalta kodin lähellä ja toisaalta Helsingin keskustassa. Korkeintaan peruskoulun tai ammattitutkinnon suorittaneilla noin 40 prosenttia kaikista toimintojen paikoista on kävelyetäisyydellä kotoa. Korkeakoulutetuilla vastaava osuus on 31 prosenttia (Kuvio 2). Erot matalasti ja korkeasti koulutettujen välillä ovat vielä suurempia Helsingin keskustassa sijaitsevien toimintojen osalta. Vain peruskoulun suorittaneilla 22 prosenttia toiminnoista, ja korkeakoulutetuilla 35 prosenttia, sijaitsee Helsingin keskustassa. Erot peruskoulun tai ammattitutkinnon ja lukion tai korkeakoulututkinnon suorittaneiden välillä ovat tilastollisesti merkitseviä.

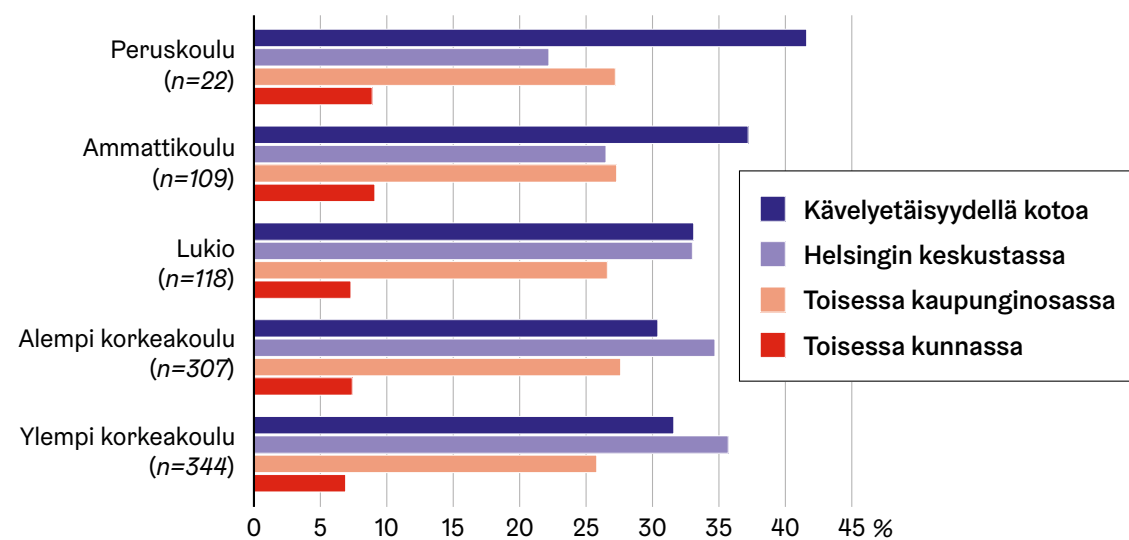

”

Helsingin seudulta on viitteitä siitä, että osa huono-osaisempien lähiöiden nuorista arkailee oman asuinalueensa ulkopuolella liikkumista.

KUVIO 2.

Arkisten toimien ja vapaa-ajan vieton paikkojen sijainti koulustaustan mukaan (% paikoista, pl. opiskelijat).

Kaupunkitilan käyttö näyttää eriytyvän jo nuorena

Onko lapsuuden ja aikuisiän kaupunkitilan käytöllä yhteys? Kyselyssä vastaajia pyydettiin valitsemaan erilaisista vaihtoehdoista omaa teini-ikää kuvaavat väitteet, joista sitten faktorianalyysin avulla muodostettiin viisi nuoruuden perhe- ja kasvuympäristöä kuvaavaa summamuuttujaa. Niistä kaksi on kulttuurista pääomaa kuvaavia muuttujia: ensimmäinen kuvaa kiinnostusta koulunkäyntiin ja lukemista kohtaan ja toinen lapsuudenperheen aktiivista sosiaalista elämää eli sitä, että vanhemmat kävivät lapsensa kanssa retkillä, museoissa ja teatterissa ja auttoivat häntä läksyjen teossa. Taloudellista pääomaa kuvaavaan summamuuttujaan kuuluu matkustaminen ulkomaille, ohjattuun harrastukseen osallistuminen ja se, oliko perheellä käytössään henkilöauto. Lisäksi yksi muuttuja kuvaa kotimaanmatkailua ja yksi lapsuusajan elinpiirin paikallisuutta, eli missä määrin eri arjen toiminnot ja kaverit sijaitsivat lapsena lähellä kotia.

KOULUTUS KORRELOI odotetusti vahvasti sekä nuoruusajan kulttuurista että taloudellista pääomaa kuvaavien muuttujien kanssa, eli kuvastaa sitä, että koulutustaso ja sosiaalinen asema ovat jossakin määrin sosiaalisesti periytyviä. Yksinkertaistaen sanottuna ne vastaajat, joiden vanhemmat kannustivat lukemaan ja retkeilemään, ja joilla oli taloudellisia resursseja, ovat tässäkin aineistossa aikuisina keskimäärin korkeammin koulutettuja kuin heikomman kulttuurisen ja taloudellisen pääoman perheissä kasvaneet.

LAPSUUDEN ELÄMÄÄ kuvaavat summamuuttujat ovat myös yhteydessä kaupunkitilan käyttöön ja liikkuvuuteen: sum-

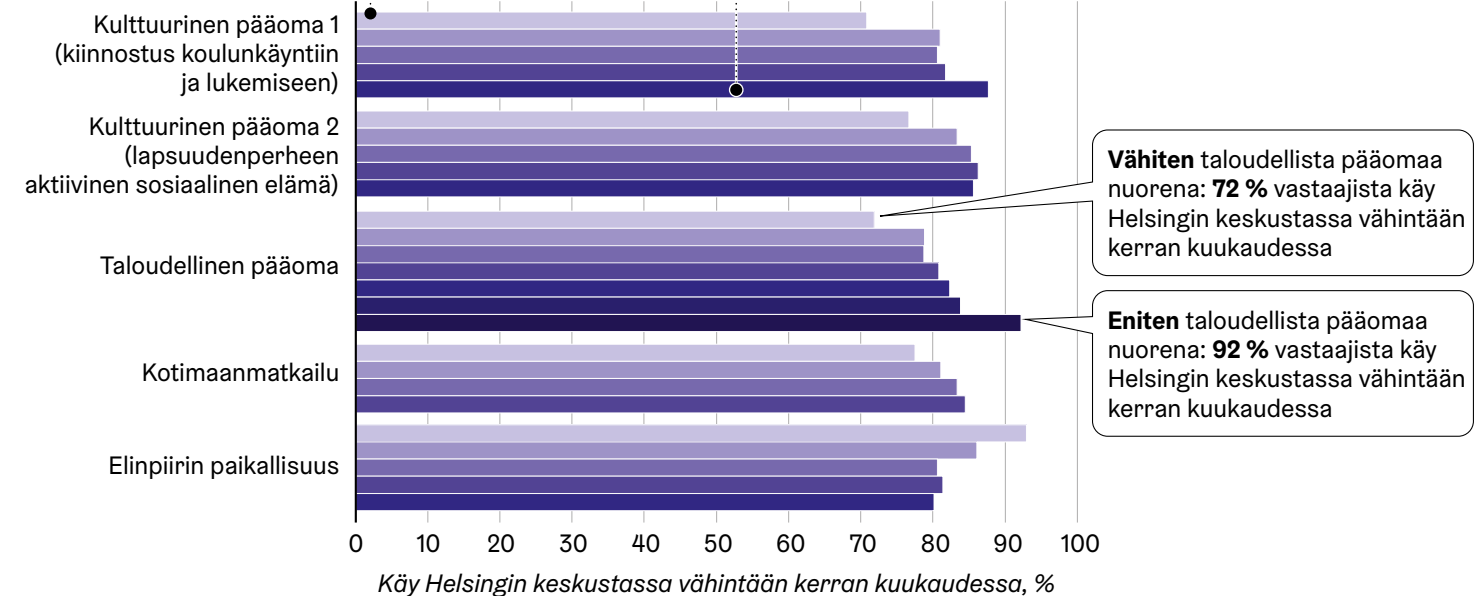
mamuuttujilla pienimmän ja suurimman arvon saaneiden välillä on suuri ero siinä, kuinka usein he esimerkiksi käyvät Helsingin keskustassa (Kuvio 3). Erot ovat tilastollisesti merkitseviä vain kulttuurista ja taloudellista pääomaa kuvaavien muuttujien osalta. Lapsuuden kulttuurista ja taloudellista pääomaa kuvaavat muuttujat korreloivat myös keskeisten paikkojen lisäksi museoissa sekä eri puolilla kaupunkia sijaitsevilla keskeisillä ulkoilualueilla käymisen kanssa. Näiden muuttujien selitysvoima on vahvin alle 30-vuotiaiden kohdalla, mutta lähes häviää kun vastaajien koulutustausta otetaan huomioon.

SEURAAVASSA TARKASTELEMME kaupunkitilan käyttöön vaikuttavia tekijöitä tutkimuksen muuttujista kootun liikkuvuusindeksin avulla. Liikkuvuusindeksi, jonka arvo voi vaihdella välillä 0–10, koostuu tutkimuksen neljästä liikkuvuutta kuvaavasta muuttujasta: kuinka usein vastaaja käy Helsingin keskustassa, kuinka monen suurpiirin alueella hän liikkuu säännöllisesti, kuinka monessa kysytyistä paikoista hän on käynyt sekä kuinka suuri osa hänen toiminnoistaan ei sijaitse kävelymatkan päässä kotoa.

KAIKKI VIISI yllä käsiteltyä, nuoruutta kuvaavaa summamuuttujaa (mm. kulttuurinen ja taloudellinen pääoma) korreloivat tilastollisesti merkitsevästi tai erittäin merkitsevästi liikkuvuusindeksin kanssa. Helsingissä asuneiden osalta vahvin korrelaatio on suurpiirien määrä, joilla vastaaja nuorena liikkui säännöllisesti (korrelaatiokerroin 0,26).

REGRESSIOANALYYSIN AVULLA voidaan tutkia, mitkä käytetyistä muuttujista selittävät kaupunkitilan käytön vaihtelua parhaiten. Regressioanalyysi vahvistaa havainnon sii-

Nuoruusiän summamuuttujat:

Lukuohje:

Ensimmäinen pylväs: Vähiten kiinnostusta koulunkäyntiin ja lukemiseen

Viimeinen pylväs: Eniten kiinnostusta koulunkäyntiin ja lukemiseen

Vähiten taloudellista pääomaa nuorena: 72 % vastaajista käy Helsingin keskustassa vähintään kerran kuukaudessa

Eniten taloudellista pääomaa nuorena: 92 % vastaajista käy Helsingin keskustassa vähintään kerran kuukaudessa

KUVIO 3.

Helsingin keskustassa vähintään kerran kuukaudessa käyvien osuus nuoruusiän kokemuksiä kuvaavien summamuuttujien eri arvoilla (* vain kolmen ensimmäisen muuttujan erot ovat tilastollisesti merkitseviä).

tä, että kaupunkitilassa liikkuminen on vahvasti yhteydessä korkeaan koulutukseen. Kulttuurista ja taloudellista pääomaa kuvaavien muuttujien oma selitysvoima jää sen sijaan hyvin pieneksi, eli analyysissä korostuu näiden yhteys henkilön koulutustasoon. Nuoruuden liikkuvuus on Helsingissä asuneiden osalta vahvasti yhteydessä liikkuvuuteen kaupungissa nyt aikuisena: erot liikkuvuudessa niiden välillä, jotka kävivät Helsingin keskustassa kuukausittain tai sitä harvemmin ovat merkitseviä, kuten myös se, kuinka monen suurpiirin alueella vastaaja liikkui nuorena. Helsingissä nuorena asuneiden osalta regressiomalli selittää yli neljänneksen vastaajien liikkuvuudesta kaupungissa tänä päivänä. Muualla kuin Helsingissä asuneiden osalta liikkumista Helsingissä nuorena ei voida ottaa huomioon. Koulutus sekä kulttuurinen ja taloudellinen pääoma selittävät näiden vastaajien liikkumisen eroista reilut 10 prosenttia.

Kysymys lasten yhdenvertaisista mahdollisuuksista

Vaikkei tutkimuksen tuloksia itsevalikoitumisotannan vuoksi voi yleistää koko Helsingin väestöä koskeviksi, tulokset viittaavat selvästi siihen, että kaupunkitilan käyttö on eriytynyt koulutustaustan mukaan, ja että näillä eroilla on yhteys kaupungissa liikkumiseen jo nuorena.

ETELÄ-HELSINKI JA Helsingin keskusta näyttävät jossakin määrin korkeasti koulutettujen revierinä: sen lisäksi, että Etelä-Helsingissä asuvien koulutus- ja tulotasot monilta osin ovat muita alueita korkeampia, korkeasti koulutetut helsinkiläiset liikkuvat matalasti koulutettuja merkittävästi enemmän keskusta-alueella. Koska matalasti koulutetut olivat tutkimuksessa aliedustettuina, ja hyvin huono-osaisia ryhmiä ei tavoitettu sosiaalisen median kaupunginosaryhmien kautta toteutetun kyselyn luonteen vuoksi lainkaan, todellinen tilanne vähäisen kaupungissa liikkumisen osalta saattaa monilla ryhmillä olla vielä voimakkaammin omalle asuinalueelle lukkiutunut kuin tämän tutkimuksen tulokset antavat olettaa.

VAIKKA LIKKUVUUTEEN vaikuttavat monet tekijät, joita ei tässä artikkelissa ole käsitelty, vahvistavat tutkimuksen tulokset sen, että perhetaustalla ja lapsuuden kokemuksilla on yhteys kaupunkitilan käyttöön aikuisiällä, eli että aiemmat kokemukset vaikuttavat tuleviin valintoihin. Koska tutkimukseen osallistuneet ovat jo aikuisia, ja he siten ovat kasvaneet vähemmän eriytyneessä Helsingissä kuin tämän päivän lapset, on myös hyvin mahdollista, että kaupungilla liikkumisessa on nykyään entistä suurempia eroja lasten välillä.

JOAKIM HONKASALO / UNSPLASH

Olennaista on kaupungin eri paikkojen ja mahdollisuuksien tietämisen lisäksi myös niiden tunteminen omakseen.

TULOKSET OVAT linjassa kansainvälisten havaintojen kanssa siitä, että liikkuvuus jopa oman kotikaupungin tasolla on yhteydessä ihmisten sosioekonomiseen asemaan. Kaupungin eriytyessä on myös odotettavissa, että kaupunkitilan käyttöön, kulttuuriin ja normeihin syntyy selkeämpiä alueellisia eroja (vrt. Karvonen & Rahkonen 2002 kouluvastaisuuden alueellisista eroista). Tuoreen ruotsalaistutkimuksen mukaan lapsuuden kasvuympäristöllä on perhetaustasta riippumatta yhteys aikuisiän elinympäristöön, mikä tarkoittaa, että varsinkin huono-osaisten perheiden ja huono-osaisten alueilla kasvavien lasten on erityisen vaikeaa nostaa sosiaalista asemaansa (Manley, van Ham & Hedman 2020). Perhetaustan ohella nuoruuden kasvuympäristöllä on siis alati segregoituvassa kaupungissa entistä suurempi vaikutus esimerkiksi nuorten koulutuspolkuihin.

HYVIN PAIKALLISPAINOTTEINEN elämämpiiri, jossa lapsella ei ole toistuvia omakohtaisia kokemuksia kaupungin eri paikoista ja jossa hän ei tunne kaupunkitilaa omakseen, on yhteydessä myös huonompaan harrastus- ja muiden mahdollisuuksien tuntemukseen. Paitsi että harrastamattomuus voi aiheuttaa ulkopuolisuuden tunnetta, se on myös lasten ja nuorten kaupunkitilan käyttöön ja kaupungissa liikkumiseen vaikuttava tekijä, sillä harrastusten myötä lapset saattavat liikkua säännöllisesti oman asuinalueensa ulkopuolella. Näin he saavat kokemusta tietoa liikkumisesta sekä monista alueista ja paikoista kaupungissa ja muilla paikkakunnilla, myös harrastustensa ulkopuolella (Tolonen ym. 2018).

YHTEISÖLLISEEN TOIMINTAAN osallistuminen kasvattaa myös lasten sosiaalisia verkostoja verrattuna niihin lapsiin ja nuoriin, joilla ei ole harrastusta. Kun huono-osaisten naapurustojen nuorilla on vähemmän kaupunkikokemuksia ja ”kaupunkipääomaa” (em.), kaupungin segregaatio saattaa näyttäytyä joidenkin nuorten näkökulmasta sosiaalisten ryhmien reviiireinä, joihin kaikki eivät ole tervetulleita, ja ilmentää näin yksilön paikkaa yhteiskunnassa (vrt. Harvey 1989: 214).

TUTKIMUKSEN HAVAINNOISTA muodostuu erityisesti lasten ja nuorten näkökulmasta osin huolestuttavakin kuva sosiaalisesti valikoivasta asuinalueelle lukkiutumisen riskistä. Kun nuoruusajan liikkuvuudella kaupungissa vaikuttaa olevan yhteys aikuisiän kaupunkitilan käyttöön, ja kun matalasti koulutetut liikkuvat kaupunkitilassa ja kaupungin keskustassa korkeasti koulutettuja vähemmän, herää kysymys viime vuosikymmeninä lisääntyneen alueellisen eriytymisen mahdollisesti tuottamista lisääntyvistä riskeistä. Voiko sosiaalisen eriytymisen ja kaupunkisegregaation ympärille jäsenyvä liikkumiseen liittyvä prosessi vaikuttaa lasten yhdenvertaisiin tulevaisuuden mahdollisuuksiin, eli esimerkiksi siihen, mitä vaihtoehtoja nuoret näkevät itselleen koulutus- ja työmarkkinoilla, ja miten he uskaltautuvat ponnistamaan kohti ympäri kaupunkia ja Suomea sijaitsevia mahdollisuuksia?

HAVAINNOT KANNUSTAVAT kiinnittämään huomiota lasten ja nuorten eriytyviin kaupunkikokemuksiin myös kouluissa. Esimerkiksi tukemalla nuorten

mahdollisuuksia saada kokemuksia kaupungin keskeisistä paikoista ja antamalla tietoa harrastusmahdollisuuksista ja niihin liikkumisesta voidaan pyrkiä edistämään nuorten yhdenvertaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia. Olennaista on kaupungin eri paikkojen ja mahdollisuuksien tietämisen lisäksi myös niiden tunteminen omakseen, jolloin nuoret kokevat itsensä tervetulleiksi eri kaupunkitiloissa ja löytävät niistä itselleen tärkeitä merkityksiä. Kiinnostavia jatkotutkimuksen aiheita olisivatkin, missä määrin lasten ja nuorten kesken esiintyy kaupungissa omalle asuinalueelle lukkiutumista tai ”sosiaalista umpioitumista”, miten eristäytyvät nuoret kokevat kaupungin ja itsensä osana kaupungin yhteisöjä, ja millä tavoin tällaista mahdollista sosiaalista eristäytymistä voisi ehkäistä. Kysymys lasten ja nuorten kaupunkitilan käytöstä liittyy myös asumisen segregaatioon ja sitä kautta koulujen oppilaspohjien eriytymisen ehkäisyyn, niiden ollessa tärkeitä konteksteja lasten sosiaalisten verkostojen ja maailmankuvan synnyn kannalta. ■

Oskar Rönnberg on kaupunkimaantieteen tohtorikoulutettava Helsingin yliopistossa. **Venla Bernelius** toimii kaupunkimaantieteen apulaisprofessorina Helsingin yliopistossa. Artikkelin perustuu Rönnbergin keväällä 2020 Helsingin yliopistossa valmistuneeseen maisterin opinnäytetyöhön ”*Diferentieras den rumsliga mobiliteten redan i barndomen? En enkätstudie om Helsingforsbornas användning av stadsrummet*”.

Kirjallisuus

- Bernelius, V. (2013). Eriytyvät kaupunkikoulut: Helsingin peruskoulujen oppilaspohtjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä. Tutkimuksia 2013:1. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-272-530-1>
- Bernelius, V. & Huilla, H. (2021). Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. Valtioneuvoston julkaisu 2021:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-761-4>
- Bernelius, V. & Vilkkama, K. (2019). Pupils on the move: School catchment area segregation and residential mobility of urban families. *Urban Studies* 56:15, 3095–3116. <https://doi.org/10.1177%2F0042098019848999>
- Book, K. (2012). Rölser i staden. En studie av ungas fysiska aktiviteter och geografiska rörlighet i tre områden i Malmö. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- den Besten, O. (2010). Visualising Social Divisions in Berlin: Children's After-School Activities in Two Contrasted City Neighbourhoods. *Forum: Qualitative Social Research* 11:2, art. 35.
- Hakanen, T., Myllyniemi, S. & Salasuo, M. (toim.) (2019). Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aikatuutkimus 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2019:2 / Valtion nuorisoneuvoston julkaisu 61.
- Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford: Blackwell.
- Huynh, Y., Kerr, D., Stark, E., Suomalainen, A., Tamminen, J. & Tarkhova, D. (2018). Hanging out in Koivukylä - A study of social control and the youth. Teoksessa Joutsiniemi, A., Linkola, H., Puttonen, M., Swan, K. & Vaattovaara, M. (toim.). *Confused Suburban Identities: A Case Study of Helsinki Region*. USP Studio Publication 1, 143–183. <https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/usppublication_chapter4.pdf>
- Järv, O., Müürisepp, K., Ahas, R., Derudder, B. & Witlox, F. (2015). Ethnic differences in activity spaces as a characteristic of segregation: A study based on mobile phone usage in Tallinn, Estonia. *Urban Studies* 92:14, 2680–2698. <https://doi.org/10.1177%2F0042098014550459>
- Karsten, L. (1998). Growing Up in Amsterdam: Differentiation and Segregation in Children's Daily Lives. *Urban Studies* 35:3, 565–581. <https://doi.org/10.1080%2F0042098984916>
- Karvonen, S. & Rahkonen, O. (2002). Kulu vastustaa koulutusta? Kouluvastaisuuden alueelliset erot Helsingissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 67:4, 324–332. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209116820>
- Kauppinen, T., van Ham, M. & Bernelius, V. (2021, tulossa). Understanding the effects of school catchment areas and households with children in ethnic residential segregation. *Housing Studies*. <https://doi.org/10.1080/02673037.2020.1857707>
- Kortteinen, M. & Vaattovaara, M. (2015). Segregation aika. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:6, 562–574. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015121023620>
- Krivo, L., Washington, H., Peterson, R., Browning, C., Calder, C. & Kwan, M-P. (2013). Social isolation of disadvantage and advantage: The reproduction of inequality in urban space. *Social Forces* 92:1, 141–164. <https://doi.org/10.1093/sf/sot043>
- Manley, D., van Ham, M. & Hedman, L. (2020). Inherited and Spatial Disadvantages: A Longitudinal Study of Early Adult Neighborhood Careers of Siblings. *Annals of the American Association of Geographers* 110:6, 1670–1689. <https://doi.org/10.1080/24694452.2020.1747970>
- OECD (2018). *Divided Cities: Understanding Intra-urban Inequalities*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264300385-en>
- Palomäki, S., Laherto, L., Kukkonen, T., Hakonen, H. & Tammelin, T. (2016). Vanhempien hyvä koulutus- ja tulotaso on yhteydessä nuorten liikkumiseen etenkin urheiluseuroissa. *Liikunta & Tiede* 53: 4, 92–98.
- Rönning, O. (2020). Differentieras den rumsliga mobiliteten redan i barndomen? En enkätstudie om Helsingforsbornas användning av stadsrummet. Maisterin opinnäytetyö. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202006233419>
- Saikkonen, P., Hannikainen, K., Kauppinen, T., Rasinkangas, J. & Vaalavuo, M. (2018). Sosiaalinen kestävyys: asuminen, segregatio ja tuloerot kolmella kaupunkiseudulla. Raportti 2/2018. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-084-6>
- Shareck, M., Kestens, Y. & Frohlich, K. (2014). Moving beyond the residential neighborhood to explore social inequalities in exposure to area-level disadvantage: Results from the Interdisciplinary Study on Inequalities in Smoking. *Social Science & Medicine* 108, 106–114. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.02.044>
- Silm, S. & Ahas, R. (2014). The temporal variation of ethnic segregation in a city: Evidence from a mobile phone use dataset. *Social Science Research* 47, 30–43. <https://doi.org/10.1016/j.sresresearch.2014.03.011>
- Silm, S., Ahas, R. & Mooses, V. (2018). Are younger age groups less segregated? Measuring ethnic segregation in activity spaces using mobile phone data. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44:11, 1797–1817. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1400425>
- Tolonen, T., Aapola-Kari, S., Lahtinen, J. & Wrede-Jääntti, M. (2018). Miten kaupungista tulee oma? Kaupunkipääoma ja nuorten eriytyneet suhteet kaupunkitilaan. *Nuorisotutkimus* 36:3, 57–75.
- Tuominen, P. (2020). Historical and Spatial Layers of Cultural Intimacy: Urban Transformation of a Stigmatised Suburban Estate on the Periphery of Helsinki. *Social Inclusion* 8:1, 34–43. <http://dx.doi.org/10.17645/si.v8i1.2329>
- van Ham, M. & Tammaru, T. (2016). New perspectives on ethnic segregation over time and space. A domains approach. *Urban Geography* 37:7, 953–962. <https://doi.org/10.1080/02723638.2016.1142152>
- Vilkkama, K. (2011). Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla. Tutkimuksia 2011:2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-272-096-2>
- Vilkkama, K. & Bernelius, V. (2019). Pikkulapsiperheiden muuttoliike muovaa koulujen oppilaspohtjaa Helsingissä. *Kvartti* 3/2019, 9–14. <<https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/pikkulapsiperheiden-muuttoliike-muovaa-koulujen-oppilaspohtjaa-helsingissa>>
- Wang, D., Li, F. & Chai, Y. (2012). Activity Spaces and Sociospatial Segregation in Beijing. *Urban Geography* 33:2, 256–277. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.33.2.256>

JOAKIM HONKASLAO / UNSPLASH

Helsinkiläisnuorten ylisukupolvinen syrjäytyminen

Tuloksia
Mukana-ohjelman
taustatutkimuksesta

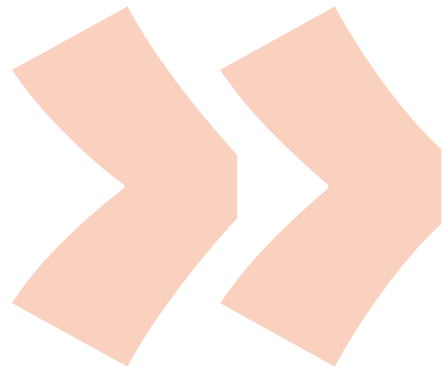
● TEEMU VAHKONEN & MIKKO SALASUO

Vuodesta 2011 vuoteen 2016 saakka työstä ja koulutuksesta syrjäytyneiden nuorten osuus Helsingissä pienentyi hieman, samalla kun (pelkästään) työstä syrjäytyneiden nuorten osuus kasvoi. Perhetaustan huono-osaisuus ja lastensuojelun sijaishuollossa olo ennustavat nuorten syrjäytymistä, mutta Helsingissä vähemmän kuin muissa isoissa kaupungeissa.

Mukana-ohjelma on eriarvoisuuden vähentämiseen ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn keskittyvä Helsingin kaupunkistrategiahanke vuosille 2017–2021. Osana ohjelmaa Nuorisotutkimusverkostossa toteutettiin rekisteriaineistoon perustuva tutkimus, jossa selvitettiin syrjäytymisen lähtötilannetta Helsingissä ennen kaupunkistrategiahankkeen toimenpiteiden toteutusta. Tutkimuksessa myös luotiin malli Mukana-ohjelman vaikuttavuuden mittaamiseen (Vauhkonen & Salasuo 2020).¹

¹) Osa analyyseistä tuotettiin opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman hankkeen *NEET-nuorten palvelut, kustannukset ja kohdentuminen* yhteydessä.

TOINEN KESKEINEN käsite on syrjäytyminen, jolle ei ole olemassa yksiselitteistä sisältöä. Se olisi yksinkertaisinta mieltää määritelmäksi, joka luo kohteensa – siis sosiaaliseksi konstruktioksi. Tällöin syrjäytyneitä ovat ne ihmiset, jotka luokitellaan syrjäytyneiksi. Tällainen määritelmä ei kuitenkaan ole riittävä, sillä syrjäytyminen kuvaa myös todellisia elämäntilanteita ja onnettomuutta: kokemuksia, tunteita ja olosuhteita. Näiden kokemusten kasautuminen ihmisten elämässä mahdollistaa puheen syrjäytymisestä. Lisäksi voidaan tunnistaa erilaisia geneettisiä, sosiaalisia ja elämäntapaan, perhetaustaan tai kasvuympäristöön liittyviä tekijöitä, joiden esiintymisen mukaan todennäköisyys kokea syrjäytymistä vaihtelee. Syrjäytymisestä voidaan puhua myös marginaalissa olon laajenemisena ja pitkittymisenä (ks. Järvinen & Jahnukainen 2001).

ARTIKKELISSA SYRJÄYTYMINEN määritellään prosessiksi, jossa NEET-statuksella olo muuttuu huono-osaisuudeksi (ks. Berghman 1995). Huono-osaisuus puolestaan viittaa moniulotteiseen hyvinvoinnin resurssien puutteeseen (ks. Heikkilä 1990). Empiirisesti syrjäytyminen tarkoittaa tässä artikkelissa pitkäaikaisesti NEET-statukselle jäämistä sekä työn ja koulutuksen ulkopuolelle jäämistä. Koska syrjäytymisestä staattisena, saavutettuna tilana on ongelmallista puhua, puhumme artikkelissa syrjäytyvistä nuorista emmekä syrjäytyneistä nuorista.

Syrjäytyvien osuus helsinkiläisnuorista

Rekisteriaineistosta mitattaessa NEET määritellään sen mukaan, mikä on henkilön pääasiallinen toiminta (työssä, opiskelijana, armeijassa/siviilipalveluksessa, työttömänä tai muusta syystä työvoiman ulkopuolella) vuoden viimeisellä viikolla. Työttömät, eläkkeellä olevat ja muusta syystä työvoiman ulkopuolella olevat nuoret määritellään NEET-nuoriksi.

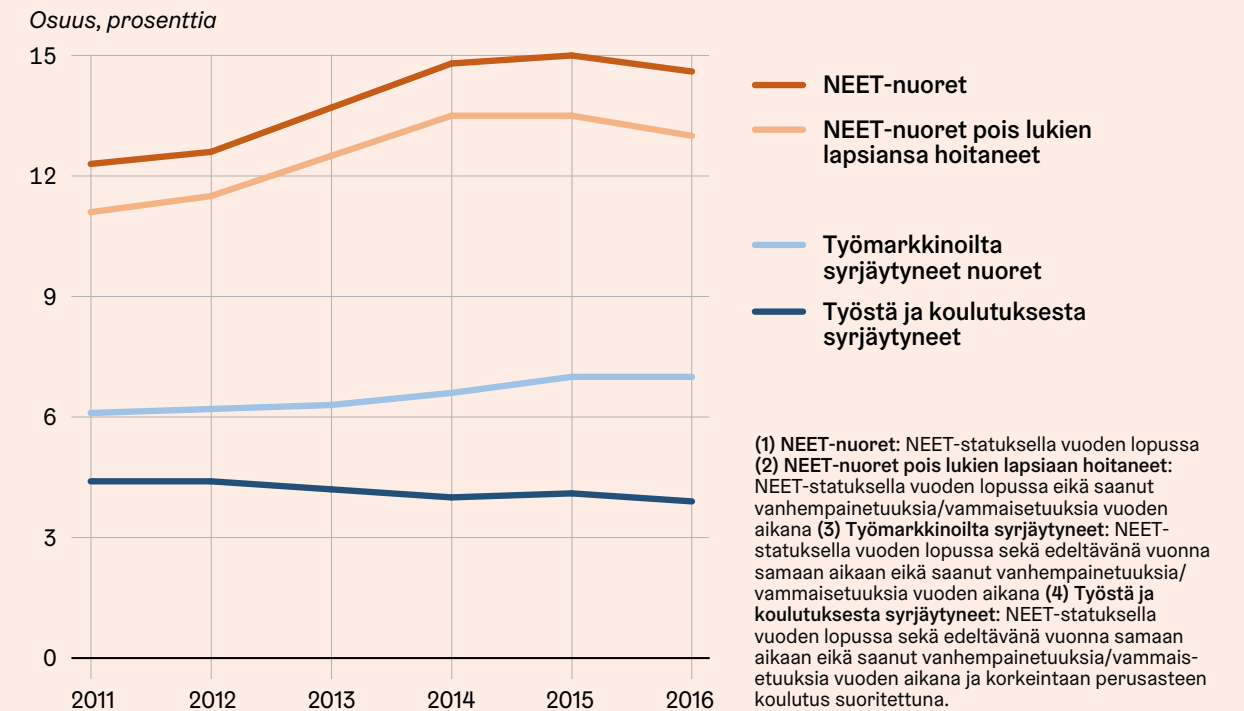
KUVIOSSA 1 on käsitelty Helsingin NEET-astetta sen mukaan, kuinka suuren osan helsinkiläisnuorista voidaan arvioida olevan syrjäytyviä nuoria. Helsinkiläisiä nuoria tarkasteltiin neljän eri kategorian kautta tarkoituksena tavoittaa syrjäytyvien helsinkiläisnuorten osuutta ja sen vaihtelua: (1) NEET-nuorten osuus, eli työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret; (2) NEET-nuorten osuus pois lukien vanhempainetuuksia ja vammaisetuuksia saaneet; (3) työstä syrjäytyneiden nuorten osuus ja (4) työstä ja koulutuksesta syrjäytyneiden osuus.

YLIN VIIVA kuviossa esittää virallisen NEET-asteen vaihtelun Helsingissä vuosien 2011 ja 2016 välillä. Toiseksi ylin viiva osoittaa niiden NEET-nuorten osuuden kaikista nuorista, jotka eivät ole saaneet vanhempain- tai vammaisetuuksia kunkin vuoden aikana. Toiseksi alimmainen viiva puolestaan osoittaa työstä syrjäytyneiden nuorten osuuden, joka oli vuosien 2011 ja 2016 välillä noussut vajaan prosenttiyksikön

TUTKIMUKSEN KESKEINEN näkökulma liittyi syrjäytymisen ylisukupolvisen mekanismin. Toisin sanoen siihen, miten helsinkiläisnuorten syrjäytymistä osoittavat mittarit – kuten perusasteen koulutuksen varaan ja työn ja opiskelun ulkopuolelle jääminen – ovat yhteydessä heidän perhetaustansa huono-osaisuuteen. Aineisto myös mahdollisti tulosten vertaamisen vastaaviin ilmiöihin Espoossa ja Vantaalla sekä pääkaupunkiseudun ulkopuolisissa kuutoskaupungeissa.

TÄSSÄ ARTIKKELISSA esitetään keskeisiä havaintoja ja tuloksia helsinkiläisnuorten ylisukupolvisesta syrjäytymisestä ja siihen liittyvästä problematiikasta (Vauhkonen & Salasuo 2020). Tutkimuksen analyysi tehtiin paneeliaineistosta, joka sisälsi vuosien 1975–2003 kohortit.

ARTIKKELISSA KESKEINEN käsite on NEET-status (Not in Education, Employment, or Training). Sillä tarkoitetaan nuorta, joka ei ole työssä eikä opiskele mittaajajakohtana. NEET-aste puolestaan kuvaa NEET-statuksella olevien nuorten osuutta populaatiossa mittaajajakohtana. Koska NEET-kategoriaan ei sisälly muita oletuksia määritelmän kohteena olevista nuorista, sisältyy NEET-asteeseen esimerkiksi kotona lapsiaan hoitavia nuoria aikuisia. Lasten hoitoa suurempi osa NEET-statuksella olosta selittyy kuitenkin nuorten suurella työmarkkinaliikkuvuudella: nuoret siirtyvät koulutuksesta työelämään, etsivät työtä, palaavat koulutukseen, odottavat armeijaan tai siviilipalvelukseen menoa tai lukevat pääsykokeisiin. Näihin elämäntilanteisiin liittyy lyhyitä työn ja koulutuksen ulkopuolella olon jaksoja (ks. Asplund & Koistinen 2014). Suurin osa NEET-nuorista ei siis ole syrjäytyneitä, eikä edes syrjäytymässä (ks. Hämäläinen 2017; Vauhkonen & Hoikkala 2020).

KUVIO 1. NEET-asteen ja syrjäytyvien 16–29-vuotiaiden nuorten osuuden vaihtelu Helsingissä 2011–2016 (Helsingissä vakituisesti asuvista).

verran. Alin viiva osoittaa työstä ja koulutuksesta syrjäytyneiden nuorten osuuden, joka laski 0,5 prosenttiyksikköä vuosien 2012 ja 2016 välillä. Vuoden 2016 lopulla Helsingissä asui 131 863 16–29-vuotiaasta nuorta, joista NEET-nuoria oli 19 245, joista edelleen työstä syrjäytyviä 9 222 nuorta ja työstä ja koulutuksesta syrjäytyviä 5208 nuorta. Tulosten mukaan voidaan siis arvioida, että koulutuksesta ja työstä syrjäytyvien nuorten osuus on Helsingissä pienentynyt samalla, kun (pelkästään) työstä syrjäytyneiden osuus on kasvanut.

NEET-ASTEEN KASVUUN vuoteen 2015 saakka saattoi edelleen vaikuttaa vuonna Suomessa 2008 alkanut talouden taantuma. NEET-asteeseen eniten vaikuttava työttömyys (Vauhkonen & Hoikkala 2020) on Helsingissä laskenut vuodesta 2016 koronapandemiaan saakka, ja NEET-asteen ainakin vuoden 2018 loppuun saakka (Helsingin kaupunki, hyvinvointitilastot). Sen sijaan työstä sekä työstä ja koulutuksesta syrjäytyneiden osuuden vaihtelusta ei toistaiseksi tiedetä vuoden 2016 jälkeen.²

² Kaikkia tässä tarkastelussa tarvittavia indikaattoreita ei ollut aineistossa saatavilla vuoden 2016 jälkeisiltä vuosilta.

Sosiaalisen huono-osaisuuden ja syrjäytymisen ylisukupolvisuus

Vanhempien ja lasten koulutustaso ovat yhteydessä toisiinsa (Jackson ym. 2007). Kotimaisessa tutkimuksessa on niinkin havaittu perusasteen koulutuksen varaan jäämisen olevan ylisukupolvista (Kallio ym. 2016). Myös työttömyys on ylisukupolvista, joskin heikommin kuin koulutus. Mitä pidempään vanhemmat ovat olleet työttöminä, sitä todennäköisemmin myös lapset kokevat työttömyyttä omassa aikuisuudessaan (Vauhkonen ym. 2017a) ja sitä pidempiä ovat lasten työttömyysjaksojen kestot (Eskelinen ym. 2018; Hautala & Kallio 2018). Lisäksi nuorilla, joiden vanhemmat ovat saaneet toimeentulotukea, on suurempi todennäköisyys olla toimeentulotuen saajia (ks. esim. Airio & Niemelä 2009). Mitä enemmän vanhempien huono-osaisuus on kasautunut, sitä vakavammat sen seuraukset ovat lapsille. (Vauhkonen ym. 2017b)

SOSIAALISEN HUONO-OSAISUUDEN eri indikaattorien ylisukupolviset yhteydet ovat tyypillisesti suoria ja itsenäisiä: vanhempien eri huono-osaisuuden indikaattorit ennustavat eniten vastaavaa huono-osaisuutta lasten aikuisuudessa.

Huono-osaisuuden eri indikaattorit vanhemmilla ennustavat eniten vastaavaa huono-osaisuutta heidän lastensa aikuisuudessa.

Esimerkiksi vanhempien jääminen perusasteen koulutuksen varaan ennustaa eniten lasten jäämistä perusasteen koulutuksen varaan (ja vähemmän lasten työttömyyttä). Vanhempien työttömyys puolestaan ennakoii lasten työttömyyttä (ja vähemmän pelkän perusasteen koulutuksen varaan jäämistä). Poikkeuksena on vanhempien toimeentulotuen saanti, joka ennustaa paitsi lasten toimeentulotuen saantia, myös heidän työttömyyttään. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että toimeentulotukea saavilla vanhemmillä on taustassaan keskimääräistä useammin kasautunutta huono-osaisuutta. (Vauhkonen ym. 2017a) Toimeentulotuen saajilla on havaittu olevan keskimääräistä heikompi hyvinvointi ja alhaisempi tyytyväisyys elämään sekä keskimääräistä väestöä useammin terveyteen, työkykyyn, talouteen ja asumiseen liittyviä haasteita (Hannikainen-Ingman 2013; Vaalavuo ym. 2020).

HUONO-OSAISUUDEN INDIKAATTORIEN suorat ja itsenäiset ylisukupolviset yhteydet antavat olettaa vanhemmilta välittyvän lapsille jotakin, mikä lisää todennäköisyyttä päätyä samankaltaiseen asemaan. Käyttäytymisgeneettinen tutkimus on osoittanut geeniperimän selittävän lasten kouluttautumista ja koulusaavutuksia. Yhteys vaihtelee hyvinvointivaltiojärjestelmän sekä perheen ja muun kasvuympäristön tekijöiden mukaan. (Branigan, McCallum & Frees 2013.) Vanhemmilta välittyy lapsille myös sosiaalisesti vaikutteita – tottumuksia, arvoja ja asenteita – jotka selittävät aikuisuuden asemaa (esim. Bourdieu & Passeron 1977).

HUONO-OSAISUUDEN PERIYTYMISESTÄ voidaan puhua myös sosiaalisen perinnön merkityksessä erotuksena geneettiseen periytymiseen ja sosiaaliseen välittymiseen (ks. Pohjantammi 2007). Tällöin fokuksena on se, mitä huono-osaisilta vanhemmilta puuttuu. Korkeasti koulutetuilla ja hyvätuloisilla vanhemmilla on enemmän resursseja opastaa, rahoittaa ja turvata lastensa asema aikuisina. Kään-

teinen tilanne pitää myös paikkaansa: huono-osaisuus perhetaustassa on yhteydessä vähäisempiin kokonaisresursseihin. Taloudellinen ja materiaallinen puute eivät kuitenkaan Suomessa selitä muun huono-osaisuuden ylisukupolvisia yhteyksiä (Vauhkonen et al. 2017b). Lisäksi kaiken huono-osaisuuden periytymiseen sovelletut selitykset, kuten huono-osaisuuden aikaansaama näköalattomuus, eivät selitä edellä kuvattuja eri huono-osaisuuksien suoria ja itsenäisiä ylisukupolvisia yhteyksiä.

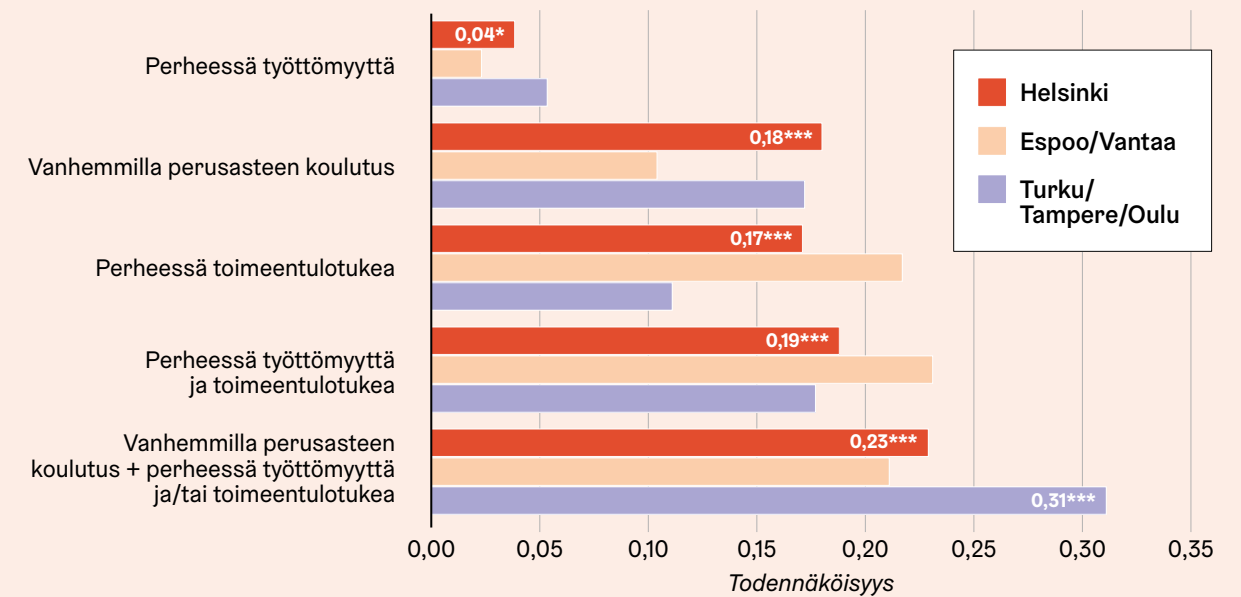
HUONO-OSAISUUDEN PERIYTYMINEN voi vaihdella alueellisesti ympäröivän mahdollisuus- ja palvelurakenteen sekä väestöerojen mukaan. Seuraavaksi vertailemme nuorten ylisukupolvista huono-osaisuutta ja syrjäytymistä Helsingin ja muiden kuutoskaupunkien välillä. Kaikille kuutoskaupungeille on yhteistä väestönkasvu, korkea koulutusrakenne ja suuri opiskelijoiden määrä, mutta niiden välillä on kuitenkin väestö- ja hyvinvointieroja (Vartiainen 2015) sekä eroja esimerkiksi työ- ja opiskelumahdollisuuksissa ja syrjäytymisen ehkäisemiseen tarkoitetuissa toimenpiteissä.

Ylisukupolvinen huono-osaisuus ja syrjäytyminen Helsingissä

Vertasimme helsinkiläisnuorten perhetaustan huono-osaisuuden sekä sijaishuollossa olon yhteyttä perusasteen koulutuksen varaan ja NEET-statukselle jäämiseen sekä koulutuksesta ja työstä syrjäytymiseen 21 vuoden iässä (vuonna 2016). Vertasimme tuloksia vastaaviin yhteyksiin muissa kuutoskaupungeissa. Perhetaustan huono-osaisuutta mitattiin lapsen ollessa 15-vuotias. Myös asuinkuntaa koskeva tieto on otettu samalta vuodelta.

PERHETAUSTAN HUONO-OSAISUUTTA mitattiin samanaikaisesti usealla indikaattorilla. Vaikka sosiaalisen huono-osaisuuden indikaattorit ovat keskenään päällekkäisiä, ne viittaavat eri tekijöihin perhetaustassa. On luultavaa, että osa perhetaustan merkityksestä jää havaitsematta, jos tutkimuksessa käytetään vain yhtä indikaattoria (Bukodi & Goldthorpe 2014; Erola & al. 2015; Jaeger & Holm 2007). Indikaattorien välisen korrelaation vuoksi suora itsenäinen vaikutus voidaan tulkita sen todellista vaikutusta vahvemmaksi, jolloin yhteinen ja mittaamaton tekijä perhetaustassa voi jäädä huomiotta. Tärkeämpi syy usean indikaattorin samanaikaiselle käytölle on, että näin voidaan mitata vanhempien syrjäytymisen eli huono-osaisuuden kasautumisen vaikutusta.

VANHEMPIEN HUONO-OSAISUUTTA kuvattiin seuraavilla mittareilla: korkeintaan perusasteen koulutus, työttömyys, toimeentulotuen saanti sekä näiden tekijöiden kasautuminen. Tutkimusmenetelmänä käytettiin lineaarista todennäköisyysmallinnusta. Analyysissa tarkasteltiin lasten, joilla on huono-osaisuutta perhetaustassaan, todennäköisyyttä kokea huono-osaisuutta nuorena aikuisena verrattuna niihin lapsiin, joilla ei ole ollut huono-osaisuutta perhetaustassaan. Tulokset on esitetty kuvioissa 2–4. Kuviossa 2 on esitetty nuorten todennäköisyydet olla perusasteen kou-

Vanhempien huono-osaisuutta on mitattu lapsen ollessa 15-vuotias ja lasten perusasteen koulutuksen varaan jäämistä lasten ollessa 21-vuotiaita. Vakioitu: perherakenne, syntymämaa, sukupuoli sekä vanhempain- ja vammaisuuksien saanti 21-vuotiaana.

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

KUVIO 2. Perhetaustan huono-osaisuuden yhteys lasten perusasteen koulutuksen varaan jäämiseen Helsingissä ja muissa kuutoskaupungeissa (todennäköisyydet).

lutuksen varassa ja kuviossa 3 NEET-statuksella. Kuviossa 4 näkyy todennäköisyys työstä ja koulutuksesta syrjäytymiseen.

TULOSTEN MUKAAN vanhempien perusasteen koulutus ja toimeentulotuen saanti ovat työttömyyttä voimakkaammin yhteydessä lasten perusasteen varaan jäämiseen. Helsingissä vanhempien perusasteen koulutus oli vanhempien työttömyyttä vahvemmin yhteydessä lasten NEET-statukselle jäämiseen. Kuvio 4 puolestaan osoittaa vanhempien työttömyyden olleen perusasteen varassa oloa vahvemmin yhteydessä lasten työstä ja koulutuksesta syrjäytymiseen.

HUONO-OSAISUUDEN KASAUTUMINEN perheessä lisää lasten todennäköisyyttä jäädä perusasteen koulutuksen varaan ja NEET-statukselle. Niillä helsinkiläisnuorilla, joiden vanhemmat olivat perusasteen koulutuksen varassa sekä työttömiä ja/tai saivat toimeentulotukea, oli 23 prosenttiyksikköä suurempi todennäköisyys olla perusasteen koulutuksen varassa ja 15 prosenttiyksikköä suurempi todennäköisyys olla NEET-statuksella. Huono-osaisuuden kasautumisen yhteys kumpaankin on kuitenkin Helsingissä heikompi kuin pääkaupunkiseudun ulkopuolisissa kuutoskaupungeissa ja NEET-statukselle jäämisessä muuhun pääkaupunkiseutuun verrattuna.

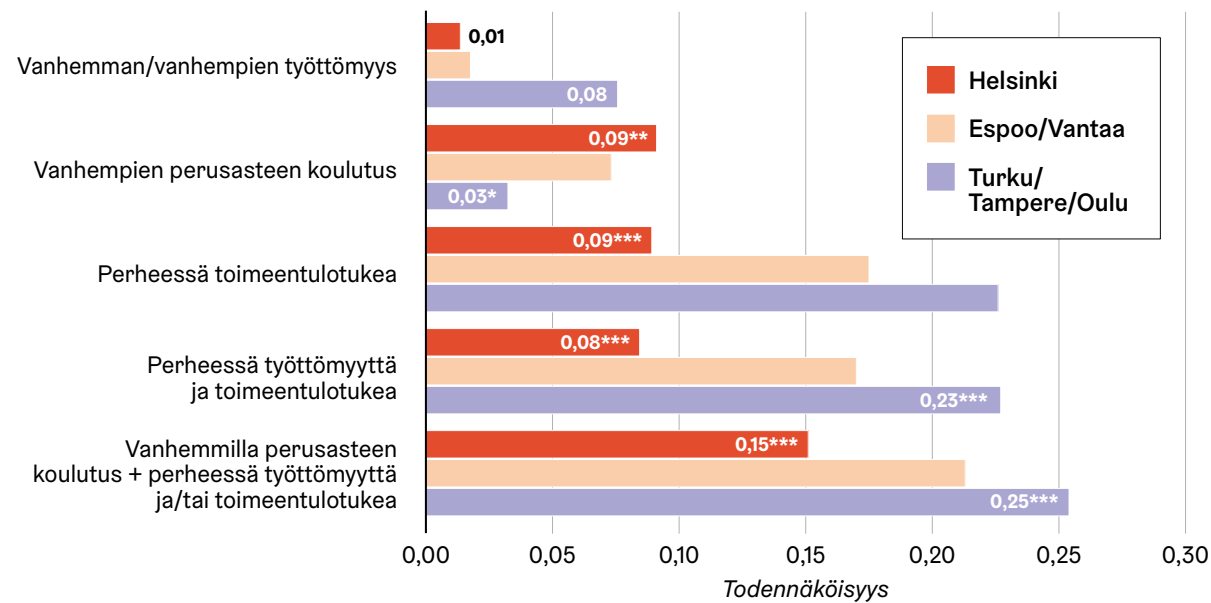
PERHETAUSTAA VAHVEMMIN nuorten huono-osaisuutta ennustaa sijaishuollossa olo. Kuviossa 5 on esitetty perusasteen koulutuksen varassa olon ja NEET-statukselle jäämistä sekä työstä ja koulutuksesta syrjäytymisen todennäköisyydet sen mukaan, onko nuori ollut sijaishuollossa. Tulosten mukaan Helsingissä sijaishuollossa olleilla nuorilla oli 32 prosenttiyksikköä suurempi todennäköisyys jäädä perusasteen koulutuksen varaan ja 15 prosenttiyksikköä suurempi todennäköisyys jäädä NEET-statukselle. Vastaavat luvut olivat Espoon ja Vantaan osalta 37 ja 25 prosenttiyksikköä sekä pääkaupunkiseudun ulkopuolisten kuusikkokuntien kohdalla 35 ja 18 prosenttiyksikköä.

KOULUTUKSESTA JA työstä syrjäytymisen todennäköisyys oli vielä suurempi sijaishuollossa olleilla muihin nuoriin nähden. Sijaishuollossa olleilla oli Helsingissä 30, Espoossa/Vantaalla 42 ja pääkaupunkiseudun ulkopuolisissa kuutoskaupungeissa 38 prosenttiyksikköä suurempi todennäköisyys syrjäytyä työstä ja koulutuksesta muihin nuoriin verrattuna. Kun perhetaustan huono-osaisuutta ei kontrolloitunut, olivat todennäköisyydet vielä huomattavasti suurempia.

**Ethän tule
terassialueelle,
mikäli tunnet
itsesi sairaaksi.**

**Yski hihaan tai
paperiliinaan.**

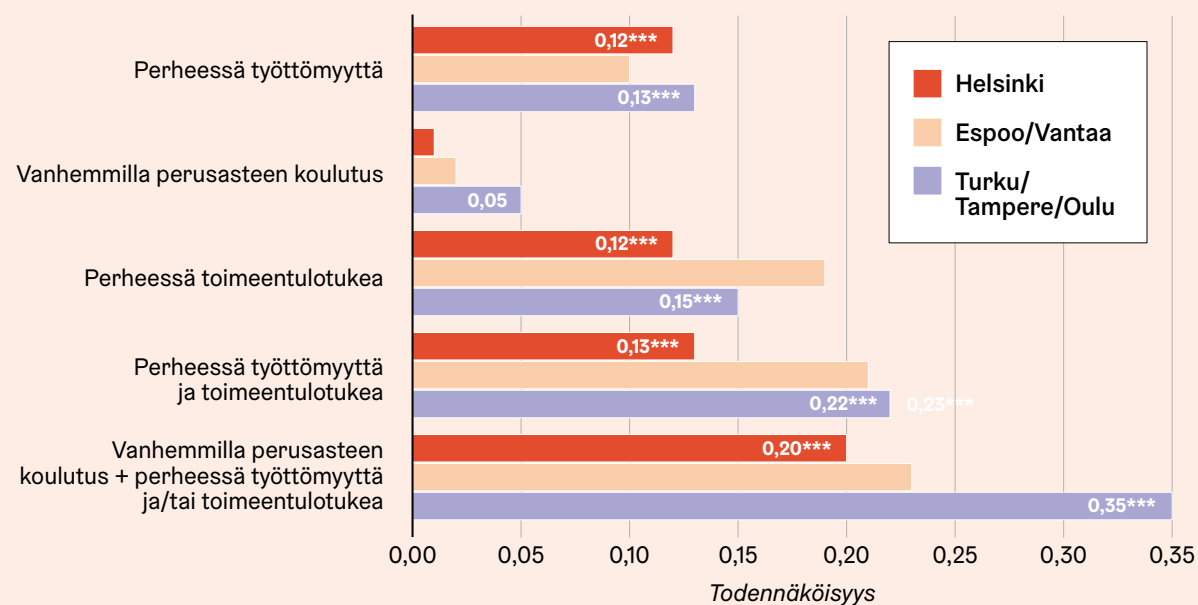

Vanhempien huono-osaisuutta on mitattu lapsen ollessa 15-vuotias ja lasten perusasteen koulutuksen varaan jäämistä lasten ollessa 21-vuotiaita. Vakioitu: perherakenne, syntymämaa, sukupuoli sekä vanhempain- ja vammaisuuksien saanti 21-vuotiaana.

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

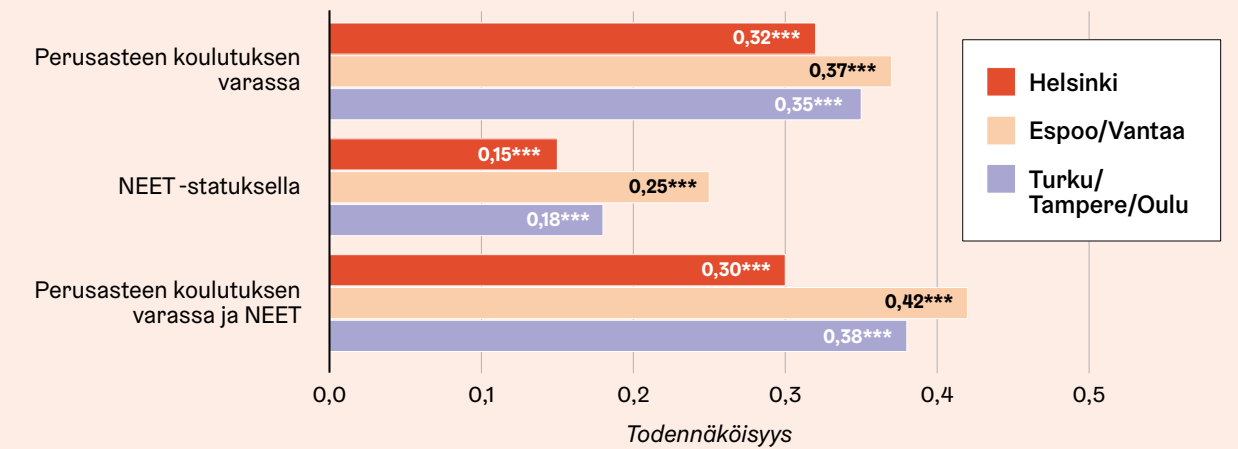
KUVIO 3. Perhetaustan huono-osaisuuden yhteys lasten NEET-statukselle jäämiseen Helsingissä ja muissa kuutoskaupungeissa (todennäköisyydet).

KUVIO 4. Perhetaustan huono-osaisuuden yhteys lasten työstä ja koulutuksesta syrjäytymiseen Helsingissä ja muissa kuutoskaupungeissa (todennäköisyydet).

Vanhempien huono-osaisuutta on mitattu lapsen ollessa 15-vuotias ja lasten perusasteen koulutuksen varaan jäämistä lasten ollessa 21-vuotiaita. Vakioitu: perherakenne, syntymämaa, sukupuoli sekä vanhempain- ja vammaisuuksien saanti 21-vuotiaana.

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

Vakioitu: sukupuoli, syntymämaa, perherakenne ja lasten lukumäärä perheessä, vanhempain- ja vammaisuuksien saanti 21-vuotiaana sekä perhetaustan huono-osaisuus.

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

KUVIO 5. Lastensuojelun sijaishuollossa olon yhteys perusasteen koulutuksen varaan ja NEET-statukselle jäämiseen Helsingissä ja muissa kuutoskaupungeissa (todennäköisyydet).

Lopuksi

Samalla kun työstä ja koulutuksesta syrjäytyneiden osuus Helsingissä vuosien 2011–2016 välillä on pienentynyt hieman, (pelkästään) työstä syrjäytyneiden nuorten osuus on kasvanut. Tätä voi selittää koulutukseen osallistumisen ja toisen asteen tutkintojen suorittamisen lisääntyminen tarkasteltavalla aikavälillä. Toisen asteen tutkinnon suorittaneiden osuus kasvoi Helsingissä vuosien 2010–2016 välillä 1,6 prosenttiyksikköä. Vuonna 2016 opintonsa päättäneistä 9.-luokkalaisista 97 prosenttia jatkoi suoraan opiskelua (Ranto 2018). Mahdollisesti koulutukseen osallistumisen lisääntyessä tutkinnon suorittaa enemmän nuoria, joilla on erityisiä haasteita, mutta nämä haasteet aiempaa harvemmin johtavat toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jäämiseen, vaikka ovatkin yhteydessä suurempaan työttömyyteen toisen asteen koulutuksesta huolimatta. Tällaisia tekijöitä voivat olla esimerkiksi mielenterveyden häiriöt ja oppimishäiriöt. Vuosien 2016 ja 2018 välillä NEET-aste Helsingissä on pienentynyt, mutta työstä ja koulutuksesta syrjäytymisen vaihtelusta (siten kun se tässä tutkimuksessa on määritelty) vuoden 2016 jälkeen ei tiedetä.

NIIN IKÄÄN aiemmassa huono-osaisuuden periytymistä ja toisen asteen tutkinnon suorittamista koskevassa tutkimuksessa ei havaittu asteen tutkinnon suorittamisen hyötyä nuorilla, joilla oli huono-osainen perhetausta (ks. Vauhkonen ym. 2017a). Tuoreemmassa tutkimuksessa puolestaan havaittiin, että huono-osaisen perhetaustan omaavat ja sijaishuollossa olleet nuoret jäivät NEET-statukselle

selvästi muita useammin toisen asteen tutkinnon suorittamaan (Vauhkonen & Hoikkala 2020). Tulokset korostavat sitä, että huono-osaisemman perhetaustan omaaville nuorille tulisi toisen asteen tutkinnon suorittamisesta huolehtimisen lisäksi suunnata kohdennettuja toimia, ja myös toisen asteen opintojen aikana. Toimia pitäisi suunnata nuoriin, joilla on vajavainen lähtötaso toisen asteen koulutukseen, oppimisvaikeuksia, mielenterveyden häiriöitä tai muita psykososiaalisia ongelmia. Lisäksi Helsingin maahanmuuttajaväestön kasvaessa tulee huomioida maahanmuuttajataustaisten nuorten erityishaasteet.

VAIKKA PERHETAUSTAN kasautuneen huono-osaisuuden ja sijaishuollossa olon yhteys nuorten huono-osaisuuteen ei Helsingissä ole yhtä voimakas kuin muissa kuutoskaupungeissa (eron syistä ks. alla), on yhteys silti selvä. Tulokset kannustavat kohdennettuun tukeen huono-osaisen taustan omaaville nuorille ja heidän perheilleen. Sijaishuollossa olo on perhetaustan huono-osaisuuden indikaattoreita vahvemmin yhteydessä nuorten huono-osaisuuteen, mikä johtuu siitä, että se mittaa suoraan perhetaustan tai nuoren itsensä ongelmia. Tästä huolimatta sijaishuollossa olleiden korkea todennäköisyys kokea huono-osaisuutta nuorina aikuisina korostaa (edelleen) sijaishuollon kehittämisen tarvetta.

PERHETAUSTAN HUONO-OSAISUUS on vahvasti yhteydessä perusasteen varaan jäämiseen niin Helsingissä kuin muissakin kuutoskaupungeissa. Perhetaustan huono-osaisuuden yhteys NEET-statukselle jäämiseen on kuitenkin Hel-

singissä heikompi. Tähän todennäköisesti vaikuttavat pääkaupunkiseudun paremmat työllistymismahdollisuudet. Ne voivat myös selittää, miksi Helsingissä huono-osaisemman taustan omaavat nuoret jäävät todennäköisemmin perusasteen varaan kuin NEET-statukselle. Koronapandemian myötä nuorten työllistymismahdollisuudet ovat kuitenkin Helsingissäkin heikentyneet. NEET-statukselle jäämisen pitkittymisellä voi olla kielteisiä seurauksia pitkälle tulevaisuuteen (ks. esim. Scarpetta ym. 2010; Hämäläinen & Hämäläinen 2012; ks. myös Vauhkonen & Hoikkala 2020), ja erityisesti se koskee huono-osaisemman taustan omaavia, sijaishuollossa olleita nuoria sekä muita haavoittuvia ryhmiä, kuten maahanmuuttajataustaisia nuoria. ■

Teemu Vauhkonen toimii tutkijana Nuorisotutkimusverkostossa.

Mikko Salasuo toimii vastaavana tutkijana Nuorisotutkimusverkostossa ja on Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian dosentti.

Lähteet:

Airio, I. & Niemelä, M. (2002) Periytyykö köyhyys? Köyhyyden ja toimeentulotukiasiakkuuden sukupolvinen liikkuvuus. *Sociologia* 39 (3), 215–226.

Asplund, R. & Koistinen, P. (2014) Onko työmarkkinoilla tilaa kaikille? Katsaus erityisryhmiin kohdistetun politiikan tuloksiin ja haasteisiin. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 22/2014.

Berghman, J. (1995). Social exclusion in Europe: policy context and analytical framework. Teoksessa Room, G. (toim.) *Beyond the threshold*. The Policy Press, Great Britain.

Blomberg, H., Kallio, J. & Kröll, C. (2016) Häpeää ja laiskuutta - Asiakkaiden, muiden kansalaisten sekä katutason työntekijäryhmien käsityksen toimeentulotukiasiakkuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(3), 301–312

Branigan, A., McCallum, K., Freese, J. (2013) "Variation in the Heritability of Educational Attainment: An International Meta-analysis." *Social Forces* 92(1):109–40.

Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1977) *Reproduction in Education, Society and Culture*. Beverly Hills: Sage

Bukodí, E. & Erikson, R. & Goldthorpe, J. (2014) The effects of social origins and cognitive ability on educational attainment: Evidence from Britain and Sweden. *Acta Sociologica* 57 (4), 293–310.

Erola, J. & Jalonen, S. & Lehti, H. (2015) The Intergenerational influence of Parental Socioeconomic Status during Children's Early Life course Research in Social Stratification and Mobility 44, 33–43.

Eskelinen, N., Hautala, H., Lintunen, L. & Kallio, J. (2020). Ylisukupolviselle huono-osaisuudelle altistavat ja siltä suojaavat ei-materiaaliset tekijät. *Kaupunkitutkimusohjelma, Tutkimuskatsauksia* 3/2020. Turku: Turun kaupunki.

Hannikainen-Ingman, I. & Kuivalainen S. & Sallila, S (2013). Toimeentulotuenasiakkaiden elinolot ja hyvinvointi. S. 81–112. Teoksessa Kuivalainen, Susan (toim.): *Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Hautala, H. & Kallio, J. (2020). Miten huono-osaisuus ennustaa lapsen koulupudokkuutta. Teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Miia (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Vastapaino, Tampere.

Heikkilä, M. (1990). Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinninpuutteiden kasautumisesta Suomessa. *Sosiaalihuollituksen julkaisuja* 8. Helsinki: Sosiaalihuollitus.

Hämäläinen, K. (2013) Aktivointipolitiikan talouspoliittiset tavoitteet, tulokset ja merkitys yhteiskunnassa. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*. Helsinki: THL, 173–189.

Kallio, J. & Kauppinen, T. & Erola, J. (2016) Cumulative Socioeconomic Disadvantage and Secondary Education in Finland. *European sociological review* 32(5) 649–661.

Jackson, M. & Erikson, R. & Goldthorpe, J. & Yaish, M. (2007) Primary and Secondary Effects in Class Differentials in Educational Attainment: The Transition to A-level Courses in England and Wales. *Acta Sociologica* 50 (3), 211–229.

Jaeger M. & Holm, A. (2007) Does parents' economic, cultural, and social capital explain the social class effect on educational attainment in the Scandinavian mobility regime. *Social Science Research* 36, 719–744.

Järvinen, T. & Jahnukainen, M. (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Minna Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 125–151.

Pohjantammi, I. (2007) Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisusarja 12. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/tyopaja.pdf> (Luettu 11.2.2020.)

Ranto, S. (2018) Nuorten koulutus Helsingissä. Tilastoja 2018:2. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Vaalavuo, M. & Haula, T. & Bakkum, B. (2020) Nuoret aikuiset, terveys ja toimeentulotuki. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Vartiainen, A. (2015): Kuuden suurimman kaupungin tilastollisia erityispiirteitä 2014. *Kuusikko-julkaisusarja* 9/2015.

Vauhkonen, T. & Hoikkala, T. (2020) Syrjäytymisen lasku. Tutkimus syrjäytymisestä, sen kustannuksista ja kohdennetun nuorisotyön vaikuttavuudesta. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 153. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.

Vauhkonen, T. & Kallio, J. & Kauppinen, T. & Erola, J (2017) Intergenerational accumulation of social disadvantages in young adulthood. *Research in social stratification and mobility* 48, 42–52.

Vauhkonen, T. & Kallio, J. & Erola, J. (2017) Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (5), 501–512.

Vauhkonen, T. & Salasuo, M. (2020) Helsingiläisnuorten ylisukupolvinen syrjäytyminen ja Mukana-ohjelman vaikuttavuus. Helsingin kaupunki (ei-julkinen raportti).

PAULA VIRTÄ / HELSINGIN KAUPUNKI

”Julkista palvelua kirkon kautta”

Helsinki-apu yhdisti kirkon ja kaupungin järjestöihin, yrityksiin ja kaupunkilaisiin

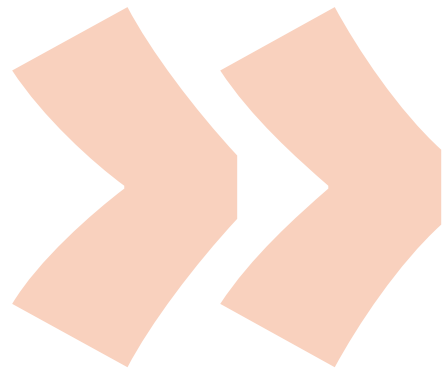
● PASI MÄENPÄÄ & HENRIETTA GRÖNLUND

Koronapandemia eristi ikääntyneet helsinkiläiset koteihinsa ja synnytti uudenlaisen avuntarpeen viime vuoden keväällä. Kaupunginhallinto tunnusti rajallisuutensa ja tarttui yhteistyöhön. Hätä loi yhteisen tahtotilan ja avasi yhteistyön rajapinnat. Tässä artikkelissa tarkastellaan poikkeustilannetta varten luodun Helsinki-avun toteutuksen kulkua, onnistumisia ja haasteita *Lähiöiden yhteisöllinen resilienssi* -hankkeessa tehtyjen tutkimushaastattelujen ja -kyselyn pohjalta.

Aloite: Amerikan malli ja Facebook

Maaliskuussa 2020 koronatilanteen vaikeutuessa Lauttasaaren kirkkoherra ja Helsingin seurakuntayhtymän johtaja Juha Rintamäki teki aloitteen hädänalaisten auttamisesta. Hän oli kuullut pohjoisamerikkalaisten uskonnollisten yhteisöjen mobilisointumisesta koronakriisiin ja pohti, voisiko seurakuntayhtymää käyttää alustana laajalle auttamistyölle. Tausta-ajatus oli, että kirkko ei olisi vain ihmisille tehty vaan ihmisten itsensä tekemä. Kriisiaikana kirkon tehtävä on vahvistaa toivoa ja luottamusta ja kannatella ihmisten henkistä ja hengellistä hyvinvointia. Diakonista kriisiapua alettiin valmistella.

Samaan aikaan toisaalla, mutta ei kaukana: Lauttasaari-Facebook-ryhmässä Jonna Katarina (Jonna Slavasevits) oli ehdottanut koottavaksi listaa vapaaehtoisista auttajista saaren riskiryhmäläisten ruoka- ja lääkehuoltoon. Hän katsoo aloitteen nousseen omasta arvomaailmastaan: ”toivoo että ei oltaisi itsekkeskeisiä, ja jos on mahdollisuus auttaa muita pienillä jutuilla niin sitä olisi suotavaa tehdä.” Ehdotuksesta tykkäsi lopulta 543 ryhmän jäsentä ja se sai 175 kommenttia, joista 74 oli ilmoittautumisia Slavasevitsin kokoamalle ja kirkolle välittämälle listalle. Keskustelu sai vauhtia, kun Rintamäki osallistui siihen kertomalla seurakunnan suunnittelevan jo ryhtymistä toimeen ja ehdottamalla yhteistä koordinaatiota ja organisoitumista.

Avunpyyntö: kaupungin kantokyky ei riitä

Samana iltapäivänä ilmestyi Helsingin Sanomissa toimittaja Veera Paanasen juttu Facebook-ryhmässä ja seurakunnassa tapahtuneesta nopeasta järjestäytymisestä. Jutun luki Helsingin kulttuurin ja vapaa-ajan toimialajohtaja Tommi Laitio, joka ehdotti Rintamäelle yhteistyötä. Kaupungilla tilannekuva oli uhkaava. Epäiltiin epidemian pahenevan pisteeseen, jossa sosiaali- ja terveystieteiden kantokyky ei kestä.

KAUPUNGILLA EI ollut valmista toimintamallia, mutta kylläkin valmiuksia ja resursseja toimia, koska iso joukko työntekijöitä oli koronarajoitusten vuoksi estynyt tekemästä tavanomaisia töitään. Poikkeuslaki mahdollisti heidän siirtämisensä toisiin tehtäviin esimiehen päätöksellä, kuten myös seurakuntayhtymässä. Sellaista määrää työntekijöitä ja vapaaehtoisia ei ollut, mikä tarvittaisiin avunannon kenttätöiden operointiin. Seurakunnilla ja järjestöillä oli tarjota molempia huomattava määrä lisä.

ASIAN TULTUA julkiseksi alkoi yhteistyötarjouksia vyöryä sekä järjestöistä että yrityksistä. Ketään ei tarvinnut kutsua eikä vastavuoroisuutta pyydetty. Yrityksiä ja järjestöjä osallistui lopulta kymmenkunta kumpiakin. Yhteistyön

rakentaminen ja ylläpito pääkumppaneiden ulkopuolelle kuului sekä kaupungin että kirkon tehtäviin. Osalla yhteistyökumppaneista oli tietty oma tehtävänsä hankkeessa. SPR:lle syntyi apteekkitoimituksista selvä oma tehtävänanto kaupungin sopimana. Helsinki Missio oli seurakuntayhtymälle tuttu jo aiemmasta yhteistyöstä. Se tarjosi vapaaehtoisia ja apukanavia, samoin Mieli ry. Toisilla kumppaneilla ei ollut varsinaista omaa tehtävää mutta ne antoivat vapaaehtoisensa käyttöön. Järjestöjen kanssa yhteistyö oli laajaa vaikkakin väljempää kuin pääkumppanien kesken. Järjestöillä ei ollut palkattuja työntekijöitä tai muita valmiuksia, joten tätä vahvempaa yhteistyötä ei tavoiteltu.

YRITYSTEN OMA-ALOITTEINEN ja pyyteetön mukaantulo oli kaupungille uutta ja yllättävää, samoin vapaaehtoisten ihmisten määrä, vaikka ihmisten on tiedetty kriisitilanteissa osoittavan tavallista enemmän solidaarisuutta ja auttamisvalmiutta. Vapaaehtoisia ilmoittautui lopulta 600, mikä oli liikaakin koko joukon organisoimiseksi. Sosiaalisessa mediassakin saatiin asialle runsas tuki. Nämä kaikki asiat yhdessä näyttävät antaneen projektin tekijöille uskoa, että ponnistus onnistuu. Uskoa on tarvittu, koska on tehty visioiden uutta, isossa mittakaavassa, hyvin nopeasti ja uudenlaisissa organisoitumisen ja yhteistyön kuvioissa. Tavoitteena oli mittava, vaikuttava ja systemaattinen toiminta: kaikkien kaupungin ikäihmisten tarvelähtöinen kohtaaminen ja auttaminen yhteistyössä ja turvallisesti.

Yhteistyön organisointi: viestintäpulsia ja anteekkipyyntöjä

Organisoituminen tapahtui tehokkaasti. Viikossa pystyttiin rakentamaan johtotiimi, tekemään tarvittavat sopimukset, rakentamaan ruokatilauksjärjestelmä ja perustamaan 18 koordinaatiopistettä. Koko Helsinki-avun organisaatio johtotiimistä kenttätötekijöihin piti yhteistyökykyä merkittävänä onnistumisena ja omaa työtä motivoivana. Kriittisin tehtävä oli saada yhteydenottojärjestelmä pystyyn parissa päivässä, jolloin ensimmäiset puhelinsoitot voitiin tehdä jo ennen niiden ohjeistuksen valmistumista.

PAULA VIRTÄ / HELSINGIN KAUPUNKI

YHTEISTYÖKUMPPANEIDEN VÄLISET sopimukset olivat tärkein kaupungin tuotos yhteistyöprosesseihin. Prosessi pyrittiin pitämään mahdollisimman läpinäkyvänä, jotta kaikki osapuolet saattoivat varmistua toiminnan lainmukaisuudesta. Vaikka toimitettiin poikkeusoloissa ja nopeasti, toiminnan lainmukaisuus pystyttiin varmistamaan heti alkuun ja juristeja osallistettiin pitkin matkaa. Lainmukaisuuden perään kysyviä reaktioita tulikin ja niihin vastattiin. Seurakuntayhtymän yhteisen seurakuntatyön johtaja Stefan Forsén kutsuu tätä ”moraalisen turvallisuuden” ulottuvuudeksi. Laitio on ylpeä projektin läpi kantaneista turvallisuudesta ja systemaattisuudesta. Kaupunki huolehti siitä, että vastuut projektissa ovat selkeät, koska kyse oli sosiaalihuoltolain mukaisesta toiminnasta.

KAUPUNKI ON seurakuntia hierarkkisempi toimija ja sen näkökulmasta Helsinki-avun toimintaa johdettiin ”vähän kuin sotaa” eli reagoimalla siihen, mitä vastaan tuli. Äkkitalanteessa kuitenkin annettiin myös alaspäin valtuuksia luoda uutta. Kirkko taas kuunteli toimintakulttuurinsa mukaisesti seurakuntien väkeä, etenkin kirkkoherroja, ennen kuin teki päätöksiä. Laitio mukaan toimintakulttuurien eroista syn-

tyi jännitteitä, samoin kuin siitä, että kaupunki on kirkkoa isompi toimija. Yhdessä tekemisen henki oli hyvä, mutta välillä kaupungin koettiin ”jyräävän”. Johtoryhmä kokoontui aluksi päivittäin, jotta hankkeita pystyttiin käsittelemään heti pois pöydältä. Laition mukaan kaupunki oli nopeampi päätöksentekijä mutta kirkko ketterämpi kohdentamaan työntekijöitä ja operoimaan kentällä.

VIESTINNÄN OMISTAJUUDESTA keskusteltiin paljon johdon piirissä. Vaikka viestintää koordinoitiin, kirkon puolella saatiin ajoittain kokea kaupungin viestivän hankkeesta omaan. Viestintää johdettiin pormestarin kansliasta, mutta tiedotteiden ajoitus ei ollut aivan synkronoitua. Myös operoivalla tasolla kaksilinjainen organisaatio ja sen mukainen viestintä aiheutti ongelmia. Koordinaatiopisteistä vastanneen suunnittelija Sami Komppulan mukaan työyhteisö oli yhteinen, mutta työntekijöiden toimintaohjeet saattoivat olla erilaiset, jopa työparin kesken. Ei ollut aina varmuutta siitä, mistä saisi kertoa kumppaniorganisaation puolelle, ja mistä ei, kun oli jo tietoa uudesta linjauksesta, josta ei ollut vielä tiedotettu toisen organisaation puolella.

MIELIPAHAA SYNTYI ja anteeksipyyntöjäkin kuultiin. Komppulan mielestä oli jopa ratkaisevaa se, että oltiin hyvällä asialla ja annettiin anteeksi itselle ja muille. Ongelmia hoidettiin tiheällä keskinäisellä viestinnällä ja tiiviillä kokoustamisella. Esimerkki viestintäkatkoista oli Laition pikainen päätös delegoida johtaminen nuorisotyön aluepäällikö Tiina Hörkölle, jolla oli sopivaa kokemusta muun muassa vapaaehtoistyöstä. Hänen mukaansa jännitteet olivat johdon ja päätöksenteon tasolla, kun päätöksiä tehtiin kirkon mielestä liikaa kaupungilla.

KENTTÄTYÖTÄ TEHNEIDEN parissa toteutetun kyselyn (n = 102) avovastauksissa yhteistyötä yleensä kiitellään, vaikka sille annettu kokonaisarvosana jää keskinkertaiseksi. Vain yhden vastaajan mukaan seurakuntapuolella kyti tyytymättömyyttä. Alkuvaikeuksien ja viestinnän ristiriitaisuuksien suhteen vastaukset ovat linjassa haastateltujen puheiden kanssa. Ylimmälle johdolle annettu kokonaisarvosana on selvästi alempaa johtoa heikompi, mikä liittyy viestintäongelmiin. Tiedonkulkuun keksi diakoniatyön asiantuntija Mare Kinanen järjestettävän joka päivä klo 11 etäpäiväkahvit. Ne saivat kyselyssä kiitosta, sillä niissä sai antaa palautetta ja kritiikkiä kaikista hankaluuksista, myös toimintakulttuurieroista ja niiden yhteensovittamisesta. Kahveille saivat kaikki johdosta kentälle tulla mukaan, ja kymmeniä aina tulikin, koska sieltä sai ajankohtaisimmat tiedot.

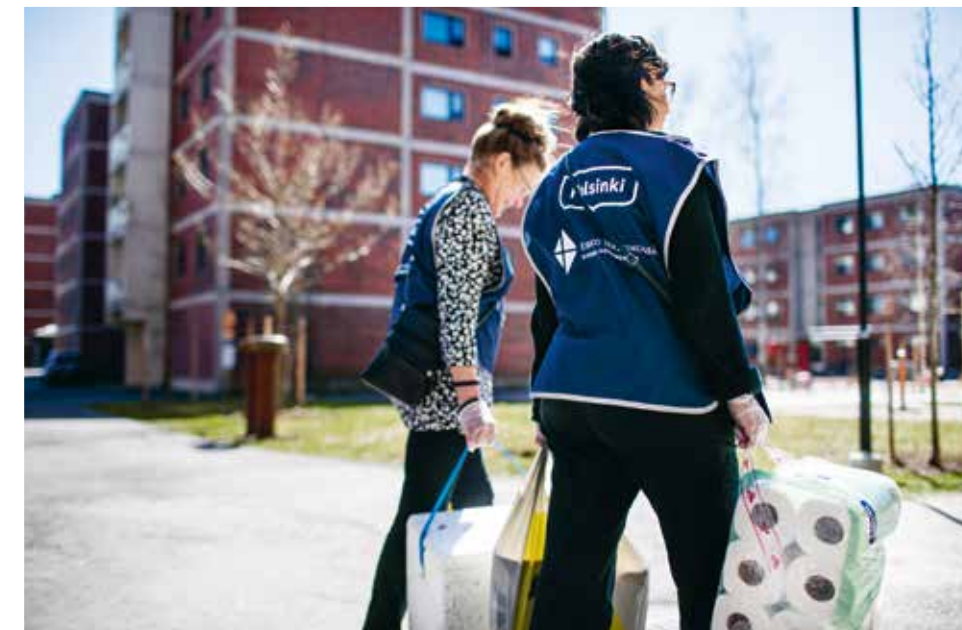
Verkkokokouksista kentälle: seurakunnat operoivat

Aputoimet koordinoitiin paikallisesti seurakuntajaoon mukaan. Kirkkoherrat olivat avainasemassa johtamassa opeointia seurakuntapiirissään. Seurakuntiin perustetut koordinaatiopisteet vastaanottivat palvelupyynnöt, ja esimerkiksi paikallisen kauppiaan kanssa sovittiin ruoan hausta ja viennistä asiakkaalle. Vapaaehtoisten löytäminen ei ollut ongelma, vaikka osa vakituista vapaaehtoisista oli itse iäkkäitä tai muuten riskiryhmää. Apua tarvitsevien tavoittaminen oli haastavampaa kuin auttajien. Sama ilmiö huomattiin koronakevään aikana muuallakin kuin Helsingin-avussa: auttajia tarjoutui paljon, avunpyyntöjä tuli vähän.

KAUPUNKI SIIRSI noin 300 työntekijää uusiin tehtäviin, kuten puhelinpalveluun, mikä ei voinut tapahtua ilman kipuja. Samalla tehtiin valtava digiloikka, kun kokoukset ja muu työ järjestettiin etänä. Ohjeistukset vaihtuivat, henkilökemiat eivät aina toimineet, varsinkin aluksi tehtiin paljon ylitöitä. Seurakuntien puolella lomat peruttiin ja uudet työt tulivat entisten päälle. ”Oltiin kovilla”, sanoo Kinanen, mikä moni kenttätyöntekijä kyselyssä vahvistaa. Vertaisten ja lähiesimiesten tuki saa kyselyssä kiitosta, ylintä johtoa moititaan poissa olemises-

ta ja kuuntelemattomuudesta. Huolta tuli myös mahdollisista oheisvahingoista: ”Nyt kaiken ajan vei Helsinki-apu ja monet seurakuntalaiset jäivät siksi ihan heitteille.” Kirkossa oltiin myös huolestuneita siitä, että keskusteluavun henkinen ja hengellinen hoito saattoi jäädä kauppakassien ja nopeiden puhelujen varjoon. Henkisen ja hengellisen keskusteluavun järjesti kirkko, mutta sitä antamaan se kutsui myös muita uskontokuntia – esimerkiksi islamilaisen yhteisöjen imaamien kautta – sekä uskonnollisesti sitoutumattomia keskusteluavun tarjoajia.

ALUEIDEN EROT tunnistettiin mutta myös se, että yksinäisiä hädänalaisia avuntarvitsijoita oli kaikkialla. Seurakunta-alueisiin perustuneet toimipiirit kattoivat koko kaupungin ja logistiikkakin toimi joka puolella. Forsénin mukaan alueiden välillä oli eroja, mutta kuitenkin syntyi kokemus, että tehtävä kyettiin hoitamaan yhdenvertaisesti, koska kaikille soitettiin. Yksinäisyyttä ja pelkoa on koettu kaikkialla, mutta avuntarve on vaihdellut yksilöllisesti. Komppulan mukaan alue-erot olivat isoja sekä avun tarpeessa että toteutuksessa. Jossain vietiin kasseja kymmenittäin, toisaalla vain muutamia. Viitettä siitä, että apu olisi toteutunut huomattavasti sosioekonomisesti heikoimmilla alueilla, ei ole.

KUVAT: PAULA VIRTÄ / HELSINGIN KAUPUNKI

Viitettä siitä, että apu olisi toteutunut huomattavasti sosioekonomisesti heikoimmilla alueilla, ei ole.

Kaupunki ja kirkko täydensivät toistensa toimintatapoja ja osaamista. Kirkon lähtökoh- ta oli diakoniatyö, joka auttaa ihmisiä kokonaisvaltaisesti, myös heidän henkisessä ja hengellisessä hädässään. Kaupungin tavoite oli kannatella ihmisiä sosiaalisesti ja taloudellisesti.

Onnistumisen eväät: hätä avaa rajapintoja – muttei kaikkia

Rintamäen mukaan nopea liikkeelle lähtö oli tärkeää, kun kaikki olivat ”ensimmäisen aallon harjalla” samoin uhka-ajatuksin ja yhteisessä tahtotilassa. Organisaatioiden välisten suhteiden, luottamus pohjan ja henkilösuhteiden on oltava kunnossa. Ennen kaikkea organisaatiot eivät saa katsoa sisään- vaan ulospäin avoimesti ja niiden on luotettava tarvelähtöisyyteen organisaatiolähtöisyyden sijasta, vaikka valmiita toimintamalleja ei ole. On osattava hyödyntää olemassa olevia resursseja eri tahoilla ja rakentaa yhteistä, ei omaa.

KAUPUNKI JA kirkko täydensivät toistensa toimintatapoja ja osaamista. Kirkon lähtökoh- ta oli diakoniatyö, joka auttaa ihmisiä kokonaisvaltaisesti, myös heidän henkisessä ja hengellisessä hädässään. Kaupungin tavoite oli kannatella ihmisiä sosiaalisesti ja taloudellisesti. Laition mukaan onnistumisen edellytyksiä olivat hyvin tehdyt laki- ja sopimus pohjat, yksinkertainen palvelukuvaus, työnjako kun- kin kykyjen mukaan ja uskallus pyytää apua. Yhteistyön rajapinnat pystyttiin pitämään auki, ja toimijoiden roolit olivat selvät. Vastaavaa toimintaa oli ollut aiemmin pienemmässä mittakaavassa. Kuitenkin Hörkön näkemys on, että ”kahden ison organisaation yhdessä tekeminen jäi oppimatta” eikä ”kaikkea voida yhdessä tehdä”. ”

RINTAMÄEN MUKAAN kaupungin toimialat eivät keskustelleet hyvin keskenään, kun alussa mietittiin lasten ja nuorten tukemista, ja myös seurakuntayhtymässä oli vastaavia haasteita. Sen sijaan siirtyä etätöihin näyttää kenttätyöntekijöille tehdyn kyselyn mukaan olleen yllättävänkin helppoa. Heidän avovastauksissaan onnistumisina korostuvat käytännön toimien ja yhteistyön sujuminen ja alkuhankaluuk- sien helpottuminen. Moni näkee paikallisten toimijoiden ansioksi sen, että äkkiä kyhätty koneisto saatiin viritettyä toimivaksi.

RINTAMÄKI KOROSTAA kontaktien ja verkostojen tärkeyttä, niin kaupungilla kuin järjestöissä, johdosta työntekijöihin. Yritysyhteistyö oli nyt uutta mutta osa siitäkin syntyi henkilökohtaisten kontaktien kautta. Rintamäen mielestä Lauttasaari-Facebook-ryhmällä oli ”iso merkitys tapahtumien alussa”, kun hänen yhteistyötajouksensa nousi ”valtavaan mielenkiintoon”. Hän pitää tärkeänä, että tehdään aloitteita ja mahdollistetaan pienen kasvaminen isoksi. Ryhmän jäsenet olivat lopulta paljon auttamassa mukana ja yhteydenottoja tuli vielä myöhemminkin. Lauttasaarissa myös soitettiin ensimmäiset apupuhelut.

SLAVASEVITS YLLÄTTYI, kun hänen aloitteestaan syntynyt kansalaisporukan avunantoliike esitettiin myöhemmin mediassa kaupungin ja kirkon nimissä: ”Pidän jollain tavalla epäreiluna, että vapaaehtoisten auttajien avulla parannetaan esimerkiksi kirkon ja seurakuntien mainetta. Ihmiset, jotka ovat lähteneet mukaan ansaitisivat kiitosta.” Hän pelkää, että ihmisten motivaatio heikkenee, jos toiminnasta jää epäreilu kuva, ja aikoo itse auttaa vatedes omatoimisesti, jos se on mahdollista. Organisaatioiden hallitsemassa maailmassa yksittäiset ja vapaamuotoiset toimijat voivat jäädä vaille kiitosta (ks. Mäenpää & Faehnle 2021, 217–218). Myös kenttätyöntekijöiden kyselyssä esiintyy kriittisiä arvioita kirkon ja kaupungin julkikuvan kiillotuksesta.

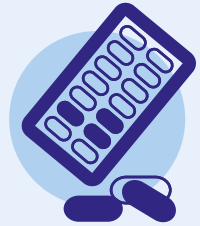
Kriisin opetukset: kaikille vai tarvitseville?

Kenttätyötä johti ”diakonian ykkösketju”, jotta toimet olisivat tehokkaita. Vapaaehtoisten mukanaoloa rajoitettiin normaaliin toimintaan verrattuna ja työtä toteutettiin enemmän virkavastuulla, jotta haavoittuvia ihmisiä voitiin suojata. Uutta oli toiminnan mittakaava ja esimerkiksi ruokailausten takaaminen luottotietonsa menettäneille. Vapaaehtoisten roolit vaihtelivat mutta tehtävät olivat ruoan keräilyä ja kuljetusta eli yleensä samoja kuin kaupungin jalkautuneilla työntekijöillä. He saivat koulutuksen esimerkiksi hygieniasioista ja heidän kanssaan tehtiin sopimukset. Ruokakassien ovelle viemisen ja luovuttamisen menettelystä sovittiin niitä vieneiden työntekijöiden ja vapaaehtoisten kesken.

Helsinki-avun kumppanit ja apu numeroina

- **Helsinki Missio:** asiakastietojärjestelmä
- **Genesys:** puhelinpalvelujärjestelmä
- **SPR:** lääkejakelu
- **Yliopiston Apteekki:** apteekkiasioinnin puhelintilaus- ja laskutuspalvelu
- **HOK-Elanto:** ruoan maksupalvelu
- **Posti:** skoottereita
- **Helkama Auto/Skoda ja Stara:** autoja
- **Dometic:** kylmälaukkuja
- **Partiolaiset ym. järjestöt:** vapaaehtoisten tavoittaminen

342
lääkekuljetusta

3 662
kotiövelle toimitettua ruokatilauskassia

700
keskusteluapupuhelua hengellisen alan tai mielenterveyden asiantuntijoiden kanssa

67 902
puhelua ikäihmisille

2 535
akuuttikassitoimitusta vähävaraisille

FORSÉN PITÄÄ diakonisesti merkittävänä oppina sitä, miten apua tarvitsevia voidaan näin laajasti tavoittaa. Toisaalta Kinasen mielestä Helsinki-apu ei ollut alun perin diakoniaa lainkaan, koska se kohdistui ikäluokassa kaikille eikä oikeasti tarvitseville. Vastaava kritiikki toistuu useasti kenttätyöntekijöiden vastauksissa: ”Miksi tarvekartoitus muuttui matkan varrella koko toiminnan markkinoimiseen?” Kaupungin taholta tulleen yhdenvertaisuusvaateen katsotaan vääristäneen alkuperäisen toimintaidean, sillä useimmat olisivat saaneet ruokansa muutenkin. Puhutaan jopa avun hyväksi käyttämisestä ja väliinpuotoajista, vaikka toisaalta pelkkä huolenpitoakin sai vanhuksilta paljon kiitosta. Joitakin ilmoituksia saatiin haavoittuvassa asemassa olevista, joita apu ei tavoittanut.

VÄHÄVARAISET SAIVAT kyllä ruokaa laskulla mutta ilman kykyä maksaa sitä. Ruoka-apu merkitsi maaliskuussa aluksi käytännössä ruokajonoon menemistä. Kinasen edustaman kritiikin myötä akuuttikasseja alettiin kuljettaa koteihin ja saatiin rahaa, jonka turvin voitiin jakaa hävikkiruoan lisäksi kauemmin säilyvää kuivatavaraa. Huono-osaisten tarvetta ja Helsinki-avun mittakaavaa suhteessa siihen kuvaa, että viidessä kuukaudessa seurakuntien ja pienempien toimijoiden yhteinen tavanomainen, huono-osaisia palveleva ruoka-apu toimitti 152 000 ruokakassia, kun Helsinki-avun akuuttikasseja toimitettiin 2 535 kappaletta.

HAASTATELLUT KOKEVAT etupainotteisen tiedotuksen kesken- eräisistä asioista olleen riski, joka kannatti, vaikka sitä kentällä kritisoitiinkin. Se varmaan kiritti toimijoitakin mutta ennen kaikkea toi mukanaan uusia avuntarjoajia ja osallistujia. Tämä liittyy siihen, mitä Laitio korostaa kriisin päällimmäisenä oppina: Kaupungin kannattaa tunnustaa oma rajallisuutensa ja sillä tavoin antaa valmiuksia tai jopa kutsua muita mukaan. Ajatus ei ole luonteva vahvalle julkiselle vallalle, joka meillä perustuu hyvinvointivaltioprojektin pyrkimykseen suvereeniksi toimijaksi universalismin periaatteen hengessä. Laition mukaan ”(t)uli näkyväksi, missä kaupunki on todella vahva, mitkä asiat kuuluvat selvästi julkisen vallan vastuulle ja minkä taas joku muu osaa paljon paremmin” (Rossi 2020).

HÖRKÖN MUKAAN oppi jatkoon on, että tekijöihin kannattaa luottaa antamalla vastuuta ja valtaa. Yhteistyö edellytti tiivistä vuorovaikutusta, koska prosessi eteni yhtä aikaa eri puolilla ja asioita kehitettiin tekemällä. Kumppanitahojen ihmisten tunteminen ja yhdessä tehden ja pohtien onnistuminen tarkoittavat Hörkön mielestä aitoa ja kantavaa yhteistyötettä. Laitio tunnetaan kuuntelevana ja myötätuntoisena johtajana. Se saattoi olla merkittävä tekijä siinä, että yhteistyö seurakunnan diakoniatyön, avun ja myötäelämisen ammattilaisorganisaation, kanssa onnistui. Komppulasta ratkaisevaa oli toimiminen ”hyvällä asialla, annettiin anteeksi itselle ja muille”.

VIRPI PELTOLA / HELSINGIN KAUPUNKI

YHTEISTYÖN KOKEMUS on siis ollut kokonaisuutena hyvä ja sitä halutaan ylläpitää. ”Helsinki-apu kakkosta” on suunniteltu tarkastelemalla saatuja kokemuksia. Se voidaan tarpeen mukaan avata 3–5 työpäivässä, jos vastaava henkilöstöresurssi on taas käytössä. Henkistä tukea järjestettäisiin aiempaa laajemmalla verkostolla. Akuuttikassipalvelua kehitettäisiin ravitsemuksellisesti, ja liikkumista ja kulttuuripalveluja liitettäisiin mukaan. Yrityskumppaneita voitaisiin kilpailuttaa mutta apteekkiasiat hoidettaisiin kuten aiemmin, vaikka apteekkariliitto kritisoiikin yhteistyötä vain yhden toimittajan eli Yliopiston Apteekin kanssa. Vapaaehtoiset aiotaan ottaa voimakkaasti mukaan edelleen pop up -vapaaehtoisuuden hengessä ja digitaalilla alustalla Nappi Naapuri -alustan tapaan. (Hörkkö ym. 2020)

KAUPUNGIN KULTTUURIN ja vapaa-ajan sekä sosiaali- ja terveystoimen ja kirkon kesken on sovittu jatkotapaamisista kahdesti vuodessa. Yhteistyötä on toki ollut ennenkin, mutta nyt saatiin Forsénin mukaan rohkeutta luottaa sen kantavuuteen. Hänestä saatu oppi seuraavaan kriisiin on rohkeus lähteä liikkeelle, kutsua ihmisiä mukaan, järjestäytyä kevyesti osallistuviin organisaatioihin sopeutuen. Pitää myös tiedostaa kriisien erilaisuus ja yllätyksellisyys ja vastata niihin luovuudella. Kompulalle Helsinki-apu kertoo, että ketteryys on mahdollista myös julkishallinnossa. Se on tahdosta kiinni, ja siitä että ylin johto toimii riittävän voimakkaasti.

Uusia valmiuksia: verkostoja ja rakenteita

Rakennettuja yhteydenotto- ja asiakkuusjärjestelmiä ei jäänyt myöhempään käyttöön, koska tietosuojasyistä niiden tuli olla kertaluontoisia, eikä muutakaan tarvetta nähty. Sen sijaan sosiaalista pääomaa, tietotaitoa ja valmiita toimintamalleja avun nopeaan organisointiin Rintamäki katsoo kertyneen monille toimijoille. Lähempänä kenttää työskennelleet haastatellut korostavat syntyneiden henkilösuhteiden merkitystä. Kompulan mukaan ”valtaosalle jäi suhteita ja verkostoja sekä kaupungin sisäisesti että ulospäin, ja nyt on helppo tehdä yhteistyötä”.

KAUPUNKI SAI seurakuntayhteistyöstä eli kristillisestä toimintakanavasta hyvin vähän kritiikkiä. Toisaalta kaupungin oma sosiaali- ja terveystoimiala jäi toiminnasta sivuun jatkamaan huolehtimistaan normaalitilanteessakin tukea tarvitsevista, mutta toimiala myös otti vastaan Helsinki-avun puolelta välitetyjä huoli-ilmoituksia. Vastaisuudessa soten roolia aiotaan kasvattaa. Silloin kirkon ja kaupungin sosiaali- ja terveydenhuoltoalan keskinäinen roolitus voisi nousta keskusteluun ja sen mukana myös laajempi pohdinta uskonnollisten yhteisöjen ja uskonnon asemasta kriisi- palveluissa.

VAPAAEHTOISET OLIVAT enimmäkseen vanhoja tuttuja, eikä uusista tulokkaista monikaan jäänyt pysyviksi vapaaehtois-työntekijöiksi. Lyhytaikaisen ja projektimaisen vapaaehtoisuuden (”pop-up-vapaaehtoisuuden”) tarve on kirkon puolellakin huomattu ja siihen tulisi kehittää uusia valmiuksia, esimerkiksi lyhyitä osallistumissarjoja. Laitio seuraa amerikkalaisten kaupunkien osallisuuskeskusteluja. Siellä avunpyyntö yhteisöille on tavanomaista ja osallisuuspuhe muutenkin toisenlaista, kun ”kaikesta” huolehtivaa hyvinvointivaltiota ei ole, vaan yhteisöt joutuvat ja osaavat mobilisoida toimii itse. Opin hakeminen sieltä ei Laitiosta tarkoita hyväntekeväisyysmallin tuomista hyvinvointivaltion tilalle vaan julkisen vallan ulkopuolisten resurssien tunnistamista ja hyödyntämistä. Tätä kohti Helsingissä on menty määrittelemällä osallisuutta uusiksi hallintosäännössä siten, että sen kärki on osaamisen ja kyvykkyyden tunnistaminen kaupunkiorganisaation ulkopuolella. Nopeasti tehty, iso ja menestyksekkäs Helsinki-apu näyttää toimineen tähän suuntaan.

SEURAKUNTIEN PUOLELLA Helsinki-avun kokemus on vauhdittanut poikkeusoloihin varautuvien rakenteiden luomista, joka kuuluu nyt Kinasen tehtäväkenttään. Eri puolilla kaupunkia on kolme diakoniatyön eräänlaista hyvinvointikeskusta, Varustamoa, joita valmistellaan siten, että ne voidaan muokata nopeasti kriisitilanteisiin. Kaupunki on niissä kumppanina mukana. On huomattava, että diakonia- ja sosiaalityön

näkökulmasta poikkeusolot eivät tarkoita vain uuden apukanavan pystyttämistä vaan myös vanhan, jatkuvasti toimivan huono-osaisia kannattelevan järjestelmän mukauttamista.

KAIKKIA KUMPPANITARJOKKAITA ei voinut ottaa Helsinki-apuun mukaan, mistä saattoi aiheutua pettymyksiä, koska projektin nopeus edellytti sen rajaamista hallitukseksi. Voi kysyä, menettiinkö resursseja nopeuden ja tehokkuuden kustannuksella. Tasapuolisuusasioita alettiin miettiä vasta vähitellen. Voisi olla hyvä jatkossa ylläpitää jonkinlaista valmiutta julkistaa avoin kutsu tulla mukaan ja varautua poimaan sopivimmat kumppaneiksi sekä etsiä muiden kanssa yhdessä vaikutusmahdollisuuksia muin keinoin. Tähän voitaisiin käyttää myös sosiaalista mediaa, varsinkin paikallisia resursseja etsittäessä. Valmiuksia kaivataan myös kenttätöntekijöiden kyselyssä, ettei toimeen jouduta liian hätäisesti.

SLAVASEVITSIN MIELESTÄ järjestöissä olisi hyvä olla toimintasuunnitelmia valmiina ja ihmiset valmiiksi verkostoituneina. Vapaaehtoisten tai some-yhteisöjen suhteen ei hänen mielestään tarvita erityisiä valmiuksia, vaan kriisitilanteessa viesti kulkee nopeasti. Rintamäen mielestä kaupungissamme on pohja ja perustat kunnossa. Pitää kuitenkin muistaa, että lähimmäisenrakautta ja toisistamme huolehtimista ei voi ulkoistaa. Helsinki-avun esikuvan mukaan Rintamäki visioi jonkinlaista polarisoituvan kaupungin ”konfliktikarttaa”. Eri toimijat päivittäisivät havainnoillaan hiljaisista signaaleista alueilla ja niiden yhteisöissä ja tekisivät yhteistyötä sosiaalisten ongelmien juurisyiden kitkemiseksi.

Entä jos ei ole edes viikkoa aikaa tehdä sopimuksia ja päästä kentälle auttamaan? Miten koordinoita äkkiä paikallisesti itseorganisoituvia ”nopean toiminnan joukkoja”?

VIRPI PELTOLA / HELSINGIN KAUPUNKI

seen organisoitumisen luonteesta. Laition sanoin: ”tuotettiin julkista palvelua seurakuntien kautta”. Kriittinen tekijä Helsingin koronakevääälle oli valmiuslain poikkeusolot, joiden nojalla työntekijöitä siirrettiin kriisitehtäviin esimiehen päätöksellä. Kannattanee selvittää, mitkä ovat kaupungin ja seurakuntien valmiudet toimia, jos valtiovalta ei syystä tai toisesta poikkeusoloja julista.

LAITION MUKAAN kriisi synnytti kokemuksen ihmisten arvostamisesta, avoimuudesta ja luottamuksesta, arvoista ja yhteisyydestä. Myös julkisia palveluja arvostetaan. Seurakuntayhteistyön suhteen kaupunki on ollut Laition mielestä tähän saakka varovainen ja ”käynyt kohteliaita keskusteluja”, vaikka esimerkiksi nuorisotyössä kirkko on kaupungin jälkeen toiseksi suurin toimija. Kriisivalmiuksien ylläpitämiseksi on syytä pohtia, miten pitää yhteistyön rajapinnat jatkuvasti auki – tai ainakin ylläpitää valmiutta niiden avaamiseen. Laition mielestä monien järjestöjen painiessa resurssipulassa kaupunki ja kirkko näyttävät resurssista rikkaana voimakaksikkona.

EVANKELISLUTERILAISILLA KIRKOLLA on suomalaisessa yhteiskunnassa poikkeuksellinen rooli pitkän historiansa, suuren kokonsa ja julkisoikeudellisen asemansa vuoksi. Valtakirkon kautta kaupunki saattoi päästä paremmin yhteyteen myös muiden uskontokuntien edustajien kanssa, eikä kirkon keskeinen asema vaikuta olleen erityinen ongelma muiden uskontokuntien edustajille ja uskonnottomille. Asetelma kannattaa kuitenkin keskustella näiden tahojen kesken läpi. Toisaalta kirkko ja muut uskontotautaiset toimijat auttavat arkisissakin kriiseissä, esimerkiksi ruoka-apu on pitkälti näiden toimijoiden käsissä (esim. Ohisalo ym. 2013). Kirkon yhteiskunnallista roolia ja auttamistyötä toivovat laajasti sekä kirkkoon kuuluvat että kuulumattomat. Kirkon jopa julkisia hyvinvointipalveluja paikkaava rooli on korostunut myös aiemmissa kriiseissä kuten 1990-luvun lamassa. (esim. Grönlund & Pessi, 2017.)

KAUPUNGILLA SAATETAAN luulla liikvoja kaupunkilaisten toiveista hyvinvointivalttiollista neutraalisuutta kohtaan kumppanuudessa elämänkatsomuksellisten yhteisöjen

kanssa, ja sellaisiahan laajassa mielessä monet yhteisöt ovat. Forsén pohtii sitä, miten yhteiskunta esiintyy neutraalina toimijana ja sosiaalitoimi vastuunkantajana, mutta ihmiset eivät ole neutraaleja vaan heillä on näkemyksiä ja uskomuksia, joista he pitävät kiinni. Slavasevitsin mukaan he haluavat pitää kiinni myös toimijuudestaan, eivät kantaa organisaatioiden lippua. Uskonnollisilla yhteisöillä voi olla sekä annettavaa että opittavaa tällaisen herkkyyden tuomisessa mukaan, kun kriisi aktivoi ihmisten moraaliset ja ek-sistentiaaliset ajatukset.

KAUPUNGIN ASEMOITUMINEN hyvinvointivalttiolliseksi hyvinvoinnin kannattelijaksi mittavin toimin näyttää vastaavan diakoniatyöstä tullutta Helsinki-avun kritiikkiä. Kaupunki tavoitteli ja sai yhteistyön avulla toteutettua systemaattisia toimia perustuen universaaleihin oikeuksiin ja sosiaaliseen ja alueelliseen tasapuolisuuteen. Kaikki ikäihmiset saivat mahdollisuuden samaan palveluun. Silti vähävaraisimmat näyttävät jääneen vähemmälle huomiolle ja hävikkiruoan varaan, ja tässä mielessä universalismin voi väittää hukanneen resursseja. Ison luokan hätäpuhanke saattoi jopa viedä happea heikkojen kannattelun arkitoimilta. Oliko seuraava kriisi sekä oikeudenmukaisempi että tehokkaampi hoitaa kirkon eikä kaupungin ideologisten periaatteiden pohjalta?

MIKÄ MERKITYS oli Laition johtajuudella, jota pidetään uudenlaisena kaupunkiorganisaatiossa? Oliko se jopa avaintekijä, jota ilman apuhanketta ei olisi syntynyt? Entä Rintamäen rohkeus ottaa aloite sekä kirkon että kansalaisyhteiskunnan puolella – tai Hörkön valmius ottaa hetkessä operatiivinen johto ja Forsénin kyky valjastaa seurakunnat mukaan? Aineistojemme pohjalta ei voi tehdä pitkälle meneviä päätelmiä, mutta Helsinki-avussa näyttävät olleen oikeat henkilöt oikeissa paikoissa. Sen varaan kriisinkestävyyttä ei voi asettaa.

ENTÄ JOS tilanne on niin kuuma, ettei lakia ehditä lukea ja sopimuksia viilata? Silloin ei oltaisi enää sellaisessa tilanteessa (juridisesti tai ehkä moraalisesitikaan), jossa julkista palvelua vain tuotettaisiin kumppanien kautta, vaan jouduttaisiin operoimaan harmaammassa ja vaihtelevammassa sopimusympäristössä. Entä jos henkilö- ym. resursseja ei ole käytössä ja joudutaan turvautumaan kokonaan vapaaehtoistyöhön ja yritysten ja muiden yhteisöjen avuntarjoksiin, kenties myös toimimaan kumppanina niiden itsensä järjestämissä prosesseissa? Entä jos ei ole edes viikkoa aikaa tehdä sopimuksia ja päästä kentälle auttamaan? Miten koordinoida äkkiä paikallisesti itseorganisoituvia ”nopean toiminnan joukkoja”, jos sellaisia ilmaantuu (ks. Mäenpää & Faehnle 2021, 201–207)?

TÄLLAISET KYSYMYKSET osoittavat, että kevään 2020 koronakriisi ei kuitenkaan ollut pohjoismaisen hyvinvointivalttiollisen kaupungin todellinen kriisivalmiuden happotesti. Melkoinen koettelemus se kuitenkin oli ja sen menestyksekkäästä läpikäynnistä saatuja oppeja kannattaa hyödyntää

tää yhtäältä toimintaan normaaliaikana ja toisaalta valmistautumiseen vielä äkillisempiin ja vakavampiin tapahtumiin. Mikä nyt tehdystä toimisista astetta paremmassa tilanteessa? Miten korvata ne toimenpiteet, joita ei kyettäisi silloin käyttämään? Mitkä resurssit putoaisivat pelistä? Miten nämä muutokset vaikuttaisivat koko hätäavun systeemiin? Mitä jos naapurikunnasta tulee hätäapupyynnöt? Tällaisia valmistautumista auttavia ”kriisipelejä” kannattaisi pelata nyt, kun koronakriisin korttipakka on käytössä. ■

Artikkeli on osa Lähiöiden yhteisöllinen resilienssi -tutkimushanketta Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa. Hanke on osa ympäristöministeriön Lähiöohjelmaa 2020–2022. Haastattelimme etänä seitsemää Helsinki-avun keskeistä toimijaa syksyllä ja talvella 2020–2021. Nämä olivat Lauttasaaren kirkkoherra ja Helsingin seurakuntayhtymän johtaja Juha Rintamäki, Helsingin kulttuurin ja vapaa-ajan toimialajohtaja Tommi Laitio, Helsingin nuorisotyön aluepäällikkö Tiina Hörkö, yhteisen seurakuntatyön johtaja Stefan Forsén, suunnittelija Sami Komppula ja diakoniatyön asiantuntija Marja-Terttu Kinanen sekä lauttasaarelainen Jonna Slavasevits. Lisäksi käytimme Helsinki-avun kenttätöntekijöille kesällä 2020 tehtyä kyselyä.

Pasi Mäenpää on kaupunkisosiologian dosentti ja yliopistotutkija Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa. **Henrietta Grönlund** on kaupunkiteologian professori Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa.

Kirjallisuus:

- Grönlund, H. & Pessi, A. B. (2017) Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uusi julkinen rooli? Kansalaisten odotukset kirkon hyvinvointityölle. Teologinen aikakauskirja, 122(2), 116-133.
- Hörrkö, Tiina & Tomi Lempiäinen & Annika Ilmola & Sami Komppula (2020): Helsinki-apu – hyvät käytännöt ja vol 2. Julkaisematon raportti. Helsingin kaupunki ja Helsingin seurakuntayhtymä.
- Mäenpää, Pasi & Maija Faehnle (2021): Neljäs sektori -kuika kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. Vastapaino, Tampere. Tulossa 2/2021.
- Ohisalo, Maria & Eskelinen, Niko & Laine, Jonna & Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2013): Avun tilkkutäkki: Suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus. Helsinki: RAY.
- Rossi, Venla (2020): Haloo, täällä Helsinki. <https://www.hel.fi/seniorit/fi/apua/neuvonta-ja-asiointi/helsinkiapu/haloo-taalla-helsinki>

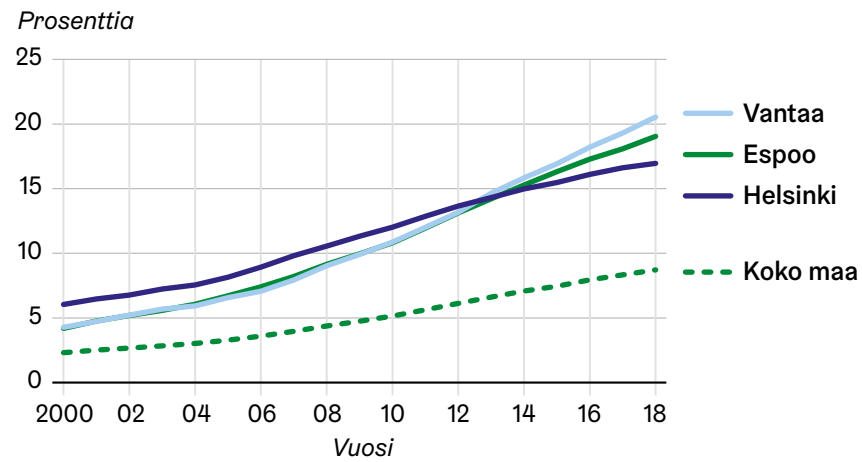
TONI HUKKANEN / UNSPLASH

Ulkomaalais- taustaisten merkitys Helsingin työmarkkinoilla kasvaa

● PASI SAUKKONEN

Helsingin työmarkkinoita ja asuntomarkkinoita ei enää voi ajatella ilman Suomeen muuttaneita henkilöitä ja heidän perheitään. Kehitys on 2000-luvulla ollut monelta osin myönteistä, mutta etenkin työllistymisen mahdollisuudet ovat vahvasti riippuvaisia taloudellisista suhdannevaihteluista. Myös koronapandemia heikentänee ulkomaalaistaustaisten työllisyyskehitystä ainakin tilapäisesti. Tuore tutkimus ulkomaalaistaustaisten työllisyydestä, valtionveronalaisista tuloista ja asumisen olosuhteista pääkaupunkiseudulla tarjoaa samalla uusia tietoja maahanmuuttajista ja heidän lapsistaan Helsingissä.

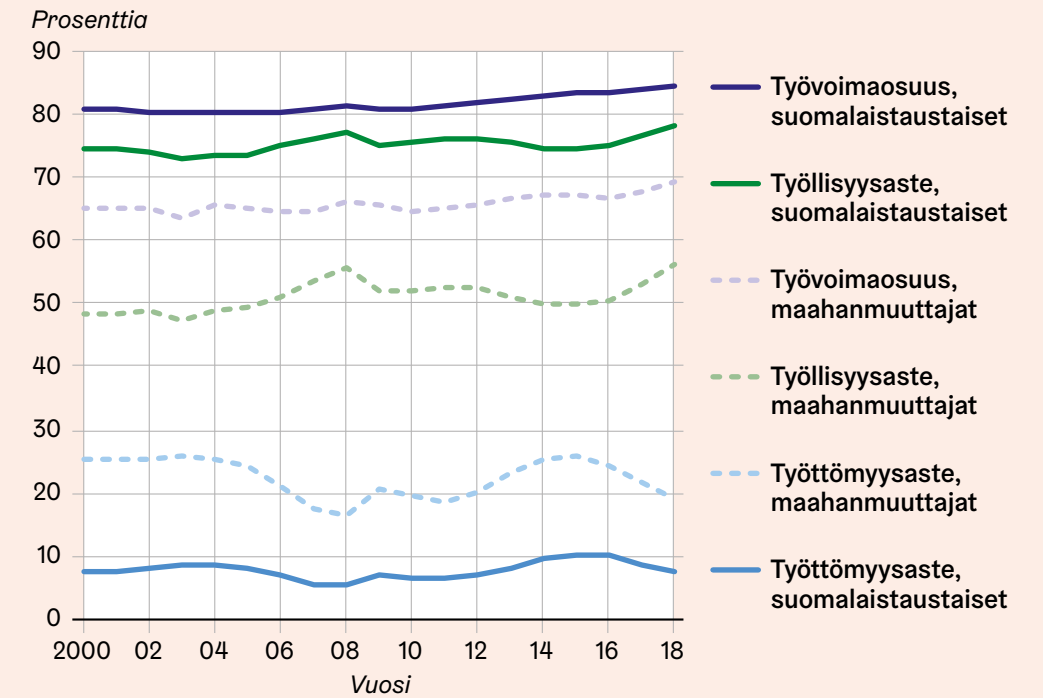

Lähde: Tilastokeskus.

KUVIO 1.

20-64-vuotiaiden ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten osuus saman ikäisestä väestöstä (%) Espoossa, Helsingissä, Vantaalla ja koko Suomessa 2000–2018.

Lähde: Tilastokeskus.

KUVIO 2.

20-64-vuotiaiden maahanmuuttajien ja suomalaistaustaisten työvoimaosuus, työllisyysaste ja työttömyysaste Helsingissä 2000–2018.

Parin viime vuosikymmenen aikana ulkomaila syntyneet henkilöt ovat muodostuneet merkittäväksi osaksi Helsingin työikäistä väestöä. 20–64-vuotiaita ulkomailla syntyneitä ulkomaalaisia¹ oli vuoden 2000 lopussa pääkaupungissa vasta 22 400, vuonna 2018 määrä oli jo 70 800. Heidän osuutensa kaupungin koko työikäisestä väestöstä on kasvanut 17 prosenttiin. Pääkaupunkiseutu kokonaisuudessaan eroaa entistä enemmän muusta Suomesta. Espoossa ja Vantaalla työikäisten maahanmuuttajien osuus työikäisestä väestöstä on nykyään vielä suurempi kuin Helsingissä. (Kuvio 1).

1) Tässä yhteydessä hyödynnetään Tilastokeskuksen syntyperään ja taustamaahan perustuvaa väestön jaottelua. Syntyperä ja taustamaa määräytyvät henkilön vanhempien syntymävaltiotiedon perusteella. Ulkomaalaistaustaisia ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Suomalaistaustaisia ovat kaikki ne henkilöt, joilla vähintään toinen vanhemmista on syntynyt Suomessa. Ks. tarkemmin Tilastokeskuksen sivuilta, https://www.stat.fi/meta/kas/syntypera_ja_ta.html.

SUOMALAISTAUSTAISEEN VÄESTÖÖN verrattuna maahanmuuttajien työvoimaosuus ja työllisyysaste ovat kuitenkin alempia ja työttömyysaste korkeampi. Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston tietojen mukaan ulkomailla syntyneistä ulkomaalaistaustaisista 69 prosenttia kuului vuoden 2018 lopussa työvoimaan, kun suomalaistaustaisilla vastaava luku oli 85 prosenttia. Työllisyysaste oli 56 prosenttia ja työttömyysaste 19 %, suomalaistaustaisilla 78 % ja 7 %. (Kuvio 2.)

AJAN MITTAAN on kuitenkin tapahtunut myönteistä kehitystä. Se on osittain seurausta työperusteisen maahanmuuton lisääntymisestä, mutta muutosta parempaan suuntaan näkyy myös monissa vaikeammin työllistyvissä väestöryhmissä. Suomeen muuttaneiden naisten työllisyys on yhä kaukana suomalaistaustaisten naisten korkeista työllisyyslukuista, mutta etenkin heillä tilanne on monilta osin parantunut. Vuonna 2000 kaksi kolmasosaa Helsingin työvoimaan kuuluvista somalialaistaustaisista naispuolisista maahanmuuttajista oli työtön, vuonna 2018 alle puolet (49 %). Työllisyysaste oli noussut 9:stä 24:ään prosenttiin prosenttiin.

Työllisyys ja työttömyys vaihtelevat taloudellisten suhdanteiden mukana

Taloudellinen suhdannevaihtelu vaikuttaa ylipäätään työllisyyteen ja työttömyyteen, mutta vaikutus näkyy erityisen korostuneena maahanmuuttajien työmarkkinatilanteessa. Monet heistä työskentelevät aloilla, jotka ovat vahvasti suhdanneriippuvaisia kuten rakennusalalla ja logistiikassa. Suurella osalla maahanmuuttajista on myös määräaikaista ja/tai osa-aikaisia työsuhteita, jotka lisäävät heidän haavoittuvuuttaan taloudellisesti vaikeampina aikoina.

VUODEN 2008 kansainvälinen finanssikriisi seurauksineen koetteli pahasti maahanmuuttajien työllistymisen ja työpäivän säilyttämisen edellytyksiä. Viime vuosina kehitys ehti jälleen olla myönteistä, ainakin ennen koronaviruspandemian taloudelle kohdistamaa iskua keuhkatalvella 2020. Vertailukelpoisia lukuja maahanmuuttajien työllisyydestä koronakriisin keskellä joudutaan vielä odottamaan. Saatavilla olevien tietojen mukaan esimerkiksi matkailu- ja ravintola-alan ahdinko näkyy maahanmuuttajien lisääntyneenä työttömyytenä.

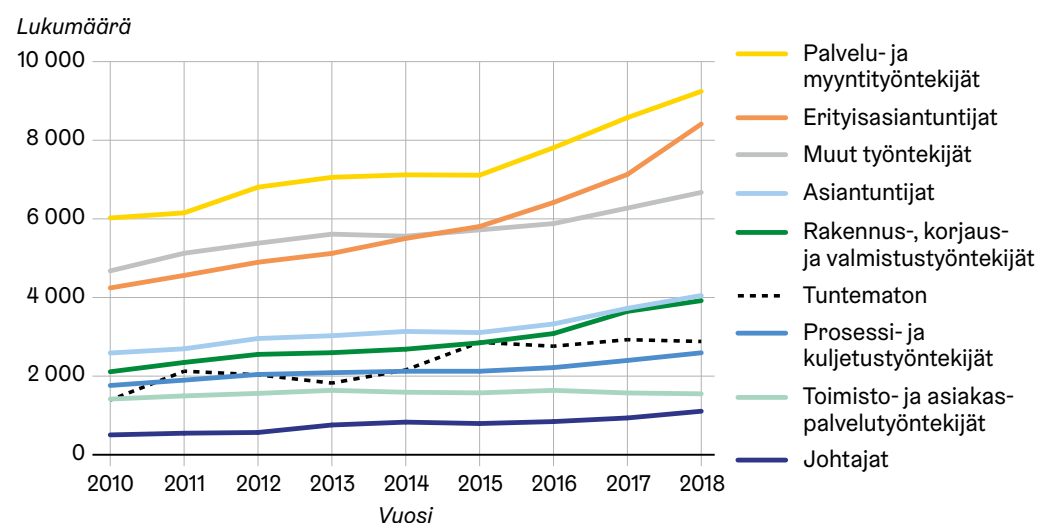
MAJOITUS- JA ravitsemistoiminnan lisäksi maahanmuuttajista suuri osa työskentelee hallinto- ja tukipalveluissa, rakentamisessa sekä terveys- ja sosiaalipalveluissa. Vuoden 2018 lopussa lähes joka viides työllinen maahanmuuttaja toimi hallinto- ja tukipalvelujen toimialalla, johon muun muassa siivoaminen kuuluu. Siivoojien, kotiapulaisten ja muiden puhdistustyöntekijöiden ammattiryhmässä yli puolet olikin Suomeen muuttaneita ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. Toisaalta esimerkiksi ulkomailla syntyneiden erityisasiantuntijoiden määrä on tällä vuosituhannella noussut selvästi (Kuvio 3).

Erot maahanmuuttajaväestön sisällä ovat suuria

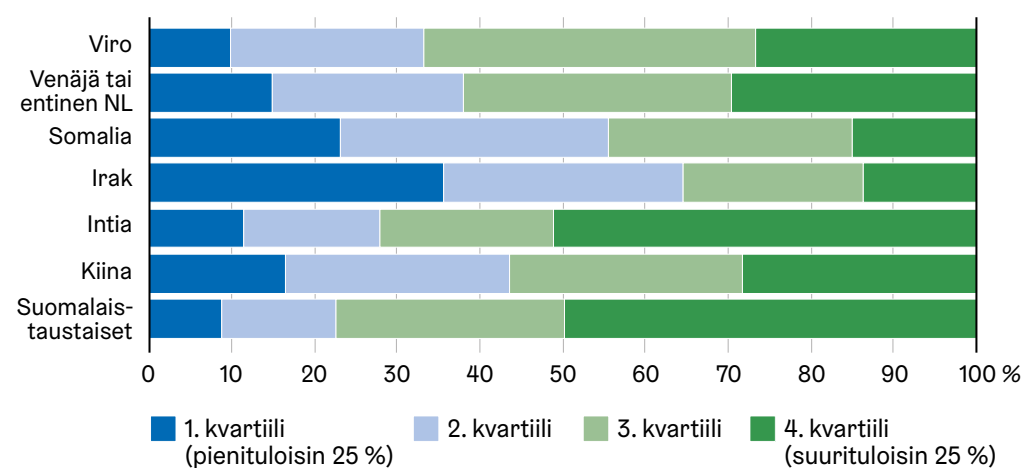
Maahanmuuttajat ovat monella tapaa hyvin moninainen ryhmä, ja tämä ilmenee myös pääasiallista toimintaa tarkasteltaessa. Oikeastaan Suomeen muuttaneista kannattaa puhua yhtenä ryhmänä vain tilannekuvan tai kehityksen tarkastelun aluksi. Erot ovat paikoin erittäin suuria esimerkiksi sukupuolten välillä, eri taustamaaryhmien välillä sekä eri aikoina Suomeen muuttaneiden välillä. On ymmärrettä-

KUVIO 3. 15–64-vuotiaiden maahanmuuttajien sijoittuminen kansallisen ammattiluokituksen pääluokkatason ammattiryhmiin (N) Helsingissä 2010–2018. Lähde: Tilastokeskus*.

*) Kuviosta on poistettu sotilaat sekä maanviljelijät, metsätyöntekijät ym.

KUVIO 4. 20–64-vuotiaiden maahanmuuttajien ja suomalaistaustaisten tulojakauma taustamaan mukaan (%) Helsingissä vuonna 2018.

Lähde: Tilastokeskus.

vää, että työperusteisesti Suomeen muuttaneiden asema työmarkkinoilla on erilainen kuin useimmilla kansainvälisen suojelun vuoksi Suomesta oleskeluluvan saaneilla.

PÄÄKAUPUNKISEUDUN SISÄLLÄ Espoon, Helsingin ja Vantaan välillä on myös havaittavissa joitain eroja. Työmarkkinatilan-teen erot ovat todennäköisesti suurelta osin seurausta kuntien ulkomaalaistaustaisen väestön erilaisesta rakenteesta sekä paikkakunnan toimialarakenteesta. Vantaalla lähes puolet maahanmuuttajista on virolais- tai venäläis- tai neuvostoliittolaistaustaisia. Espoossa puolestaan intialais- ja kiinalaistaustaisten osuus maahanmuuttajista on suurempi kuin kahdessa muussa kaupungissa. Helsingissä korostuvat puolestaan somalialaistaustaisten ja muiden afrikkalaistaustaisten osuudet.

TYÖLLISTYMISEN ONGELMAT sekä sijoittuminen matalan ansiotason toimialoille sekä vähän koulutusta ja osaamista vaativiin työtehtäviin näkyvät myös Helsingin maahanmuuttajien valtionveronalaisissa tuloissa. Keskimääräiset tulot ovat alemmat ja sijoittuminen alimpiin tuloluokkiin yleisempää. Erot väestöryhmän sisällä ovat kuitenkin jälleen suuria. Helsingin työllisillä intialaistaustaisilla – etenkin miehillä – on usein varsin korkeat tulot, sen sijaan irakilais-, somalialais- ja afganistanilaistaustaisten keskuudessa taloudelliset toimeentulo-ongelmat ovat yleisiä. (Kuvio 4.)

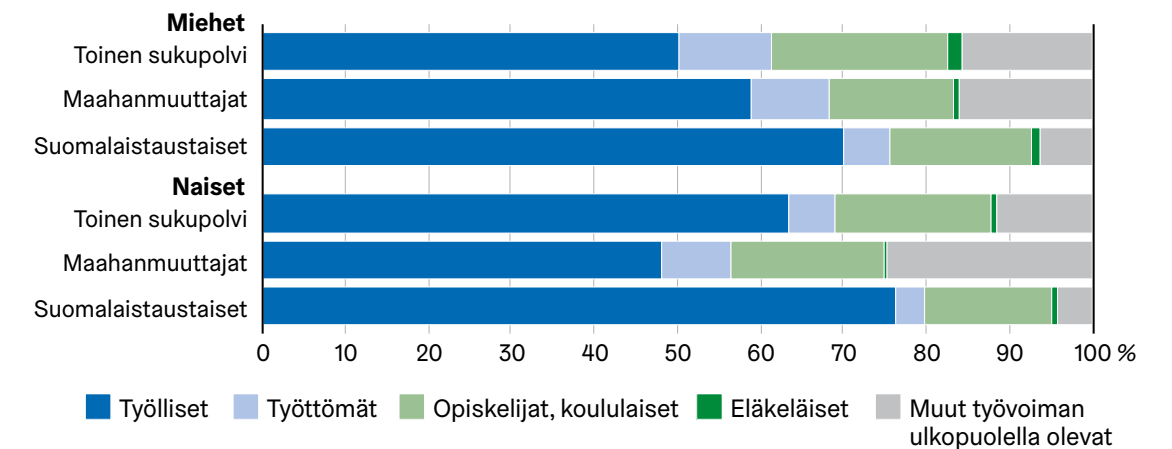
TALOUDELLISET VOIMAVARAT vaikuttavat puolestaan mahdollisuuksiin tehdä valintoja asuntomarkkinoilla. Omistus-asuminen on Helsingin maahanmuuttajilla selvästi harvinaisempaa kuin kantaväestöön kuuluvilla, vaikka oman

Kansainvälinen finanssikriisi seurauksineen koetteli pahasti maahanmuuttajien työllistymisen ja työpaikan säilyttämisen edellytyksiä. Viime vuosina kehitys ehti jälleen olla myönteistä, ainakin ennen koronaviruspandemian taloudelle kohdistamaa iskua.

KUVIO 5. 20–29-vuotiaiden ulkomailla syntyneiden ulkomaalaistaustaisten, Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten pääasiallinen toiminta sukupuolen mukaan (%) Helsingissä vuonna 2018.

Lähde: Tilastokeskus.

asunnon omistaminen yleisty maassaoloajan myötä useimmissa taustamaaryhmissä. Sijoittuminen ARA-vuokra-asuntoihin on etenkin joissain taustamaaryhmissä hyvin yleistä, mihin vaikuttaa esimerkiksi somalialaistaustaisten usein keskimääräistä suurempi perhekoko. Varsinkin suuret ulkomaalaistaustaiset perheet asuvat Helsingissä usein ahtaasti.

Maahanmuuton toinen sukupolvi vaikuttaa laajasti kaupunkikehitykseen

Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten määrä on kasvanut Helsingissä ja laajemmin pääkaupunkiseudulla nopeasti. Suurin osa heistä on kuitenkin yhä lapsia ja nuoria, ja melko harvat kuuluvat työikäiseen väestöön. Kansainvälisen kokemuksen ja tutkimustiedon perusteella on syytä seurata tarkasti, miten hyvin tämä niin sanottu maahanmuuton toinen sukupolvi löytää oman paikkansa ja menestyy elämässä. Esimerkiksi laajamittaisella koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle syrjäytymisellä on suuria kielteisiä vaikutuksia koko kaupungille.

TÄMÄNHETKISEN TIEDON valossa näyttää siltä, että Suomessa syntyneet maahanmuuttajien lapset pärjäävät koulussa ja suorittavat tutkintoja useammin kuin itse Suomeen muuttaneet. Havainto vastaa muista maista saatuja tietoja ja kokemuksia. Ero suomalaistaustaisiin ikätovereihin on kuitenkin usein selvä, ja se näkyy koulutuspolun monissa eri vaiheissa. Vaikuttaa myös siltä, että Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset naiset pääsevät monessa tapauksessa vastaavan väestöryhmän miehiä paremmin elämässä eteenpäin. (Kuvio 5.)

ULKOMAALAISTAUSTAINEN VÄESTÖ kasvaa Helsingissä myös tulevaisuudessa. Kasvua ylläpitää Suomeen suuntautu-

va muuttoliike, pääkaupunkiseudulle suuntautuva maahanmuuttajien ja heidän lastensa Suomen sisäinen muuttoliike sekä luonnollinen väestönlisäys eli toisen sukupolven kasvu. Koska muu väestönkasvu on vähäistä, ulkomaalaistaustaisten osuus kaikista helsinkiläisistä kasvaa nopeasti. Vuoteen 2035 mennessä väestönosuuden oletetaan kasvavan nykyisestä vajaasta kahdestakymmenestä prosentista yli neljännekseen (Helsingin kaupunginkanslia, Espoon kaupunki & Vantaan kaupunki 2019).

TÄMÄ TARKOITTA, että Suomeen muuttaneiden ja heidän lastensa merkitys korostuu entisestään Helsingin työmarkkinoilla – mutta myös asuntomarkkinoilla sekä palvelujen käyttäjinä ja kuluttajina. On pyrittävä luomaan edellytyksiä kaikille kaupunkilaisille päästä elämässään eteenpäin ja antaa oma panoksensa myönteiselle kaupunkikehitykselle. Tämä edellyttää oikein kohdennettuja ja määrätietoisia toimia, joilla vahvistetaan osallisuutta ja lisätään osallistumista sekä kitketään syrjintää ja rasismia. ■

Pasi Saukkonen toimii erikoistutkijana Helsingin kaupunginkansliassa. Hän on dosentti Helsingin ja Jyväskylän yliopistoissa.

Lähteet

- Helsingin kaupunginkanslia, Espoon kaupunki & Vantaan kaupunki (2019). Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste. Tilastoja 3. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.
- Saukkonen, Pasi (2021). Ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla. Asuminen, työllisyys ja tulot. Tutkimuksia 1. Helsinki: Helsingin kaupunginkanslia.

KOSTI KEISTINEN / PIXABAY

”

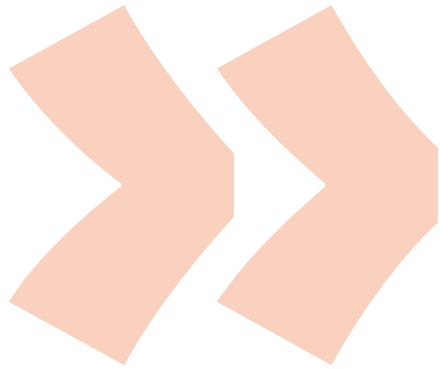
Koska muu väestönkasvu on vähäistä, ulkomaalaistaustaisten osuus kaikista helsinkiläisistä kasvaa nopeasti. Tämä tarkoittaa, että Suomeen muuttaneiden ja heidän lastensa merkitys korostuu entisestään Helsingin työmarkkinoilla – mutta myös asuntomarkkinoilla sekä palvelujen käyttäjinä ja kuluttajina.

Helsingin edullisimmilla asuinalueilla keskimääräisesti enemmän pienhiukkas- päästöjä

● NINA HILTUNEN & TUUKKA SAARIMAA

Artikkelissa selvitetään, miten pienhiukkasille altistumisesta johtuvat terveyshaittojen taloudelliset kustannukset jakaantuvat eri tuloluokille Helsingissä. Tulokset osoittivat alempien tuloluokkien kärsivän suhteellisesti enemmän taloudellisia kustannuksia verrattuna korkeampiin tuloluokkiin. Lisäksi tarkastellaan pienhiukkastasojen ja asuntojen hintojen suhdetta. Kalliita asuntoja on sekä puhtaammilla että saasteisemmilla alueilla, kun taas edullisemmilla asuinalueilla pienhiukkastasot ovat keskimäärin korkeampia. Taloudellisen tasarvon näkökulmasta voitaisiin näin sanoa, että alemmat tuloluokat eivät voi yhtä vapaasti valita asuntoa ilmanlaadultaan paremmalta asuinseudulta.

Pienhiukkasten terveyshaittojen vaikutus taloudelliseen tasa-arvoon

Ilmansaasteita pidetään yhtenä suurimmista ympäristöstä johtuvista terveysriskeistä. Näistä pienhiukkaset ovat vaarallisimpia, ja ne ovat tutkimusten mukaan aiheuttaneet arviolta 1 600 ennenaikaista kuolemaa Suomessa vuonna 2015 (Lehtomäki ym., 2018). Suomessa on aikaisemmin arvioitu näiden terveyshaittojen taloudellisia kustannuksia, mutta ei kuitenkaan sitä, miten nämä kustannukset jakaantuvat eri tuloluokissa. Tämä on taloudellisen tasa-arvon osalta mielenkiintoinen kysymys, mikäli tietyt tuloluokat altistuvat saasteille muita enemmän ja näin ollen kärsivät altistumisesta johtuvista taloudellisista kustannuksista suuremmissa määrin.

AIHEESTA ON tehty hiljattain Yhdysvalloissa tutkimusta ja tulokset osoittavat kustannusten suurta keskittymistä alhaisempien tuloluokkien väestölle (Muller ym., 2018). Toisin sanoen alhaisempien tuloluokkien väestö asuu keskimäärin saasteisemmillä alueilla. Näitä tuloksia ei voi kuitenkaan suoraan verrata Suomen tilanteeseen. Yhdysvalloissa asuinalueet ovat segregoituneet huomattavasti jyrkemmin eri tuloluokkien välillä kuin Suomessa. Lisäksi tuloerot ovat suuremmat Yhdysvalloissa kuin Suomessa.

TÄMÄN ARTIKKELIN taustalla olevassa tutkimuksessani (Hiltunen, 2020) sovellan edellä mainitun tutkimuksen menetelmää, jossa väestön vuotuisen käytettävissä olevaan tuloon on sisällytetty taloudelliset kustannukset, jotka syntyvät pienhiukkasille altistumisesta. Tämän mukautetun tulon perusteella lasken Suomen vuoden 2015 tulojakauman uudestaan, tutkien samalla, miten altistumisesta koituvat rahalliset menetykset kohdistuvat viidelle eri tuloluokalle Suomessa.

TOINEN TALOUDELLISEN tasa-arvon näkökulma on pienhiukkasten ja asuntojen hintojen suhde. 1970-luvulla annettiin ensimmäistä kertaa taloudellinen tulkinta asuntojen hintojen ja saasteiden korrelaatiolle (Rosen, 1974). Asunnolla on monta eri ominaisuutta, kuten sijainti ja koko, jotka näkyvät asunnon hinnassa. Esimerkiksi naapuritaloista suurempi asunto on todennäköisesti kalliimpi. Samalla tavoin asunnonostajat ovat todennäköisesti halukkaita maksamaan hyvästä ilmanlaadusta, jolloin erot ilmanlaadussa heijastuisivat asuntojen hintoihin.

YHDYSVALLOISSA AIHETTA on tutkittu hyödyntämällä hallituksen asettamaa ”Clean Air Act” -linjausta. Sen mukaan niiden piirikuntien, joiden hiukkaspäästötaso ylittää suosituksen, täytyy vähentää päästötasoa hallituksen suosittelulle tasolle. Esimerkiksi Chay & Greenstone (2005) mukaan piirikuntatasolla asunnon keskimääräisten hintojen arvioitiin nousevan 0,2–0,4 prosenttia, kun päästöjä vähennettiin yhden yksikön ($1 \mu\text{g}/\text{m}^3$) verran. Bayer ym. (2006) puolestaan tarkastelevat kotitalouksien muuttovalmiuden ja ilmanlaadun yhteyttä Yhdysvaltojen metropolialueilla. Tulosten mukaan mediaani kotitalous olisi valmis maksamaan 145–185 dollaria (vuosien 1982–1984 kiinteillä dollareilla) siitä, että hiukkaspäästöt vähenisivät yhdellä yksiköllä.

MOLEMPIEN TUTKIMUSTEN mukaan kotitaloudet ovat valmiita maksamaan paremmasta ilmanlaadusta, mikä voi johtaa siihen, että alhaisempien tuloluokkien väestö asuu saasteisemmillä alueilla. Toisaalta on huomattava, että ilmanlaadun ja asuntojen hintojen yhteys ei ole täysin suoraviivainen. Kaupunkialueilla ja etenkin kaupunkien keskustoissa ilmanlaatu on usein huono ja asunnot ovat kuitenkin kalliita. Tässä tapauksessa vilkas liikenne usein korreloi ilmanlaadun ja asuntojen kalleuden kanssa, toisaalta aiheuttamalla enemmän päästöjä ja toisaalta tarjoamalla hyvän saavutettavuuden. Helsinki on hyvä esimerkki tämänkaltaisesta alueesta, ja sitä käytetäänkin tässä artikkelissa tutkimuksen kohteena. On kuitenkin mahdollista, etteivät kotitaloudet välttämättä tiedä asuinalueiden ilmanlaadun tasoa, jolloin se ei myöskään näkyisi asuntojen hinnoissa.

Mukautettu tulojakauma

Tutkimusongelman voi jakaa kahteen osaan: muuttaako taloudellisten kustannusten lisääminen tulojakaumaa ja jos muuttaa, kuinka paljon? Tulojakaumaa mitataan yleisemmin valtiotasolla Gini-kertoimen avulla, jonka raja-arvot ovat 0 ja 1: täysin tasainen tulojaon arvo on 0, kun taas arvo 1 tarkoittaisi yhden henkilön saavan kaiken tulon. Mukautetussa tulojakaumassa otetaan huomioon vuotuisen käytettävissä olevien tulojen lisäksi pienhiukkasille altistumisesta syntyvät vuotuiset taloudelliset kustannukset, jotka vähennetään tuloista. Mukautettua tulojakaumaa ja alkupeleistä tulojakaumaa hyödyntäen tutkin, miten eri tuloluokkien osuudet kokonaistulosta Suomen tasolla vuonna 2015 muuttuvat.

MUKAUTETUN TULOJAKAUMAN laskennassa käytetään Helsingin kaupungin tarjoamia Tilastokeskuksen vuosien 2013 ja 2014 Suomen aikuisväestön tulo- ja demografiatietoja 250 metrin ruutukoon tasolla sekä Suomen ympäristökeskuksen tarjoamia mallinnettuja ulkoilmapitoisuuksia pienhiukkasista (Paunu ym., 2018) samalla tarkkuudella vuodelle 2015. Lisäksi tutkielmassa hyödynnetään kuoileisuuslukuja ja erilaisia taloudellisia estimaatteja ihmiselämän arvottamiselle. Tutkimuksessa hyödynnetään samoja menetelmiä kuin aikaisemmin Yhdysvalloissa toteutetussa Mullerin ym. tutkimuksessa sillä erotuksella, että Muller ym. käyttivät suoraan kotitalouksien tuloja, kun taas tässä tutkimuksessa käytetään kotitalouksien tuloja pienalueilla.

ENNENAIKAINEN KUOLEMA käsittelee suurimman osan taloudellisista kokonaiskustannuksista, joita syntyy pienhiukkasaltistumisesta. Näin ollen mahdolliset muutokset taloudellisen kustannuksen arvioinnissa riippuu pitkälti siitä, miten ennenaikaista kuolemaa arvotetaan. Yleisimmin käytetyt kaksi mittaria ovat elämän tilastollinen arvo (Value of a Statistical Life, VSL) ja elinvuoden arvo (Value of a Life Year, VOLY), joka saadaan jakamalla VSL odotetuilla elinvuosilla. Toisin sanoen VSL arvottaa kaikki elämät saman arvoisiksi

siestä riippuen, kun taas VOLY antaa enemmän painoarvoa nuorelle väestölle. Käytän yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaisesti VSL-mittaria, koska se pysyy vakiona ja näin pystyn tarkemmin tutkimaan muutoksia kustannusten jakaumassa.

ELÄMÄN TILASTOLLISESSA arvossa (VSL) hyödynnetään henkilön halukkuutta maksamaan vähentyneestä kuolemanriskistä. Esimerkiksi jos auton omistava henkilö olisi valmis maksamaan 1 000 euroa auton turvatyynyistä, jonka johdosta kuolemanriski vähenisi yhden promillen, elämän tilastollinen arvo olisi 1 000 000 euroa kyseiselle henkilölle. Lehtomäen ym. (2018) tutkimuksessa on käytetty eurooppalaista 2,65 miljoonan euron keskiarvoa elämän tilastolliselle arvolle, jota johdonmukaisuuden vuoksi käytetään tässäkin tutkimuksessa.

ESIMERKIKSI 50-VUOTIAAN henkilön terveyshaitan taloudellisen kustannus lasketaan seuraavasti: 50-vuotiaan on altistuttava alueen pienhiukkasille vähintään vuoden ajan. Kun henkilö on täyttämässä 51 vuotta, altistumisesta johtuvan ennenaikaisen kuoleman osuus yleisestä kuolemanriskistä arvioidaan epidemiologisten laskentakaavojen avulla. Kun

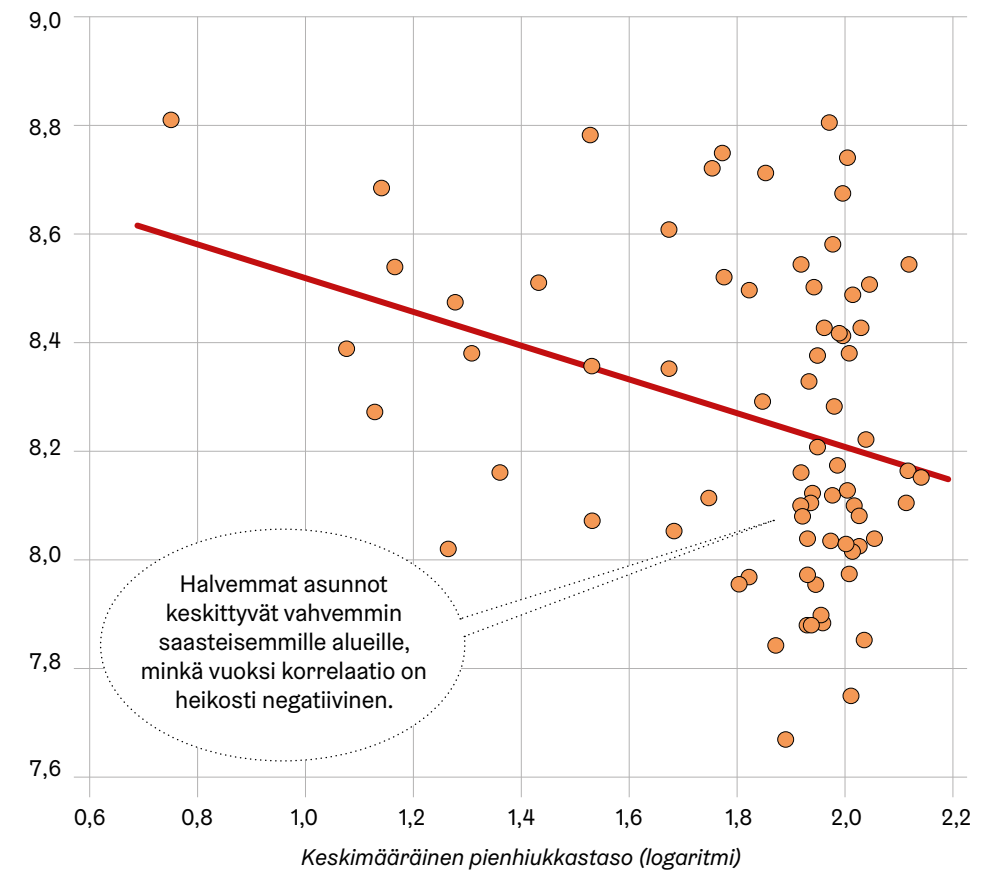

EETU AHANEN / HELSINKI MARKETING

Ilmanlaadun ja asuntojen hintojen yhteys ei ole täysin suoraviivainen. Etenkin kaupunkien keskustoissa ilmanlaatu on usein huono ja asunnot kuitenkin kalliita.

Keskimääräinen neliöhinta (logaritmi)

Lähde: Hiltunen, 2020.

KUVIO 1. Asuntojen keskimääräiset neliöhinnat ja pienhiukkastaset Helsingin postinumero-alueittain (logaritmeissa).

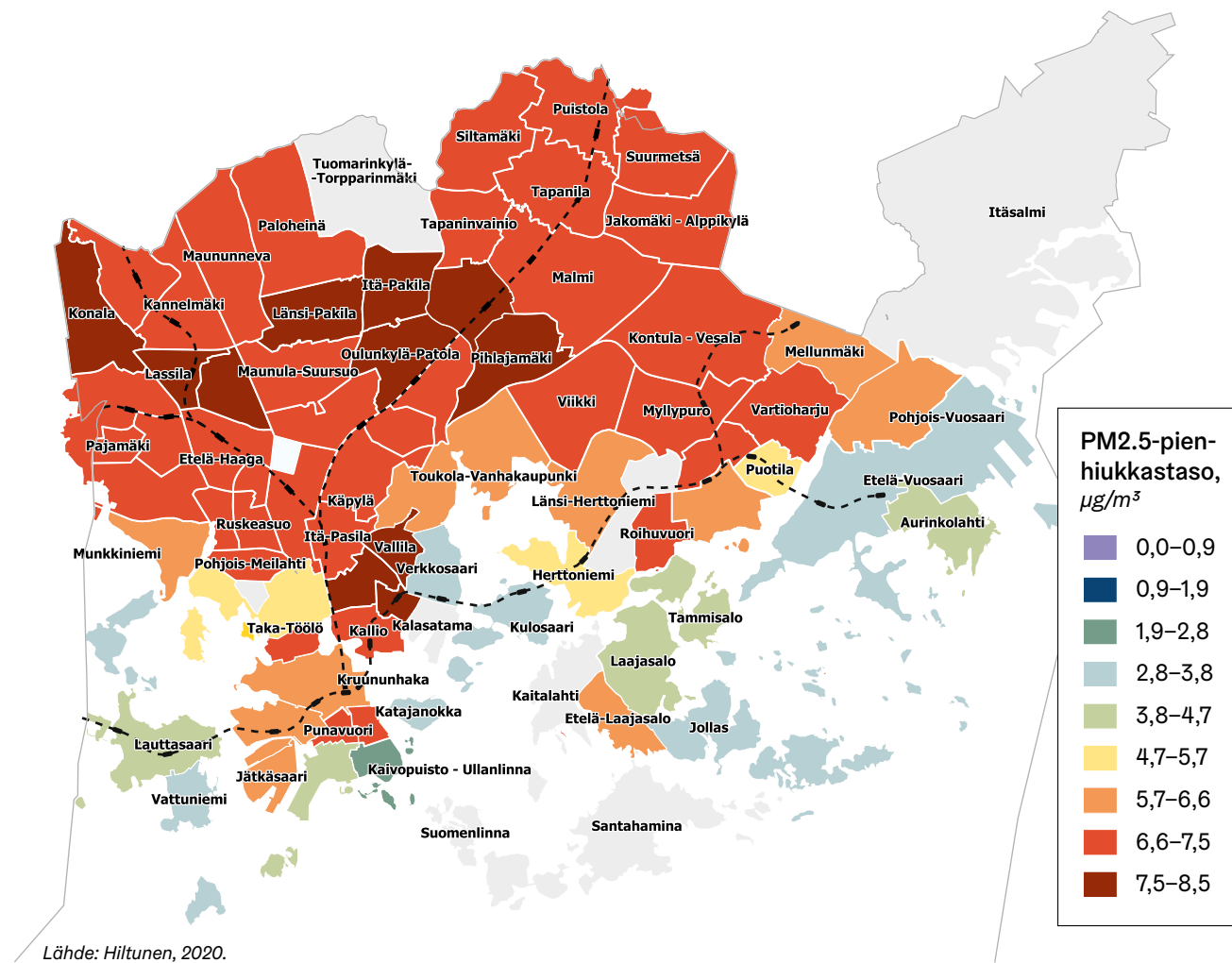
tämä osuus kerrotaan elämän tilastollisella arvolla, saadaan yhden vuoden terveyshaitan taloudellinen kustannus. Tätä kustannusta sitten verrataan henkilön vuotuisen tuloon. Pääsääntöisesti mitä vanhempi henkilö on, sitä enemmän altistumisesta koituu fyysistä haittaa ja taloudellisia kustannuksia. 50-vuotiaalle kustannuksen arvioidaan olevan 1 000 euroa, kun taas 80-vuotiaalle se on 6 000 euroa. Korkeimmillaan taloudellinen kustannus on 25 000 euron luokkaa yli 80-vuotiailla.

Muutokset tulojaossa

Taloudellisen tasa-arvon kannalta mielenkiintoista on se, että tulokset osoittavat taloudellisten kustannusten olevan suhteellisesti suurimpia alempien tulo luokkien kohdalla. Kun ilmansaasteille altistumisesta koituvat kustannukset liitetään vuotuisen käytettävissä olevaan tuloon, alimman

tuloluokan suhteellinen osuus kokonaistuloista vähenee 0,5:llä prosenttiyksiköllä, kun taas korkeimmalla tuloluokalla se kasvaa 0,7:llä prosenttiyksiköllä koko Suomen tasolla. Toinen tärkeä mittari on kustannuksen suhde käytettävissä olevaan tuloon. Suuri luku tarkoittaa sitä, että altistumisesta johtuvat taloudelliset kustannukset ovat lähellä vuotuisia tuloa. Alueittain havainnot vaihtelevat 0–93,4 prosentin välillä, joista korkein havainto sijoittuu Länsi-Suomeen.

KUTEN AIKAISEMMIN mainittiin, kaupunkien keskustoissa on keskimäärin enemmän ilmansaasteita ja kalliimpia asuntoja, minkä takia korkeimpien tulo luokkien pitäisi altistua eniten saasteille. Kuitenkin tulokset osoittavat, että alemmat tuloluokat kärsivät enemmän päästöistä johtuvista taloudellisista kustannuksista, vaikka päästötasot ovatkin keskiarvoltaan matalampia köyhemmillä alueilla. Tämä johtuu osittain siitä, että vanhempaa väestöä asuu näillä köyhem-

KUVIO 2. Pienhiukkaspitoisuudet Helsingin postinumeroalueilla.

millä alueilla suhteellisesti enemmän. Vanhempi väestö on luonnostaan haavoittuvaisempaa pienpartikkeleiden terveyshaitoille, minkä takia taloudelliset kustannukset ovat suuret suhteessa heidän tuloihinsa.

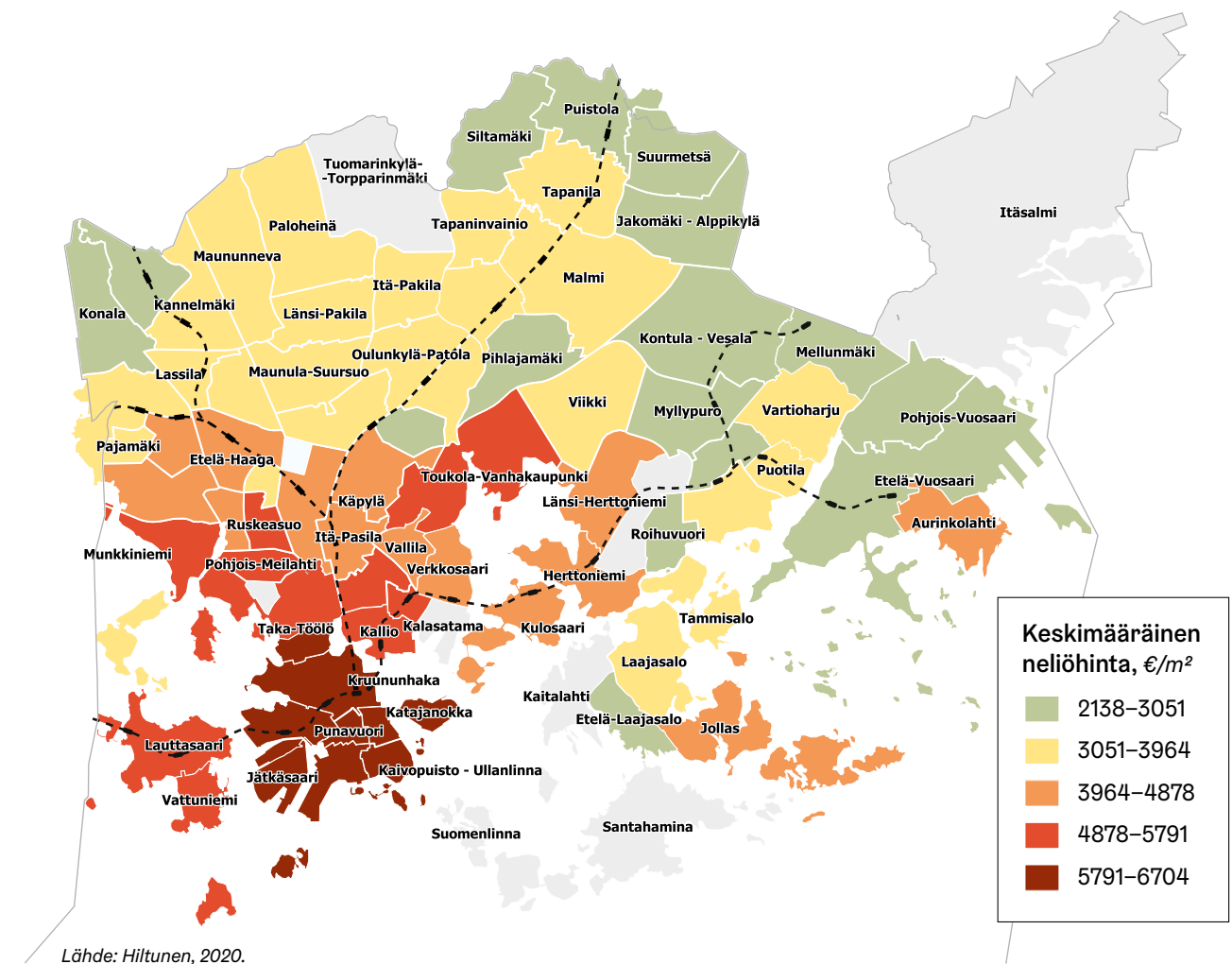
Helsingin pienhiukkastasojen ja asuntojen hintojen yhteys

Kuten aikaisemmin todettiin, taloudellista tasa-arvoa voidaan tarkastella myös pienhiukkastasojen ja asuntojen hintojen yhteyden avulla. Ilmansaasteiden lisäksi myös melusaaste voi vaikuttaa asuntojen hintoihin, mutta koska se ei varsinaisesti voi johtaa ennenaikaiseen kuolemaan, se on rajattu pois tästä tutkimuksesta. Tutkimuksessa käytettiin Tilastokeskuksen vanhojen osakehuoneistojen hintatilastoa vuosilta 2013–2015 sekä jo aikaisemmin hyödynnettyä Suomen ympäristökeskuksen mallinnettuja ulkoilmapitoisuuksia vuodelta 2015, jotka on aggregoitu postinumerotasolle. Helsinki on otollinen kaupunki tälle tutkimukselle,

koska siellä asuntoja on niin meren, metsän kuin vilkkaiden autoteiden lähetyvillä.

KUVIOSSA 1 esitetään asuntojen keskimääräisten neliöhintojen ja keskimääräisten pienhiukkastasojen logaritmien hajontakuvia ja regressiosuora. Toisin sanoen kuviosta näkee, miten keskimääräiset neliöhinnat ja pienhiukkastat korreloivat kullakin asuinalueella. Yksi piste siis sisältää tietyn Helsingin postinumeroalueen asuntojen keskimääräisen neliöhinnan sekä pienhiukkastason. Kalliimmilla alueilla korrelaatio on epäselvä, sillä kalliita asuntoja sijaitsee vaihtelevasti puhtaammilla ja saasteisemmilla alueilla. Halvemmat asunnot sen sijaan keskittyvät vahvemmin saasteisemmille alueille, minkä vuoksi korrelaatio on heikosti negatiivinen.

KUVIOSSA 2 ja 3 kuvataan keskimääräisiä pienhiukkastasoja ja keskimääräisiä asuntojen hintoja postinumeroalueittain. Kalliimmilla postinumeroalueilla päästötasot vaihtelevat matalasta korkeaan. Tämä johtuu siitä, että meren

KUVIO 3. Keskimääräiset asuntojen neliöhinnat Helsingin postinumeroalueilla.

lähellä on vähemmän saasteita, mutta toisaalta myös Helsingin keskustassa on kalliita asuntoja ja liikenteestä johtuvia päästöjä. Korkeampien tuloluokkien väestö voisi valita asunnon mistä vain, mikäli asuntojen tarjonta ei olisi rajoitunutta. Toisaalta korkein keskimääräinen pienhiukkasto ei edes ylitä Maailman terveysjärjestön antamaa matalinta suositusta $10 \mu\text{g}/\text{m}^3$, joten ilmanlaatu ei välttämättä edes ole asunnon ostajien mielessä.

AIKAISEMMIN NÄYTETTY hajontakuvia ilmentää lievästi negatiivista korrelaatiota asuntojen hintojen ja päästötason kesken. Punaisella merkityt eli asuntohinnoiltaan edullisemmat alueet sijaitsevat moottoriteiden varrella, mikä lisää päästötasoa. Usein nämä alueet ovat myös vähemmän houkuttelevia asumisalueita, mikä voisi näkyä asuntojen alhaisemmissa hinnoissa. Taloudellisen tasearvon näkökulmasta voitaisiin sanoa, että alemmat tuloluokat eivät voi yhtä vapaasti valita asuntoa ilmanlaadultaan paremmalta asuinseudulta.

Tulosten hyödyntäminen tulevaisuudessa

Pienhiukkaskalle ei ole tiedossa alarajaa, jonka alapuolella niistä ei tulisi terveyshaittoja. Siksi Maailman terveysjärjestö on asettanut tavoitteeksi vähentää pienhiukkaspäästöjä niin paljon kuin on mahdollista, vaikka suositus tällä hetkellä onkin $10 \mu\text{g}/\text{m}^3$. (WHO, 2018) Suosituksen pohjalta Euroopan unionin tavoite on vähentää ilmansaasteita vuoteen 2030 mennessä. Ilman epäpuhtauksien aiheuttamien ennenaikaisen kuolemien pitäisi vähentyä lähes puolella vuoteen 2030 mennessä Euroopassa verrattuna vuoden 2005 tilanteeseen. Ympäristöministeriö päivitti vuonna 2019 tavoitettaan vähentää pienhiukkasia 30 prosentilla. (Ympäristöministeriö, 2019) Laskelmien pohjalta tämä johtaisi 1,1 miljardin euron säästöön, joka kasvanee väestön vanhentumisen kanssa. Lisäksi päästöjen vähentämisestä johtuva kustannusten lasku kohdistuu voimakkaammin alhaisimpiin tuloluokkiin, muuttaen tulonjakoa tasa-arvoisemmaksi.

MULLER YM. (2018) kritisoivat nykyistä taloudellisen tasa-arvon mittaamisen menetelmää, huomauttaen ettei paranneltu tulojen mittaaminen riipu vain tarkemmasta datasta vaan myös kattavammasta tulojen määrittelmästä. Tämä ajatus pohjautuu Nordhausin ja Tobinin argumenttiin 1970-luvulta. Heidän mukaansa tulojen määrittely tuotteiden ja palveluiden tuottamisella sekä myynnillä markkinoilla on liian rajoittunut. Niinpä saasteista johtuvat taloudelliset kustannukset ovat yksi tapa parantaa henkilön käytettävissä olevan tulojen määrän kattavuutta. (Muller ym., 2018)

KÄYTTÄMÄLLÄ MUKAUTETTUA tulojakaamaa taloudellinen tasa-arvo heikentyy lievästi. Tulokset osoittavat taloudellisten kustannusten olevan suhteellisesti suurimpia alempien tuloluokkien kohdalla, vaikka päästötasot ovatkin keskiarvoon matalampia köyhemmillä alueilla. Tämä johtuu siitä, että vanhempaa väestöä asuu köyhemmillä alueilla suhteellisesti enemmän.

HELSINGISSÄ KALLIIMMILLA postinumeroalueilla päästötasot vaihtelevat matalasta korkeaan. Tämä johtuu siitä, että meren lähellä on vähemmän saasteita, mutta toisaalta myös Helsingin keskustassa on kalliita asuntoja ja liikenteestä johtuvia päästöjä. Sen sijaan useat asuntolinnoiltaan edullisemmat alueet sijaitsevat moottoriteiden varrella, mikä li-

sää päästötasoa. Usein nämä alueet ovat myös vähemmän houkuttelevia asumisalueita, mikä mahdollisesti näkyy asuntojen alhaisemmissa hinnoissa. Taloustieteen teorias-
sa tämä kävisikin järkeen, sillä alhaisemmat hinnat houkuttelevat asunnonostajia vähemmän houkutteleville alueille, kun taas keskustassa asuntojen hintoja nostavat hyvä sijainti ja liikenneyhteydet ilmaisaasteista huolimatta.

TUTKIMUKSEN RAJOITTEENA voidaan pitää aineistoa, joka ei ole asukaskohtaisella tasolla. Nyt tutkimus rajoittuu korrelaatioiden etsimiseen, eikä tulosten kausaalisuutta voida osoittaa. Lisäksi asuntojen hintojen ja ilmanlaadun yhteyden syvällisempi tutkimus vaatii yksityiskohtaista asuntokauppa-aineistoa. Tulosten perusteella olisi kuitenkin hyödyllistä selvittää jatkotutkimuksessa, miltä tulokset näyttävät pidemmällä aikavälillä ja tarkemman tason datalla. Helsingissä sijaitsevien asuntojen osalta olisi myös mielenkiintoista selvittää melusaasteen vaikutusta niiden hintoihin, sillä se voi olla ilmanlaatua suurempi tekijä kotitalouksien ostopäätöksissä. ■

Artikkeli perustuu Nina Hiltusen pro gradu -tutkielmaan, joka hyväksyttiin vuonna 2020 Aalto-yliopistossa.

Nina Hiltunen työskentelee yliaktuaarina Tilastokeskuksessa. **Tuukka Saarimaa** on kaupunkitaloustieteen apulaisprofessori Aalto-yliopistossa.

Olisi myös mielenkiintoista selvittää melusaasteen vaikutusta asuntojen hintoihin Helsingissä, sillä se voi olla ilmanlaatua suurempi tekijä kotitalouksien ostopäätöksissä.

Lähteet

- Chay, K. & Greenstone, M. (2005): Does Air Quality Matter? Evidence from the Housing Market. *Journal of Political Economy* 113(2)
- Bayer, P., Keohane, N. & Timmins, C. (2006): Migration and Hedonic Valuation: The Case of Air Quality. *Journal of Environmental Economics and Management*.
- Hiltunen, N. (2020): Local Air Quality and Economic Inequality in Finland. Master's thesis. Aalto University School of Business. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-202005033001>
- Lehtomäki, H., Korhonen, A., Asikainen, A., Karvosenoja, N., Kupiainen, K., Paunu, V.-V., Savolahti, M., Sofiev, M., Palamarchuk, Y., Karppinen, A., Kukkonen, J. & Hänninen, O. (2018): Health Impacts of Ambient Air Pollution in Finland.
- Muller, N., Matthews, P. & Wiltshire-Gordon, V. (2018): The Distribution of Income Is Worse Than You Think: Including Pollution Impacts into Measures of Income Inequality. *PLoS ONE*, 13(3).
- Paunu VV., Karvosenoja N., Kupiainen K., Kangas L., Savolahti M., Sassi MK. (2018) Validation of PM2.5 Concentrations Based on Finnish Emission – Source-Receptor Scenario Model. In: Mensink C., Kallos G. (eds) *Air Pollution Modeling and its Application XXV. ITM 2016*. Springer Proceedings in Complexity. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-57645-9_15
- Rosen, S. (1974): Hedonic Prices and Implicit Markets: Product Differentiation in Pure Competition. *Journal of Political Economy*, 82(1):34–55.
- Ympäristöministeriö (2019): Kansallinen ilmansuojeluohjelma 2030. Ympäristöministeriön julkaisuja. 2019:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-008-8>
- World Health Organization (2018). Ambient (Outdoor) Air Quality and Health.

TAPIO HAAJA / UNSPLASH

Kvartti

Innehåll

TIMO CANTELL

66 Ledare

OSKAR RÖNNBERG & VENLA BERNELIUS

68 En stad för alla – men långt borta? Invånarnas sociala bakgrund och divergerande användning av stadsrummet i Helsingfors

TEEMU VAUHKONEN & MIKKO SALASUO

78 Transgenerationell marginalisering bland unga i Helsingfors – rön från en bakgrundsstudie för programmet Mukana

PASI MÄENPÄÄ & HENRIETTA GRÖNLUND

88 Offentlig service via kyrkan – Helsingforshjälpen förenade kyrkan och staden med föreningar, företag och invånare

PASI SAUKKONEN

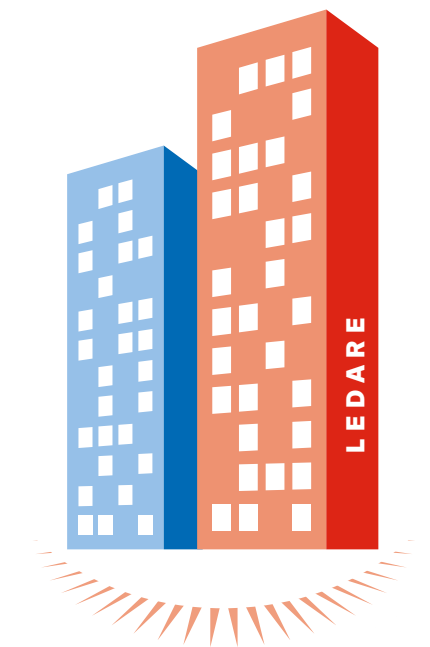
98 Invandrarnas roll på Helsingfors arbetsmarknad allt större

NINA HILTUNEN & TUUKKA SAARIMAA

106 Mer än genomsnittliga utsläpp av små partiklar i de billigaste bostadsområdena i Helsingfors

TAPIO HAAJA / UNSPLASH

Med hjälp av statistik, forskning och annan stadsrelaterad kunskap följer Helsingfors stad ur många perspektiv hur invånarna har det, ofta med fokus på deras välmåga och deras möjligheter att klara sig i livet. Också Kvartti, stadens egen stadsforskningstidskrift, lägger fram och sammanfattar forskning om helsingforsbornas vardag, ibland inom en snävare tematisk ram, ibland genom att kombinera aktuella teman till större helheter.

EN AV de viktigaste saker som staden arbetar för är att garantera likvärdiga möjligheter för alla barn och unga i Helsingfors. Såsom också nämns i stadens Stadsstrategi är de ungas marginalisering från i synnerhet skola och arbete ett av de allvarligaste problemen i vårt samhälle. Ett annat stort hot, som också berör städer globalt, är att det genom differentieringen även uppstår sinsemellan mycket olika verkligheter för barn och unga att växa upp i. För att kunna ingripa behöver vi ständigt ny kunskap.

I DETTA nummer lägger Teemu Vauhkonen och Mikko Salasuo fram rön från en undersökning om transgenerationell social marginalisering bland unga, som gjordes som ett led i Helsingfors stads program Mukana. Programmet är ett av spetsprojekten under strategiperioden 2017–2021, och syftet har varit att finna lösningar på problemet social marginalisering bland unga. Enligt Vauhkonen och Salasuo förebyggas social marginalisering som vuxen av social utsatthet i familjen och av placering i vård utom hemmet som barn. I Helsingfors är sambandet dock svagare än i många andra stora städer.

I HELSINGFORSREGIONEN finns det tecken på att en del av de unga börjat 'leva i bubbla' i sina egna grannskap och undvika att lämna dem. Om rumslig differentiering sker redan bland barn och unga är faran att deras kontakt med andra slags människor och miljöer bryts redan tidigt. Oskar Rönnebergs och Venla Bernelius artikel granskar med stöd av en undersökning hur folk använder stadsrummet: vilka är det som förutom sin egen stadsdel ofta besöker stadskärnan, andra stadsdelar eller ställen utanför Helsingfors?

ÄVEN ANDRA texter i detta nummer tittar på olika frågor i stadslivet ur vissa befolkningsgruppers perspektiv. Pasi Mäenpää och Henrietta Granlund har studerat Helsingfors hjälpen, en tjänst öppnad våren 2020 för att underlätta vardagen för äldre människor som på grund av coronapandemin hamnat i isolering. Pasi Saukkonens artikel analyserar invandrarbefolkningens ställning på arbetsmarknaden i Helsingfors: han konstaterar att läget redan hann förbättras klart – ända tills coronapandemin slog till. Och nu riskerar dess följder att äventyra den positiva trenden. Nina Hiltunen och Tuukka Saarimaa går in på frågor kring ekonomisk jämlikhet ur luftföroreningssynvinkel: vad medför det att en del av helsingforsborna har sämre möjligheter än andra att bo i områden med renare luft? ■

Timo Cantell

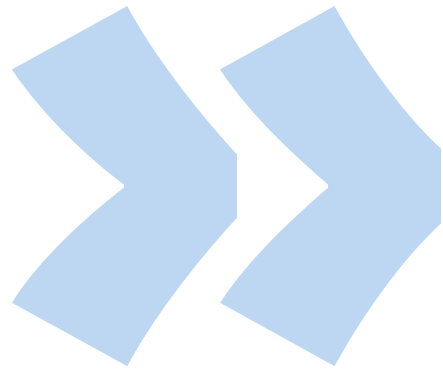
HARRISON FITTS / UNSPLASH

En stad för alla — men långt borta?

Invånarnas sociala bakgrund och divergerande användning av stadsrummet i Helsingfors

● OSKAR RÖNNBERG & VENLA BERNELIUS

Vardagen i en stad är mycket skiftande: alla invånare rör sig inte lika mycket i olika delar av staden och utanför sitt eget grannskap. Användningen av stadsrummet ser ut att variera med folks utbildningsbakgrund – och redan i unga år. Detta kan bidra till att dels stärka de negativa verkningarna av stadssegregation, dels minska upplevelsen av en gemensam stad. I föreliggande artikel lägger vi fram skillnader i hur Helsingfors invånare använder sitt stadsrum, och funderar på vad skilda sätt att röra sig i staden innebär för i synnerhet barnens likvärdiga möjligheter.

Helsingfors och många andra finländska städer har man under 2000-talet oroat sig för den allt mer djupgående socioekonomiska och etniska differentieringen mellan både bostadsområden (Vilkama 2011; Kortteinen & Vaattovaara 2015; Saikkonen et al. 2018) och skolor (Bernelius 2013). Oron har särskilt gällt dels att den sociala utsattheten anhopats i vissa områden, dels att den inverkar på folks livsmöjligheter och tillhörighetskänsla. När folk med olika bakgrund i allt högre grad bor i skilda områden träffas de inte spontant i lika hög grad som i en stad där skillnaderna stadsdelarna emellan är små (OECD 2018). I den internationella debatten har man till och med sett risken att det, i och med att grannskap differentieras sinsemellan, uppstår divergerande verkligheter så att social samhörigheten och social rörlighet minskar.

DE SENASTE åren har segregationsforskarna riktat blickarna inte bara på boendesegregationen utan även på isärgräddning inom andra livssfärer. Det förekommer segregation i många olika livskontexter samtidigt, till exempel i skolor, på arbetsplatser, och inom service, hobbyer och trafik (van Ham & Tammaru 2016). Den ökande differentieringen inom olika livskontexter kan leda till att folk i sin vardag allt mer bara träffar liknande människor som de själva, och att kontakten med folk från andra bakgrunder minskar.

OM MAN rör sig på olika håll i staden kan det minska risken för dylik "bubbeltillvaro". Till exempel i Estland har man märkt att segregationen är svagare, alltså att folk blandas mera, då man beaktar folks rörlighet i vardagen och de rum där de rör sig (Silm & Ahas 2014; Silm et al. 2018). Särskilt viktiga är möten med mångfald för barn och unga, eftersom stark utsättning för en kraftigt segregerad miljö i deras fall kan leda till ensidigare sociala kontakter och rollmodeller och till att framtidsperspektiven blir snävare (se t.ex. Bernelius 2013; Bernelius & Huilla 2021).

SAMTIDIGT VISAR forskning på olika håll i världen ändå att socialt och ekonomiskt utsatta människor mindre än andra rör sig på olika håll i staden (Wang et al. 2012; Krivo et al.

2013; Shareck et al. 2014; Järv et al. 2015). Barn och unga i socioekonomiskt svagare områden och/eller med invandrarbakgrund har också mindre erfarenhet av olika delar av staden (Karsten 1998; den Besten 2010). Detta fenomen är desto mer oroande genom att både den etniska och socioekonomiska segregationen grannskap emellan är starkast för just barnen även i Finland. Barn med olika bakgrund bor alltså mera åtskilt än den övriga befolkningen (Bernelius & Vilkama 2019; Vilkama & Bernelius 2019; Kauppinen et al. 2021). Det innebär att det är de mest sårbara människorna, i synnerhet barn med avstamp i de sköraste sociala miljöerna, som allra mest utsätts för socialt fördelade miljöer och för segregationens eventuella negativa konsekvenser.

ÄVEN I Helsingforsregionen finns det tecken på att en del unga i socialt mera utsatta förorter drar sig för att röra sig utanför det egna grannskapet, och till exempel ungdomsledare har rapporterat om unga som berättat att de aldrig besöker Helsingfors centrum. Att man håller sig till sitt eget grannskap antas vara kopplat till känslor av utanförskap: om unga människor inte upplever sig vara en del av samhället i stort kan de tycka det är trevligare att hållas i en bekant miljö (Tuominen 2020; Huynh et al. 2018: 157).

I VÅR artikel tittar vi utgående från en enkät gjord som en del av en magistersavhandling (Rönneberg 2020) på skillnader i hur invånare i Helsingfors använder stadsrummet: finns det skillnader mellan helsingforsbor från olika bakgrund och stadsdel, och hurdana är i så fall dessa skillnader? Vi ställer också frågan huruvida familje- och uppväxtbakgrunden inverkar på nyttjandet av stadsrummet som vuxen.

ENKÄTSVARARNA VALDES genom självurval i femton stadsgruppsgrupper på Facebook, och resultaten kan därför inte generaliseras att gälla för hela befolkningen. I och med den stora svarsmängden kan resultaten ändå gott och väl anses riktningssgivande för de grupper som kom med i enkäten. Enkäten besvarades nämligen av sammanlagt 1 266 helsingforsbor äldre än 15 år. Enkäten utfördes alltså onli-

ne, och tidpunkten var våren 2020. Eftersom vardagsrörligheten på grund av coronaviruspandemin var begränsad ombads svararna svara utgående från läget före pandemin.

VI UTREDE användningen av stadsrummet med hjälp av fyra mätare: 1) vilka av Helsingfors stordistrikt svararna rör sig i regelbundet, 2) hur ofta de besöker Helsingfors centrum, 3) var deras vardags- och fritidsaktiviteter är belägna, och 4) hur många av 25 centrala platser de besökt under de senaste 12 månaderna. I den här artikeln fokuserar vi på svararnas rörlighet, eller rumsliga mobilitet, utanför det egna bostadsområdet och i Helsingfors centrum. Vi vill därmed försöka beskriva dels hur lokalt förankrad svararnas livssfär är, och alltså hur utsatta de är för intrycken i en allt ensidigare segregerad social miljö, dels hur vanligt det är att de besöker centrala platser i staden.

DEN BAKGRUNDSINFORMATION om svararna vi samlade in gällde bland annat deras utbildningsnivå, ålder och bostadsområde, samt deras kulturella och sociala kapital och användning av stadsrummet som 12–16-åringar.

Högutbildade rör sig mera än lågutbildade i stadskärnan

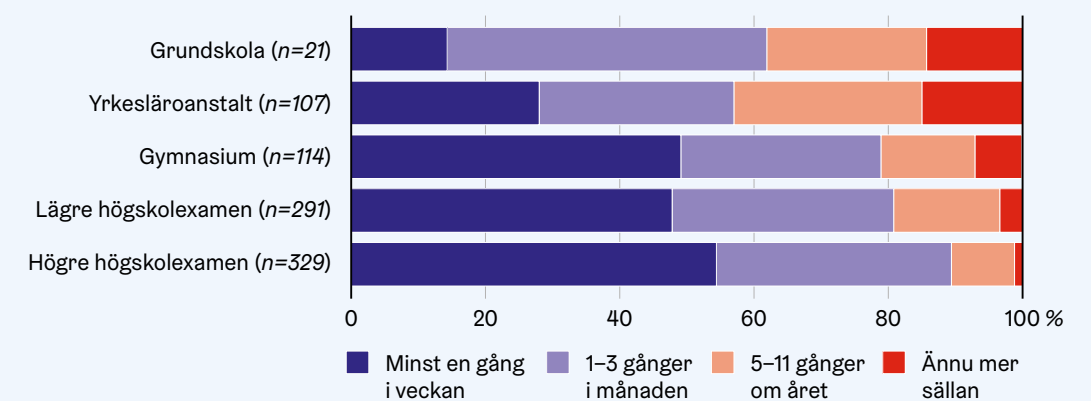
Högutbildade rör sig mera i Helsingfors centrum än de lågutbildade. Skillnaderna är störst mellan dem som antingen har en yrkesskolexamen eller inte har en examen efter grundskolan och dem som gått antingen gymnasiet eller avlagt högskoleexamen. Av dem som avlagt yrkesskolexa-

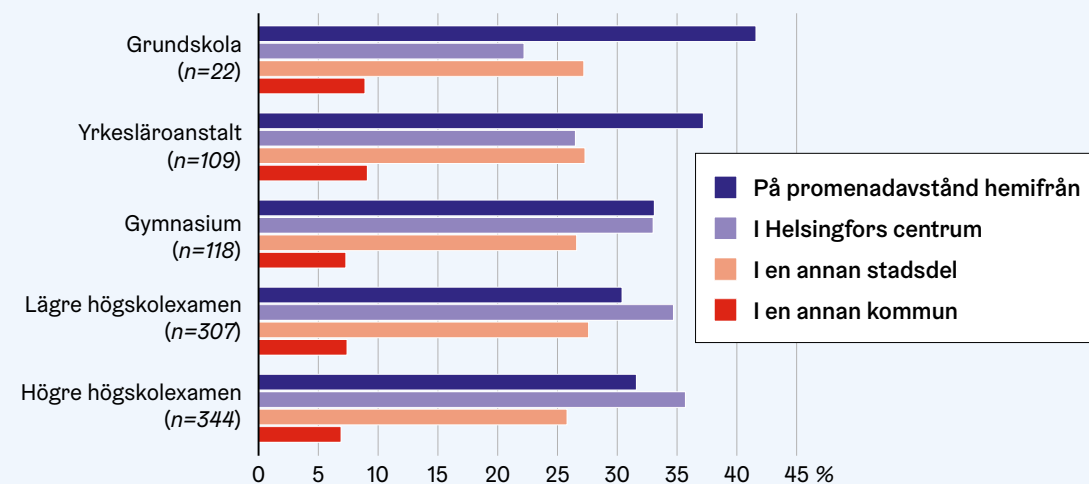
men besöker mindre än en tredjedel Helsingfors centrum minst en gång i veckan, och två femtedelar mindre än en gång i månaden. Av dem som avlagt gymnasie- eller högskolexamen besöker däremot omkring hälften centrum minst en gång i veckan och en tiondel mindre än en gång i månaden (Figur 1).

DE LÅGUTBILDADE rörde sig också mindre än andra i olika delar av staden. I genomsnitt rörde sig svararna regelbundet inom tre stordistrikt, men de svarare som hade högst yrkesskolexamen rörde sig i snitt bara inom 2,5 stordistrikt. I vårt material finns det inga större skillnader mellan låg- eller högutbildade i vilka områden de rör sig inom – med undantag av södra Helsingfors. Av dem som avlagt högskolexamen rörde sig 82 procent regelbundet i södra Helsingfors, av de lågutbildade bara 64 procent.

I ENKÄTEN frågades också var vissa av svararnas vardags- och fritidsaktiviteter är belägna (skolan, arbetsplatsen, mat- och andra uppköp, träffa vänner, besöka bibliotek, biograf, muséer/teatrar och restauranger/kaféer, idka motion och idrott samt andra hobbyer). Svartalternativen var att aktiviteterna låg på promenadavstånd hemifrån, i Helsingfors centrum, i en annan stadsdel, i en annan kommun, eller att frågan inte är aktuell för svararen. För analysen beräknade vi varje enskilt lägesalternativs andel av alla de sammanlagda lägesalternativ som svararna uppgivit. Så fick vi en bild av i synnerhet hur mycket svararna av olika orsaker rörde sig utanför sitt eget bostadsområde eller i Helsingfors centrum.

FIGUR 1. Besök i Helsingfors centrum enligt utbildningsnivå (exkl. studerande).

FIGUR 2. Vardags- och fritidsaktiviteternas läge, enligt utbildningsbakgrund (% av lägena, exkl. studerande).

UTBILDNINGEN KORRELERAR statistiskt signifikant med hur stor andel av de aktiviteter som svararna uppgivit som ligger dels nära hemmet, dels i Helsingfors stadskärna. För dem som avlagt högst grundskola eller yrkesexamen var cirka 40 procent av alla de uppgivna aktiviteterna belägna inom promenadavstånd hemifrån. Bland dem med högskoleutbildning var denna andel 31 procent (Figur 2). Skillnaderna mellan högt respektive lågt utbildade är ännu större då det gäller aktiviteter skedde i Helsingfors centrum. Bland dem som bara gått grundskolan låg 22 procent, och bland de högskoleutbildade 35 procent, av aktiviteterna i Helsingfors centrum. Skillnaderna mellan dels dem som avlagt grundskol- eller högst yrkesexamen, dels dem som avlagt gymnasie- eller högskoleexamen, är statistiskt signifikanta.

Användningen av stadsrummet tycks differentieras redan mellan unga

Finns det ett samband mellan hur folk använder stadsrummet som unga och som vuxna? I enkäten ombads svararna pricka för vissa påståenden som var beskrivande för deras tonår, och utgående från svaren bildade vi med hjälp av en faktoranalys fem summavariabler som beskrev familje- och uppväxtmiljön i ungdomen. Två av variablerna beskriver kulturellt kapital: den första inbegriper intresse för skolgång och läsning, den andra aktivt socialt liv i familjen under barndomen, alltså att föräldrarna tagit sitt barn med på utflykter, museer och teater, och hjälpte det med läsläsning. Summavariabeln för ekonomiskt kapital upptar resor

utomlands, deltagande i ledda hobbyer och huruvida familjen hade bil. Ytterligare en summavariabel handlar om resor i hemlandet och en om hur lokalt förankrad svararens livssfär varit under barndomen, alltså i vilken mån olika vardagsfunktioner och kompisar funnits nära hemmet.

SOM VÄNTAT korrelerade utbildningen starkt med variablerna för kulturellt och ekonomiskt kapital i ungdomen, vilket alltså avspeglar att utbildning och social ställning i någon mån går i arv. Lite förenklat sagt har även i vårt material de svarare vars föräldrar uppmuntrade till läsning och utflykter, och som hade ekonomiska resurser, i snitt högre utbildning som vuxna än de svarare som vuxit upp i familjer med mindre kulturellt och ekonomiskt kapital.

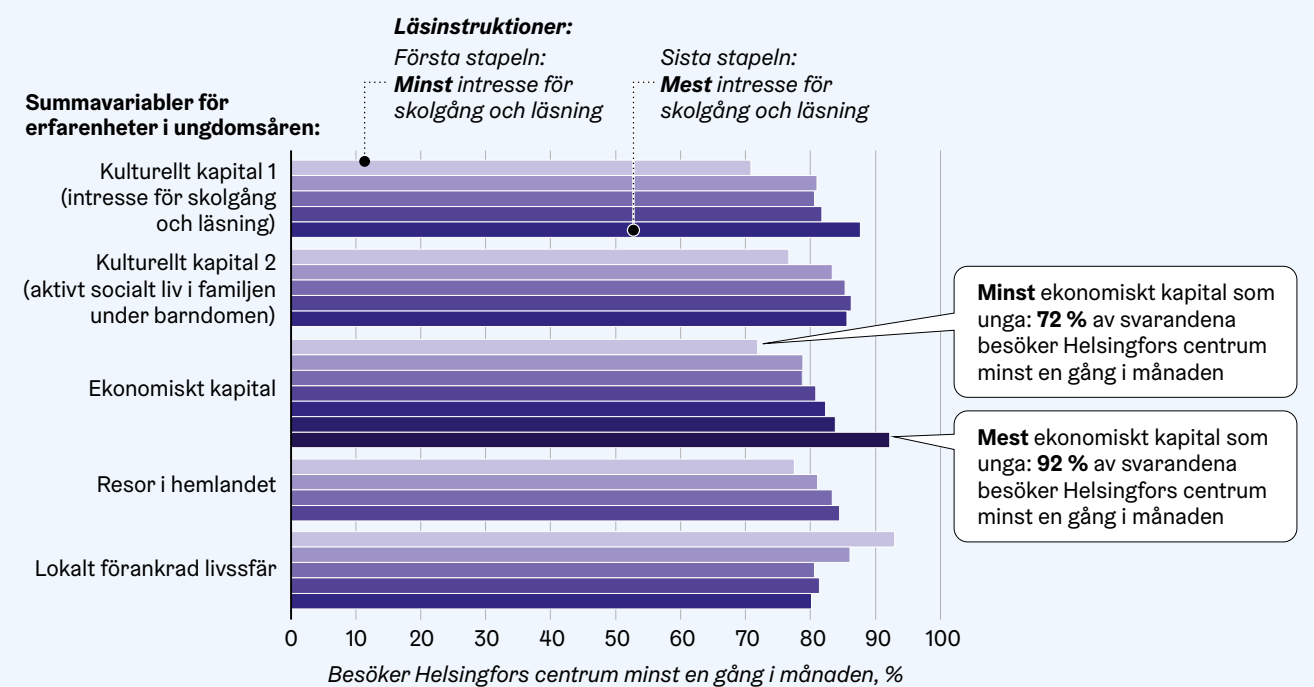
DE SUMMAVARIABLER som beskriver livet i barndomen har samband också med användningen av stadsrummet och rörligheten (den rumsliga mobiliteten): det är stor skillnad mellan dem som fått lägsta respektive högsta värdena för summavariablerna i hur ofta de till exempel besöker Helsingfors centrum (Figur 3). Skillnaderna är statistiskt signifikanta endast för de variabler som beskriver kulturellt och ekonomiskt kapital. De variabler som beskriver kulturellt och ekonomiskt kapital i barndomen korrelerade även med besökandet av centrala platser, museer och viktiga grönområden på olika håll i staden. Dessa variablers förklaringskraft är starkast för under 30-åringar, men försvinner nästan helt då svararnas utbildningsbakgrund också beaktas.

I DET följande tar vi en titt på faktorer som inverkar på användningen av stadsrummet med hjälp av ett rörlighetsindex sammanställt av variablerna i vår undersökning. Rörlighetsindexet, vars värde kan variera mellan 0 och 10, består av de fyra variabler i undersökningen som beskriver rörlighet (rumslig mobilitet): hur ofta svararna besöker Helsingfors centrum, inom hur många stordistrikt de regelbundet rör sig, hur många av ett antal givna ställen de besökt, samt hur stor del av deras aktiviteter som inte ligger på promenadavstånd hemifrån.

ALLA FEM ovan relaterade summavariabler för erfarenheter i ungdomsåren (bl.a. kulturellt och ekonomiskt kapital) korrelerar statistiskt signifikant eller mycket signifikant med rörlighetsindexet. Bland dem som bost i Helsingfors är korrelationen starkast för antalet stordistrikt de regelbundet rörde sig inom i ungdomsåren (korrelationskoefficient 0,26).

MED EN regressionsanalys kan vi utreda vilka av de använda variablerna som bäst förklarar variationen i användningen av stadsrummet. Regressionsanalysen stärker vår observation att rörlighet i stadsrummet har starkt samband med hög utbildning. Den egna förklaringskraften hos variablerna för kulturellt och ekonomiskt kapital är däremot mycket svag, och analysen betonar alltså deras samband med svararens utbildningsnivå. Rörligheten i ungdomsåren har för dem som bost i Helsingfors då ett starkt samband med rörligheten nu som vuxen: skillnader i rörlighet mellan dem som besökte Helsingfors centrum månatligen och dem som besökte centrum mer sällan än så är betydande, liksom också skillnaderna mellan dem som i ungdomen rörde sig inom olika antal stordistrikt. För dem som bost i Helsingfors som unga förklarar regressionsmodellen över en fjärdedel av svararnas rörlighet i staden idag. För dem som inte bost i Helsingfors som unga kan rörligheten inom Helsingfors på den tiden inte beaktas – för dem förklarar utbildningen och det kulturella och ekonomiska kapitalet drygt 10 procent av skillnaderna i rörlighet.

FIGUR 3. Andelar svarare som besökt Helsingfors centrum minst en gång i månaden då man utgår från värdena för de summavariabler som beskriver svararnas ungdomserfarenheter (Skillnaderna är statistiskt signifikanta endast för de variabler som beskriver kulturellt och ekonomiskt kapital.).

En fråga om likvärdiga möjligheter för barn

Trots att våra rön inte på grund av urvalsättet (självrval) kan anses allmänt giltiga för Helsingfors befolkning ger de ändå klart vid handen att användningen av stadsrummet differentierats enligt utbildningsbakgrund och att dessa skillnader har samband med rörlighet i staden redan som ung.

SÖDRA HELSINGFORS och Helsingfors centrum framstår i någon mån som de högt utbildades revir: förutom att utbildning och inkomster hos dem som bor i södra Helsingfors till många delar är högre än hos andra, rör sig de högt utbildade helsingforsborna betydligt mera än de lågt utbildade i stadskärnan. Eftersom de lågt utbildade var underrepresenterade i vår undersökning, och vi inte alls nådde de socialt mycket utsatta grupperna med vår enkät, som ju gjordes via stadsdelsgrupper på ett socialt medium, kan det tänkas att rörligheten i staden för många gruppers del kan vara ännu starkare fixerad vid det egna bostadsområdet än vad resultaten av vår undersökning ger vid handen.

TROTS ATT rörligheten påverkas av många sådana faktorer som vi inte tagit upp i denna artikel bekräftar våra resultat ändå att familjebakgrund och erfarenheter i barndomen har ett samband med hur man använder stadsrummet som vuxen, alltså att tidigare erfarenheter påverkar senare val. Eftersom de som deltog i undersökningen redan är vuxna, och de vuxit upp i ett Helsingfors som var mindre differentierat än idag, är det också mycket möjligt att skillnaderna mellan hur barn rör sig i staden idag är större än de varit förr.

RESULTATEN ÄR i linje med internationella rön om hur rörligheten rentav inom blotta hemstaden har samband med folks socioekonomiska ställning. Vartefter staden differentieras är det också att vänta att det uppstår klarare lokala skillnader i användningen av stadsrummet och i kultur och normer (jfr. Karvonen & Rahkonen 2002 om regionala skillnader i skolmotsånd). Enligt en färsk undersökning i Sverige har folks uppväxtmiljö, oberoende av famil-

jebakgrunden, ett samband med deras livsmiljö som vuxen, vilket betyder att i synnerhet barn som växer upp i socialt utsatta familjer och socialt utsatta områden har särskilt svårt att höja sin sociala ställning (Manley, van Ham & Hedman 2020). Sålunda får, i en ständigt allt mer segregerad stad, både familjebakgrunden och uppväxtmiljön en allt större inverkan till exempel på de ungas utbildningsbana.

EN MYCKET lokalt förankrad livsmiljö, där barnen inte har upprepade personliga erfarenheter av andra ställen i staden och där de inte känner tillhörighet till stadsrummet, har samband även med sämre kännedom om fritids- och andra möjligheter. Att inte ha någon hobby eller fritidssyssla kan väcka utanförskap, och det är också en faktor som påverkar barns och ungas användning av stadsrummet och rörlighet i staden, i och med att barnen genom sysslan kan komma att röra sig regelbundet utanför det egna bostadsområdet. På det viset får de erfarenhet av rörlighet och av många områden och platser i staden och på andra orter, även utanför sina hobbyer eller fritidssysslor (Tolonen et al. 2018).

DELTAGANDE I social verksamhet ger dessutom barnen och ungdomarna större sociala nätverk än om de inte idkar någonting tillsammans med andra. Då unga från socialt utsatta områden har mindre erfarenhet av staden i övrigt och mindre "stadskapital" (idem) kan segregationen i staden för vissa unga framstå som en uppdelning i revir mellan sociala grupper, revir dit alla inte är välkomna, och därmed visa individerna deras plats i samhället (jfr. Harvey 1989: 214).

DET VI kunnat observera i vår undersökning skapar – i synnerhet ur barns och ungas synvinkel – en delvis till och med oroväckande bild av en potentiell och socialt selektiv fixering vid det egna bostadsområdet. I och med att rörlighet i staden under ungdomsåren tycks ha ett samband med hur man använder stadsrummet som vuxen – och att lågutbildade mindre än högutbildade rör sig i stadsrummet och stadskärnan –

väcks frågan vilka tänkbara risker som kan följa på den ökande lokala differentiering vi sett de senaste årtiondena. Kan likvärdiga framtidsmöjligheter för alla barn påverkas av den process av rörlighet, social differentiering och urban segregation som vi sett? Kan processen alltså inverka på vilka alternativ barn och unga ser för sin utbildning och sitt arbete och hur de vågar kämpa för möjligheter som finns runtom i staden och övriga Finland?

DET VI sett uppmuntrar till att också i skolorna titta närmare på barns och ungas divergerande erfarenheter av stadsrummet. Till exempel genom att stöda de ungas möjligheter att få uppleva centrala platser i staden och ge dem information om möjligheter till olika aktiviteter (och hur man tar sig till dem) kan vi försöka stöda likvärdiga framtidsmöjligheter för alla unga. Förutom att känna till olika ställen och möjligheter i staden är det väsentligt att de unga känner tillhörighet till dem, för då kan de känna sig välkomna i olika stadsdelar och finna viktiga innebörder hos dessa. Sålunda skulle intressanta teman för fortsatta studier kunna handla om i vilken mån det bland barn och unga förekommer fixering vid det egna bostadsområdet, alias "social instängning", hur de unga som isolerar sig upplever staden och sig själv som en del av dess sociala gemenskaper, och hur man skulle kunna förebygga dylik möjlig social isolering. Frågan om hur barn och unga använder stadsrummet hänger också samman med boendesegregation, och den vägen med att förebygga differentiering av elevunderlaget i skolorna. Dessa är ju viktiga kontexter där barns sociala nätverk och världsbild skapas. ■

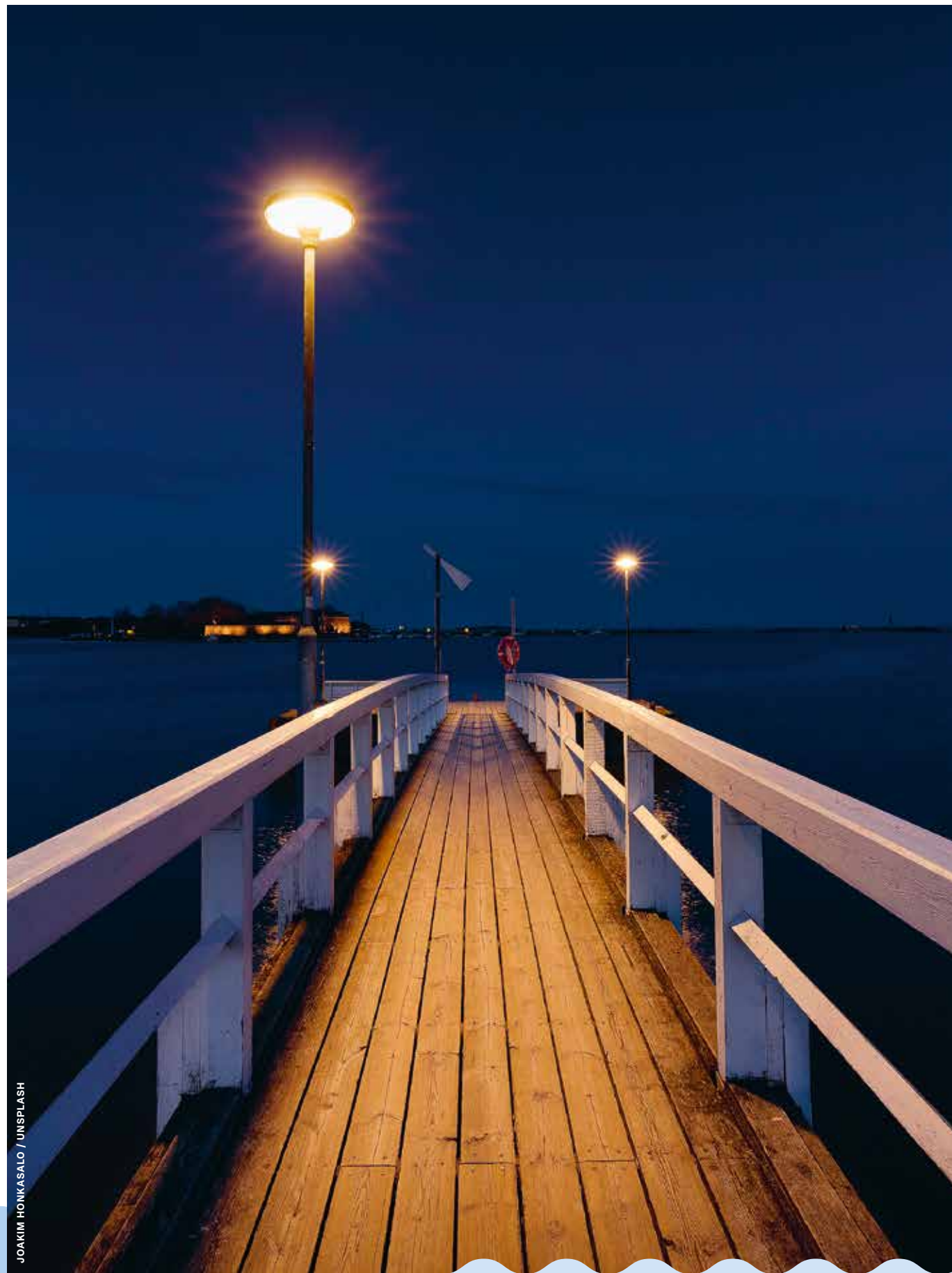
Oskar Rönnberg är doktorand i stadsgeografi vid Helsingfors universitet. **Venla Bernelius** är biträdande professor i stadsgeografi vid Helsingfors universitet. Artikeln bygger på magistersavhandlingen "Differentieras den rumsliga mobiliteten redan i barndomen? En enkätstudie om Helsingforsbornas användning av stadsrummet", som Rönnberg blev färdig med vid Helsingfors universitet våren 2020.

Litteratur:

- Bernelius, V. (2013). Eriytyvät kaupunkikoulut: Helsingin peruskoulujen oppilaspohjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä. Undersökningar 2013:1. Helsingfors: Helsingfors stads faktacentral. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-272-530-1>
- Bernelius, V. & Huilla, H. (2021). Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. Statsrådets publikationer 2021:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-761-4>
- Bernelius, V. & Vilkkama, K. (2019). Pupils on the move: School catchment area segregation and residential mobility of urban families. *Urban Studies* 56:15, 3095–3116. <https://doi.org/10.1177%2F0042098019848999>
- Book, K. (2012). Rörelser i staden. En studie av ungas fysiska aktiviteter och geografiska rörlighet i tre områden i Malmö. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- den Besten, O. 2010. Visualising Social Divisions in Berlin: Children's After-School Activities in Two Contrasted City Neighbourhoods. *Forum: Qualitative Social Research* 11:2, art. 35.
- Hakanen, T., Myllyniemi, S. & Salasuo, M. (red.) (2019). Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018. Statens idrottsråds publikationer 2019:2 / Statens ungdomsråds publikationer 61.
- Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford: Blackwell.
- Huynh, Y., Kerr, D., Stark, E., Suomalainen, A., Tamminen, J. & Tarkhova, D. (2018). Hanging out in Koivukylä - A study of social control and the youth. Teoksessa Joutsiniemi, A., Linkola, H., Puttonen, M., Swan, K. & Vaattovaara, M. (red.). *Confused Suburban Identities: A Case Study of Helsinki Region*. USP Studio Publication 1, 143–183. <https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/usppublication_chapter4.pdf>
- Järv, O., Müürisep, K., Ahas, R., Derudder, B. & Witlox, F. (2015). Ethnic differences in activity spaces as a characteristic of segregation: A study based on mobile phone usage in Tallinn, Estonia. *Urban Studies* 92:14, 2680–2698. <https://doi.org/10.1177%2F0042098014550459>
- Karsten, L. (1998). Growing Up in Amsterdam: Differentiation and Segregation in Children's Daily Lives. *Urban Studies* 35:3, 565–581. <https://doi.org/10.1080%2F0042098984916>
- Karvonen, S. & Rahkonen, O. (2002). Kuka vastustaa koulutusta? Kouluvastaisuuden alueelliset erot Helsingissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 67:4, 324–332. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209116820>
- Kauppinen, T., van Ham, M. & Bernelius, V. (2021, tulossa). Understanding the effects of school catchment areas and households with children in ethnic residential segregation. *Housing Studies*. <https://doi.org/10.1080/02673037.2020.1857707>
- Kortteinen, M. & Vaattovaara, M. (2015). Segregaation aika. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:6, 562–574. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015121023620>
- Krivo, L., Washington, H., Peterson, R., Browning, C., Calder, C. & Kwan, M-P. (2013). Social isolation of disadvantage and advantage: The reproduction of inequality in urban space. *Social Forces* 92:1, 141–164. <https://doi.org/10.1093/sf/sot043>
- Manley, D., van Ham, M. & Hedman, L. (2020). Inherited and Spatial Disadvantages: A Longitudinal Study of Early Adult Neighborhood Careers of Siblings. *Annals of the American Association of Geographers* 110:6, 1670–1689. <https://doi.org/10.1080/24694452.2020.1747970>
- OECD (2018). *Divided Cities: Understanding Intra-urban Inequalities*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264300385-en>
- Palomäki, S., Laherto, L., Kukkonen, T., Hakonen, H. & Tammelin, T. (2016). Vanhempien hyvä koulutus- ja tulotaso on yhteydessä nuorten liikkumiseen etenkin urheiluseuroissa. *Liikunta & Tiede* 53: 4, 92–98.
- Rönneberg, O. (2020). Differentieras den rumsliga mobiliteten redan i barndomen? En enkätstudie om Helsingforsbornas användning av stadsrummet. Magisteravhandling. Helsingfors: Helsingfors universitet. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202006233419>
- Saikkonen, P., Hannikainen, K., Kauppinen, T., Rasinkangas, J. & Vaalavuo, M. (2018). Sosiaalinen kestävyys: asuminen, segregaatio ja tuloerot kolmella kaupunkiseudulla. Raportti 2/2018. Helsingfors: Institutet för hälsa och välfärd. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-084-6>
- Shareck, M., Kestens, Y. & Frohlich, K. (2014). Moving beyond the residential neighborhood to explore social inequalities in exposure to area-level disadvantage: Results from the Interdisciplinary Study on Inequalities in Smoking. *Social Science & Medicine* 108, 106–114. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.02.044>
- Silm, S. & Ahas, R. (2014). The temporal variation of ethnic segregation in a city: Evidence from a mobile phone use dataset. *Social Science Research* 47, 30–43. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2014.03.011>
- Silm, S., Ahas, R. & Mooses, V. (2018). Are younger age groups less segregated? Measuring ethnic segregation in activity spaces using mobile phone data. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44:11, 1797–1817. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1400425>
- Tolonen, T., Aapola-Kari, S., Lahtinen, J. & Wrede-Jääntti, M. (2018). Miten kaupungista tulee oma? Kaupunkipääoma ja nuorten eriytyneet suhteet kaupunkitilaan. *Nuorisotutkimus* 36:3, 57–75.
- Tuominen, P. (2020). Historical and Spatial Layers of Cultural Intimacy: Urban Transformation of a Stigmatised Suburban Estate on the Periphery of Helsinki. *Social Inclusion* 8:1, 34–43. <http://dx.doi.org/10.17645/si.v8i1.2329>
- van Ham, M. & Tammaru, T. (2016). New perspectives on ethnic segregation over time and space. A domains approach. *Urban Geography* 37:7, 953–962. <https://doi.org/10.1080/02723638.2016.1142152>
- Vilkkama, K. (2011). Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla. Undersökningar 2011:2. Helsingfors: Helsingfors stads faktacentral. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-272-096-2>
- Vilkkama, K. & Bernelius, V. (2019). Pikkulapsiperheiden muuttoliike muovaa koulujen oppilaspohjaa Helsingissä. *Kvartti* 3/2019, 9–14. <<https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/pikkulapsiperheiden-muuttoliike-muovaa-koulujen-oppilaspohjaa-helsingissa>>
- Wang, D., Li, F. & Chai, Y. (2012). Activity Spaces and Sociospatial Segregation in Beijing. *Urban Geography* 33:2, 256–277. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.33.2.256>

En mycket lokalt förankrad livsmiljö, där barnen inte har upprepade personliga erfarenheter av andra ställen i staden och där de inte känner tillhörighet till stadsrummet, har samband även med sämre kännedom om fritids- och andra möjligheter.

JOAKIM HONKASALO / UNSPLASH

Transgenerationell marginalisering bland unga i Helsingfors

Rön från en bakgrundsstudie för programmet Mukana

• TEEMU VAUHKONEN & MIKKO SALASUO

Mellan åren 2011 och 2016 minskade i Helsingfors, i någon mån, andelen sådana unga som marginaliserats från arbete och skolgång, medan den andel som marginaliserats från (enbart) arbete växte. Social utsatthet i familjebakgrunden och placering i barnskyddets vård utom hemmet förutspår marginalisering för unga människor, dock i lägre grad i Helsingfors än i andra stora städer.

Mukana är ett program inlett av Helsingfors stad med fokus på att minska ojämlikhet bland ungdomar och förebygga marginalisering (alias t.ex. social åsidosättning, resurssvaghet) bland dem. Mukana är ett av projekten inom stadens strategi för åren 2017–2021. Som ett led i programmet, och före vidtagandet av stadsstrategiska åtgärder, gjordes inom Nuorisotutkimusverkosto, ett nätverk för ungdomsforskning, en registerbaserad undersökning för att klarlägga utgångsläget beträffande social marginalisering i Helsingfors. Vid undersökningen skapades också en modell för mätning av hur verkningsfullt programmet Mukana är (Vauhkonen & Salasuo 2020).¹

¹) En del av analyserna har koppling till projektet *NEET-nuorten palvelut, kustannukset ja kohdentuminen*, finansierat av undervisnings- och kulturministeriet.

ETT CENTRALT fokus för undersökningen var en mekanism för nedärvd, transgenerationell, marginalisering, med andra ord sambandet mellan social utsatthet i familjebakgrunden och de indikatorer som påvisade marginalisering bland unga i Helsingfors – till exempel att man saknade utbildning efter grundskolan och att man varken jobbade eller studerade. Materialet gjorde det också möjligt att jämföra med motsvarande fenomen i Esbo och Vanda och i de tre återstående av Finlands sex största städer.

FÖRELIGGANDE ARTIKEL lägger fram centrala iakttagelser och rön om transgenerationell, alltså nedärvd, marginalisering bland unga i Helsingfors och problematiken kring den (Vauhkonen & Salasuo 2020).

ETT CENTRAL begrepp i artikeln är NEET-status (Not in Education, Employment, or Training), alltså att man vid mätningstidpunkten varken går i skola, jobbar eller utbildar sig. NEET-kvoten anger hur stor andel av en population som utgörs av personer med NEET-status. Eftersom inga andra kriterier krävs för NEET-status, inbegriper statusen bland annat unga vuxna som sköter sina barn hemma. Men en ännu större roll för NEET-status spelar de ungas stora rörlighet på arbetsmarknaden: man övergår från utbildning till arbetsliv, söker jobb, börjar studera igen, väntar på att rycka in i värnplikt eller civiltjänst, eller pluggar på inträdesprov. Dessa livssituationer innebär korta perioder då man varken jobbar eller studerar (se Asplund & Koistinen 2014). Så största delen av NEET-ungdomarna är alltså inte marginaliserade eller ens på väg att bli det (se Hämmäläinen 2017; Vauhkonen & Hoikkala 2020).

ETT ANNAT central begrepp är alltså marginaliseringen (alltså t.ex. social utsatthet), som inte har någon entydig innebörd. Enklart skulle det vara att se den som en definition som skapar sitt objekt – alltså som en social konstruktion. Då är alltså de människor marginaliserade som klassificeras som sådana. Men det räcker inte med en dylik definition, i och med att marginalisering också handlar om verkliga livssituationer: erfarenheter, känslor, omständigheter, olycka. När sådana negativa erfarenheter anhopat sig hos

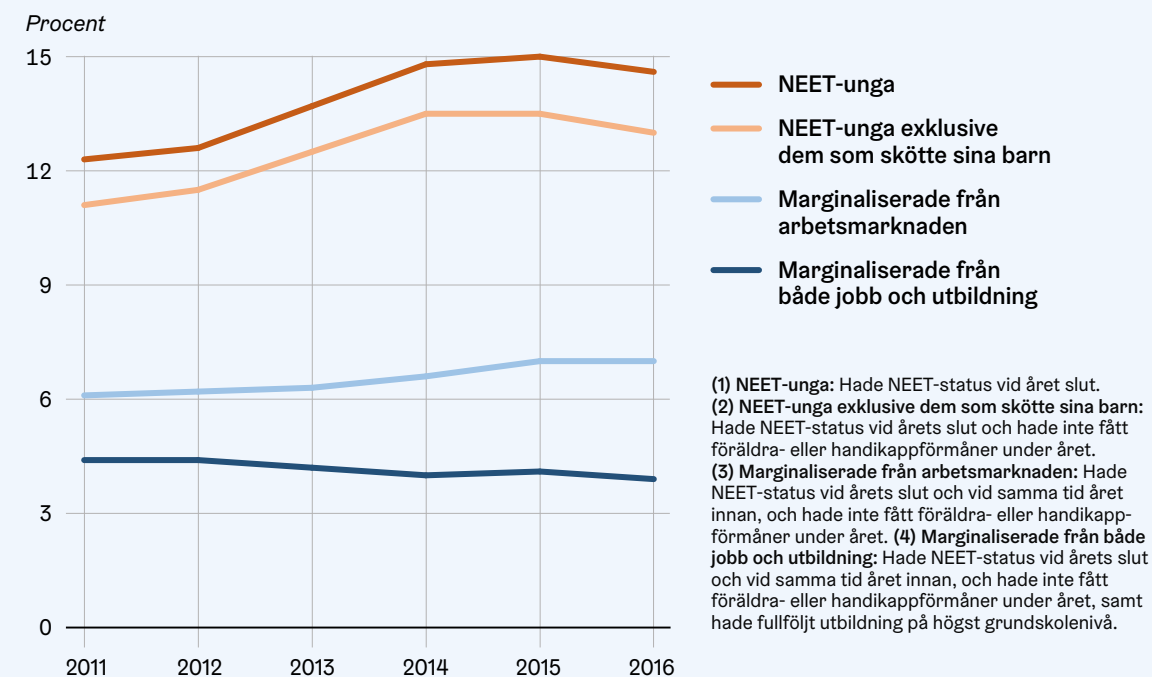
vissa människor kan man tala om marginalisering. Dessutom kan vi märka en del genetiska, sociala och till livsstilen, familjebakgrunden eller uppväxtmiljön anknyttande faktorer som påverkar sannolikheten att i olika grad vara marginaliserad. Vi kan också tala om marginalisering som att en åsidosatt tillvaro utvidgas och drar ut på tiden (se Järvinen & Jahnuainen 2001).

I VÅR artikel ger vi marginaliseringen betydelsen av en process, där NEET-status övergår i social utsatthet (se Berghman 1995). Social utsatthet syftar i sin tur på en mångdimensionell brist på välfärdsresurser (se Heikkilä 1990). Empiriskt sett betyder marginalisering i vår artikel i huvudsak att man långvarigt har NEET-status och varken jobbar eller utbildar sig. Eftersom det är problematiskt att tala om marginalisering som ett statiskt, uppnått tillstånd, talar vi i artikeln om unga som håller på att marginaliseras, inte om marginaliserade unga.

Andelen unga i Helsingfors som håller på att marginaliseras

Vid mätning utgående från registerdata fastslås eventuell NEET-status på grundval av huvudsaklig verksamhet (jobbar, studerar, avtjänar värnplikt/civiltjänst, eller är arbetslös, pensionär, eller av annan orsak utanför arbetskraften) under årets sista vecka. Sådana unga människor som är arbetslösa, på pension, eller av annan orsak utanför arbetskraften, definierar vi som NEET-unga.

FIGUR 1 visar graden av NEET-status i Helsingfors enligt hur stor del av stadens unga som bedöms vara på väg att marginaliseras. De unga i Helsingfors studerades vid analysen med avseende på fyra kategorier, i syfte att få reda på andelen unga stadda i marginalisering, och hur den varierar: (1) NEET-unga, alltså unga som står utanför både jobb och utbildning; (2) NEET-unga exklusive dem som åtnjöt föräldra- eller handikappförmåner; (3) de unga som marginaliserats från jobb, och (4) de unga som marginaliserats från både jobb och utbildning.

FIGUR 1. NEET-kvoten samt andelar unga på väg att marginaliseras i olika avseenden, bland varaktigt bosatta 16–29-åringar i Helsingfors 2011–2016.

DEN ÖVERSTA linjen i Figur 1 visar den officiella NEET-kvoten i Helsingfors åren 2011–2016. Den näst översta linjen visar andelen NEET-unga bland alla sådana unga som inte åtnjöt föräldra- eller handikappförmåner under respektive år. Näst nedersta linjen visar andelen sådana unga som marginaliserats från jobb. Den hade mellan åren 2011 och 2016 vuxit med en knapp procentenhet. Den nedersta linjen visar andelen sådana unga som marginaliserats från jobb och utbildning. Den minskade med 0,5 procentenheter mellan åren 2011 och 2016. Vid slutet av år 2016 var antalet 16-29-åringar bosatta i Helsingfors 131 863. Av dem var 19 245 NEET-ungdomar, och bland sistnämnda var 9 222 på väg att marginaliseras från jobb, och 5 208 från både jobb och utbildning. Av dessa rön kan vi dra slutsatsen att andelen unga i Helsingfors på väg att marginaliseras från både utbildning och jobb har minskat, medan den andel som marginaliserats från (enbart) jobb har vuxit.

ATT NEET-KVOTEN steg ända fram till år 2015 kan ha påverkats av den ekonomiska recession som började i Finland år 2008. Arbetslösheten, som allra mest påverkar NEET-kvoten (Vauhkonen & Hoikkala 2020), sjönk i Helsingfors mellan år 2016 och år 2020 (då covid-19-pandemin började här). Det gjorde även NEET-kvoten, åtminstone tills slutet av år 2018 (Helsingfors stad, välfärdsstatistiken). Däremot vet vi än så länge inte hur andelarna unga som marginalise-

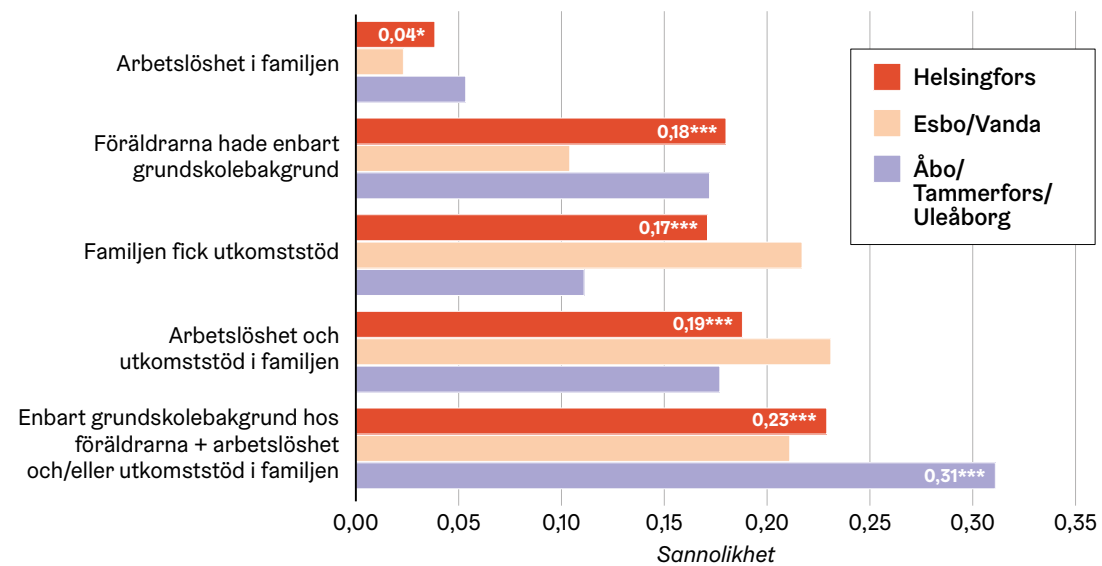
rats från dels jobb, dels både jobb och utbildning utvecklats sedan år 2016.²

Nedärvd social utsatthet och marginalisering

Det finns överlag ett samband mellan föräldrars och barns utbildningsnivå (Jackson et al. 2007). Och även inom inhemsk forskning har man konstaterat att utbildning på högst grundskolenivå tenderar gå i arv från generation till generation (Kallio et al. 2016). Också arbetslöshet är något som går i arv, om än inte så starkt som låg utbildning. Ju längre föräldrarna varit arbetslösa, desto sannolikare är det att även barnen som vuxna upplever arbetslöshet (Vauhkonen et al. 2017A), och desto långvarigare är barnens arbetslöshetsperioder (Eskelinen et al. 2018; Hautala & Kallio 2018). Dessutom har sådana unga vars föräldrar lyft utkomststöd större sannolikhet att själva bli utkomststödstagare (se t.ex. Airio & Niemelä 2009). Ju mera social utsatthet det anhopats på föräldrarna, desto allvarigare är följderna för barnen (Vauhkonen et al. 2017b)

TYPISKT FÖR de transgenerationella sambanden vid de olika indikatorerna för social utsatthet är att de är direkta och självständiga: de olika indikatorerna för föräldrarnas so-

2) Vårt material innehöll inte för åren efter 2016 alla de indikatorer som behövdes för vår analys.

Social utsatthet hos föräldrarna mättes då barnen var 15 år gamla, och enbart grundskolebakgrund hos barnen mättes då de var 21 år gamla. Standardiserade: familjestruktur, födelseland, kön och erhållande av föräldra- eller handikappförmåner som 21-åring.

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

FIGUR 2. Sambandet mellan social utsatthet i familjebakgrunden och att barnen går bara grundskolan, i Helsingfors och de övriga sextettstäderna (sannolikheterna).

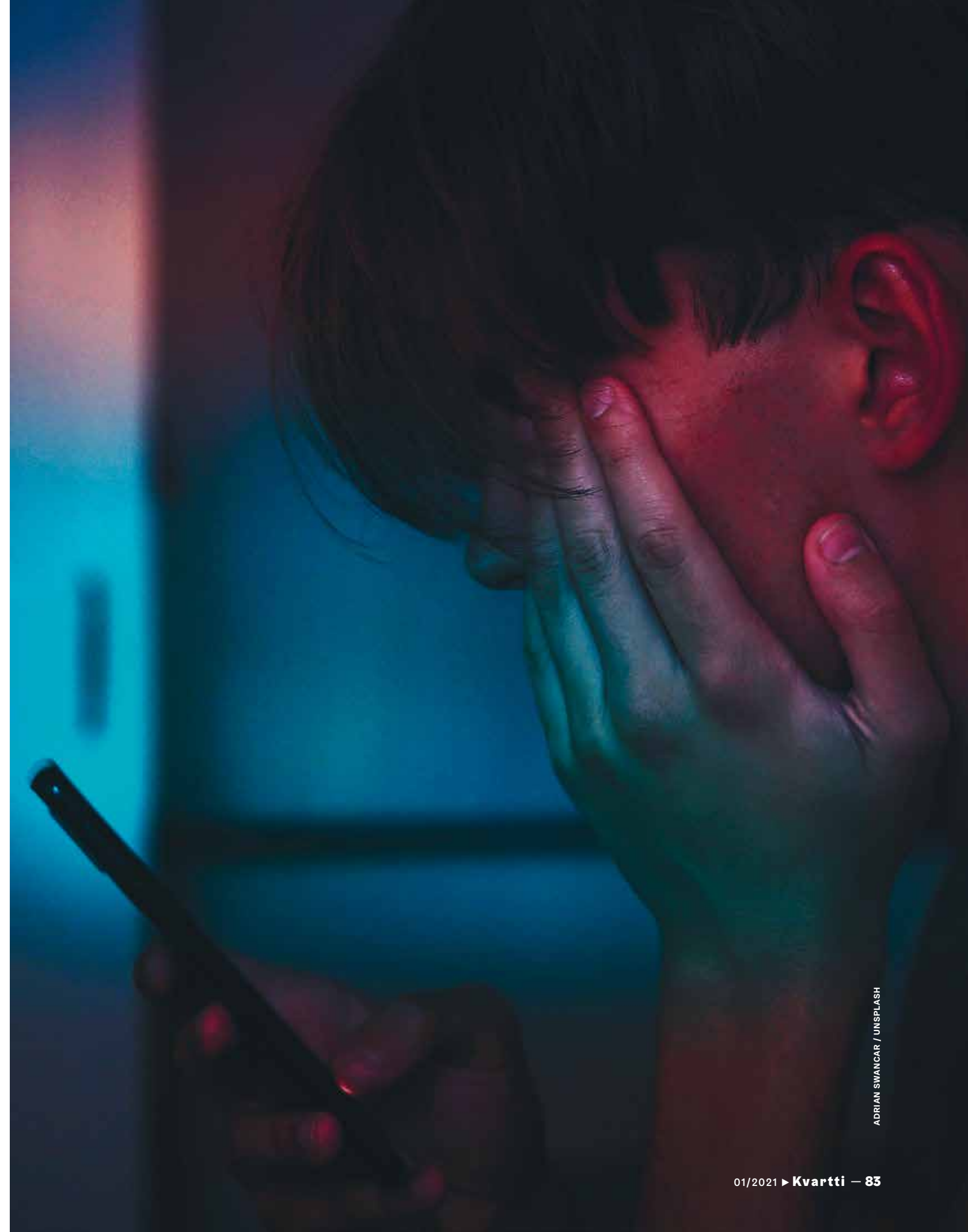
social utsatthet förutspår allra mest en liknande social utsatthet för barnen då de är vuxna. Som exempel är den sak som lågutbildning (högst grundskola) hos föräldrarna allra mest förutspår att också barnen stannar vid den utbildningen (mera än att de blir arbetslösa). På samma sätt förutspår arbetslöshet bland föräldrarna arbetslöshet bland barnen (mera än att de nöjer sig med blotta grundskolan). Ett undantag är lyftande av utkomststöd bland föräldrarna, som förutspår såväl utkomststödstagande som arbetslöshet bland barnen. Detta beror sannolikt på att de föräldrar som får utkomststöd i högre grad än genomsnittligt dras med anhopad social utsatthet (Vauhkonen et al. 2017a). Man har kunnat konstatera att utkomststödstagare i genomsnitt har sämre välbefinnande och mindre nöjdhet med livet, och oftare problem med hälsa, arbetsförmåga, ekonomi och boende, än folk i allmänhet (Hannikainen-Ingman 2013; Vaalavuo et al. 2020).

DE RAKA och självständiga sambanden generationer emellan vid indikatorerna för social utsatthet ger anledning att anta att det från föräldrarna förmedlas någonting som ökar barnens sannolikhet att hamna i en liknande ställning. Beteendegenetisk forskning har påvisat att arvsmassan är en förklarande faktor för hur barn utbildar sig och klarar sig i skolan. Sambandet varierar beroende på välfärdssystemet och faktorer i familjen och den övriga uppväxtmiljön (Branigan, McCallum & Frees 2013). Från föräldrarna överförs även sociala intryck på barnen – vanor, värdering och attityder – och de bidrar till att förklara barnens ställning som vuxna (t.ex Bourdieu & Passeron 1977).

NEDÄRVNINGEN av social utsatthet kan man också, i bemärkelsen socialt arv, kalla skillnaden mellan genetiskt arv och social överföring (se Pohjantammi 2007). Då fokuserar man på det som socialt

utsatta föräldrar inte har. Föräldrar med hög utbildning och höga inkomster har mera resurser för att vägleda, finansiera och trygga sina barns ställning som vuxna. I omvänd ordning har social utsatthet i familjebakgrunden samband med mindre totalresurser. I Finland förklarar ekonomiska och materiella brister ända inte att det finns transgenerationella samband inom annan social utsatthet (Vauhkonen et al. 2017b). Dessutom förklaras inte ovan beskrivna raka och självständiga transgenerationella samband inom olika slags social utsatthet av samma faktorer som tillämpats på all nedärvning av social utsatthet, såsom den perspektivlöshet som utsattheten förorsakar.

NEDÄRVNINGEN av social utsatthet kan variera lokalt beroende på skillnader i omgivande möjligheter, servicestruktur och befolkning. I det följande ser vi på transgenerationell social utsatthet och marginalisering bland unga i Helsing-

ADRIAN SWANCAR / UNSPLASH

fors jämfört med de fem andra av Finlands sex största städer. Gemensamt för alla de så kallade sextettstäderna är folkökning, hög utbildningsstruktur och ett stort antal studerande, men de uppvisar ändå skillnader i befolkning och välbefinnande (Vartiainen 2015), samt skillnader i till exempel jobb- och studiemöjligheter och åtgärder för att förebygga marginalisering.

Transgenerationell social utsatthet och marginalisering i Helsingfors

Vi jämförde, bland 21-åringar, sambandet mellan, å ena sidan, social utsättning i familjebakgrunden plus placering i barnskyddets vård utom hemmet med, å andra sidan, enbart grundskoleutbildning och NEET-status samt marginalisering från både utbildning och jobb (år 2016). Vi jämförde resultaten med motsvarande samband i de övriga sextettstäderna. Social utsatthet i familjen mättes då barnet var 15 år gammalt. Även uppgiften om hemkommun gäller samma tidpunkt.

SOCIAL UTSATTHET i familjebakgrunden mättes med flera olika indikatorer samtidigt. Trots att indikatorerna för social utsatthet överlappar varandra pekar de på skilda faktorer i familjebakgrunden. Troligt är att en del av familjebakgrundens betydelse inte skulle synas om undersökningen använde bara en enda indikator (Bukodi & Goldthorpe 2014; Erola & al. 2015; Jaeger & Holm 2007). I och med korrelationen mellan indikatorerna kan vi göra tolkningen att den direkta, fristående inverkan är större än den konstaterats vara, och då kan en gemensam och omätt faktor i familjebakgrunden bli uppmärksam. Ett viktigare skäl till att använda flera indikatorer samtidigt är att man på så sätt kan mäta den inverkan som anhopad marginalisering alias social utsatthet bland föräldrarna har.

SOCIAL UTSATTHET bland föräldrarna beskrevs med följande mätare: på sin höjd grundskoleutbildning, arbetslöshet, utkomststödstagande, samt anhopning av dessa faktorer. Som forskningsmetod användes en lineär sannolikhetsmodellering. Analysen granskade vilken sannolikhet barn med social utsatthet i familjebakgrunden har att bli socialt utsatta som unga vuxna, jämfört med sådana barn som inte haft någon social utsatthet i familjen. Resultaten framläggs i figurerna 2–4. Figur 2 visar de ungas sannolikheter att ha på sin höjd grundskoleutbildning, och Figur 3 att ha NEET-status. Figur 4 visar deras sannolikhet att vara marginaliserade från jobb och utbildning.

ENLIGT RESULTATEN har på sin höjd grundskoleutbildning och utkomststödtagande bland föräldrarna ett starkare samband med att barnen får bara grundskoleutbildning än vad arbetslöshet bland föräldrarna har. I Helsingfors hade blotta grundskolebakgrunden hos föräldrarna ett starkare samband med att barnen hade NEET-status än vad arbets-

löshet hos föräldrarna hade. Figur 4 visar för sin del att föräldrarnas arbetslöshet hade ett starkare samband än blotta grundskolebakgrunden med att barnen marginaliserades från både jobb och utbildning.

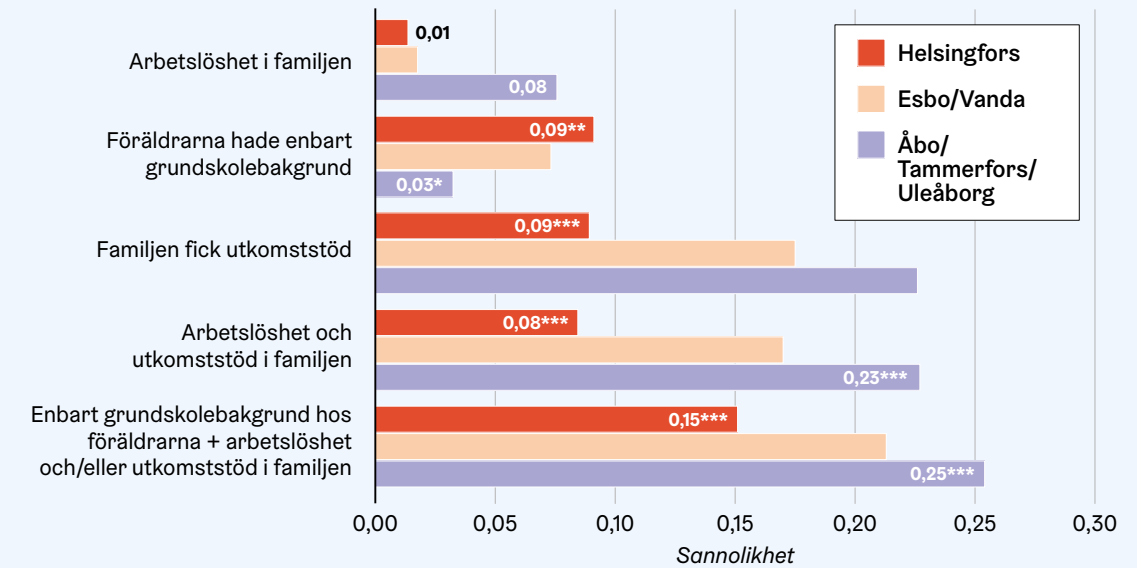
ANHOPAD SOCIAL utsatthet i familjen ökar barnens sannolikhet att få på sin höjd grundskoleutbildning och NEET-status. Sådana unga i Helsingfors vars föräldrar hade på sin höjd grundskoleutbildning och var arbetslösa och/eller fick utkomststöd hade 23 procentenheter högre sannolikhet att gå på sin höjd grundskola och 15 procentenheter högre sannolikhet att ha NEET-status. Sambandet mellan anhopad social utsatthet och båda dessa karakteristika är dock svagare i Helsingfors än i Tammerfors, Uleåborg och Åbo, och, då det gällde NEET-status, svagare mellan Helsingfors och Esbo–Vanda.

SOCIAL UTSATTHET bland de unga förutspås starkare av placering i vård utom hemmet än av familjebakgrunden. Figur 5 visar sannolikheterna för att 1) ha gått bara grundskolan, 2) att ha NEET-status och 3) att vara marginaliserad från både jobb och utbildning enligt huruvida vederbörande varit placerad i vård utom hemmet. Enligt våra resultat hade de unga som varit placerade i vård utom hemmet 32 procentenheter högre sannolikhet att bara gå grundskolan och 15 procentenheter större sannolikhet att få NEET-status än de unga som inte varit placerade utom hemmet. Motsvarande siffror var för Esbos och Vandas del 37 respektive 25 procentenheter, och för Tammerfors–Uleåborg–Åbo 35 respektive 18 procentenheter.

SANNOLIKHETEN ATT marginaliseras från både utbildning och jobb var ännu större bland dem som varit placerade i vård utom hemmet än bland de andra unga som vår studie gällde. De som varit placerade hade i Helsingfors 30, Esbo–Vanda 42 och Tammerfors–Uleåborg–Åbo 38 procentenheter större sannolikhet än de andra ungdomarna i vår studie att marginaliseras från både jobb och utbildning. Då social utsatthet i familjebakgrunden inte eliminerades var sannolikheterna ännu betydligt större.

Slutkläm

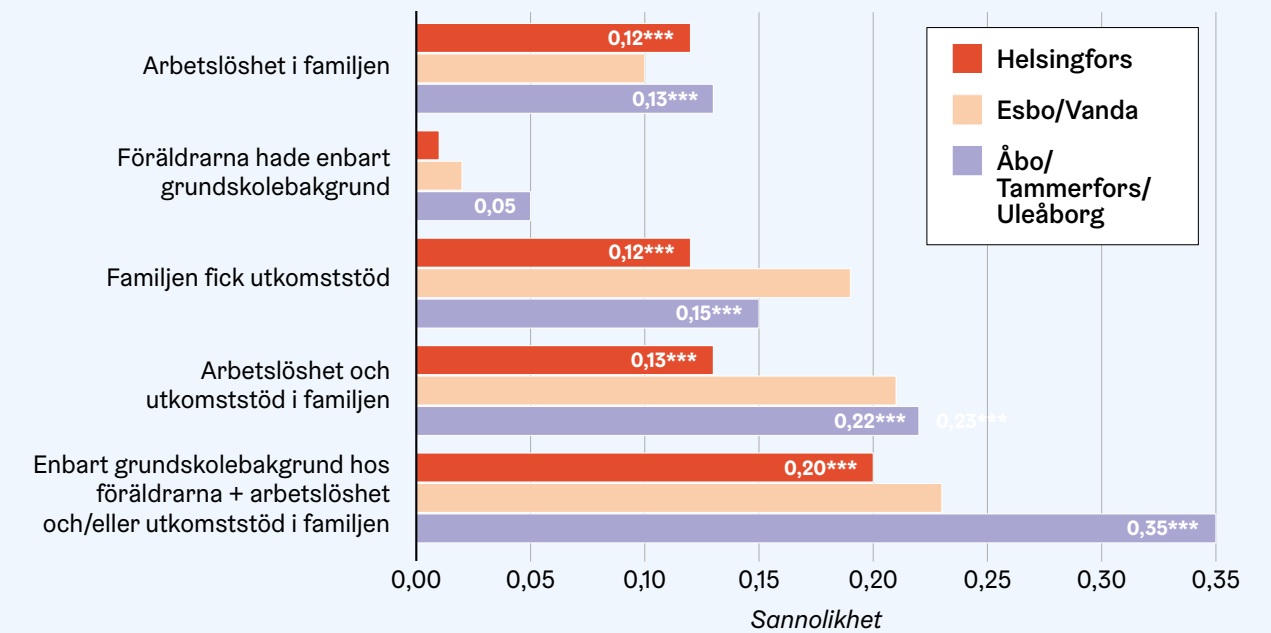
Samtidigt som andelen sådana unga i Helsingfors som marginaliserats från både jobb och utbildning minskade något mellan åren 2011 och 2016, växte andelen sådana som marginaliserats endast från att ha jobb. Detta kan förklaras av att deltagandet i utbildning och avläggandet av examen på andra stadiet ökade under denna tid. Andelen som avlade examen på andra stadiet växte i Helsingfors åren 2010–2016 med 1,6 procentenheter (Ranto 2020). Av de niondeklassare som avslutade grundskolan år 2016 inledde 97 procent fortsatta studier redan följande höst (Ranto 2018). Det kan tänkas att – då deltagandet i utbildningen ökar – examen avläggs av allt fler sådana unga som

Social utsatthet hos föräldrarna mättes då barnen var 15 år gamla, och enbart grundskolebakgrund hos barnen mättes då de var 21 år gamla. Standardiserade: familjestruktur, födelseland, kön och erhållande av föräldra- eller handikappförmåner som 21-åring.

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

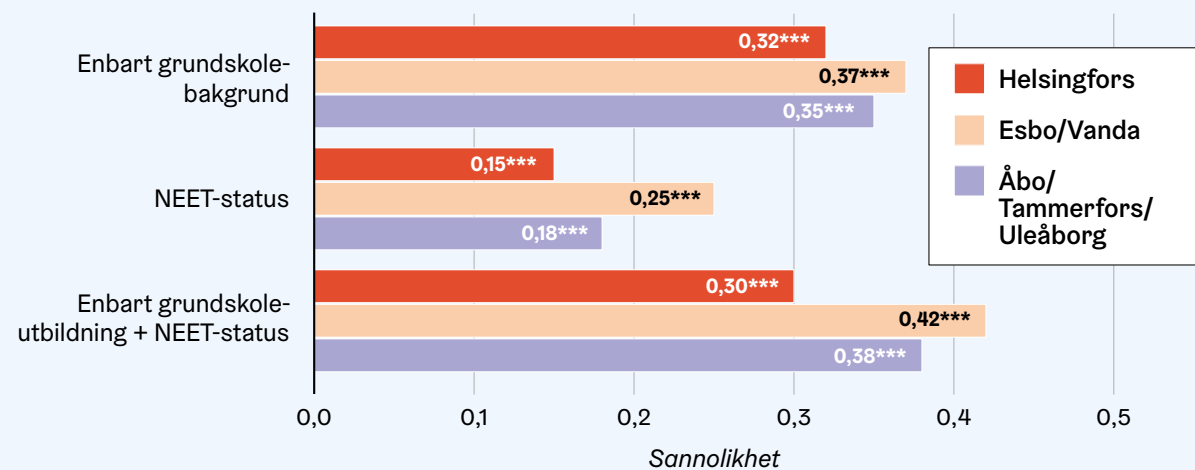
FIGUR 3. Sambandet mellan social utsatthet i familjen och NEET-status bland barnen i Helsingfors och de övriga sextettstäderna (sannolikheter).

Social utsatthet hos föräldrarna mättes då barnen var 15 år gamla, och enbart grundskolebakgrund hos barnen mättes då de var 21 år gamla. Standardiserade: familjestruktur, födelseland, kön och erhållande av föräldra- eller handikappförmåner som 21-åring.

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

FIGUR 4. Sambandet mellan social utsatthet i familjen och marginalisering från både jobb och utbildning bland barnen, i Helsingfors och de övriga sextettstäderna (sannolikheter).

Standardiserat: kön, födelseland, familjestruktur och antal barn i familjen, tillgång till föräldra- och handikappförmåner vid 21 års ålder och social utsatthet i familjebakgrunden.

* p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001

FIGUR 5. Sambanden mellan att ha varit placerad (av barnskyddet) i vård utom hemmet och att ha gått bara grundskola och att ha NEET-status, i Helsingfors och de övriga sextettstäderna (sannolikheter).

har särskilda problem, och att dessa problem i färre fall än tidigare leder till utebliven andra stadiets utbildning, fastän de har samband med växande arbetslöshet även bland dem som har utbildning på andra stadiet.

PROBLEMEN KAN handla om till exempel störningar i den mentala hälsan och inlärningssvårigheter. Mellan åren 2016 och 2018 minskade NEET-kvoten i Helsingfors, men hur det var med variationen i marginalisering från både jobb och utbildning (så som den definierades i vår studie) efter 2016 vet man inte.

INTE HELLER har man i tidigare forskning om nedärvd social utsatthet och avläggande av examen på andra stadiet kunnat konstatera någon nytta av denna examen för sådana unga som hade socialt utsatt familjebakgrund (se Vauhkonen et al. 2017a). Inom färskare forskning har man för sin del konstaterat att sådana unga som hade socialt utsatt familjebakgrund och varit placerade i vård utom hemmet i klart flera fall fått NEET-status än andra unga, även då de avlagt examen på andra stadiet (Vauhkonen & Hoikkala 2020). Dessa rön understryker att man för unga med en socialt utsatt familjebakgrund borde se till att de tar en andra stadiets examen, och dessutom rikta in särskilda åtgärder på dem – även medan studierna på andra stadiet pågår. Åtgärderna borde inriktas på sådana unga som har en bristande utgångsnivå för andra stadiets utbildning

och/eller inlärningssvårigheter, mentala störningar eller andra psykosociala problem. Därutöver gäller det att, då invandrabefolkningen växer i Helsingfors, beakta de särproblem som unga med invandrabakgrund har.

TROTS ATT sambanden mellan anhopad social utsatthet i familjen, placering i vård utom hemmet, och social utsättning bland de unga inte är lika starkt i Helsingfors som i de andra sextettstäderna, är sambandet ändå klart (ang. orsakerna, se nedan). Våra rön är en sporre till att ge inriktad stöd till unga med social utsatthet i bakgrunden och till deras familjer. Placering i vård utom hemmet har ett starkare samband (än de övriga indikatorerna för social utsatthet i familjen) med social utsättning bland unga, vilket beror på att den i sig påvisar problem i familjen eller hos de unga själva. Det oaktat påvisar de placerades höga sannolikhet att som unga vuxna bli socialt utsatta ett behov (ytterligare) av att utveckla placeringen i vård utom hemmet.

SOCIAL UTSATTTHET i familjen har ett starkt samband med att inte skaffa sig annan utbildning än grundskolan, både i Helsingfors och i de övriga av Finlands sex största städer. Men i Helsingfors är sambandet mellan social utsatthet i familjen och att få NEET-status svagare. Detta påverkas sannolikt av att möjligheterna att få jobb är bättre i huvudstadsnejden, vilket också kan förklara att unga med socialt utsatt familjebakgrund i Helsingfors har större sanno-

likhet att få bara grundskolebakgrund än att få NEET-status. I och för sig har coronapandemin gjort att möjligheterna att få jobb minskat även i Helsingfors. Att ha NEET-status under längre tid kan ha negativa följder långt fram i tiden (se t.ex. Scarpetta et al. 2010; Hämäläinen & Hämäläinen 2012; även Vauhkonen & Hoikkala 2020), och detta gäller i synnerhet unga med en socialt utsatt familjebakgrund som varit placerade i vård utom hemmet, samt andra sårbara grupper, till exempel unga med invandrabakgrund. ■

Teemu Vauhkonen är forskare vid Ungdomsforskningsnätverket. **Mikko Salasuo** är ansvarig forskare vid Ungdomsforskningsnätverket. Han är docent i ekonomisk och social historia vid Helsingfors universitet.

Litteratur:

- Airio, I. & Niemelä, M. (2002) Periytykö köyhyys? Köyhyden ja toimeentulokiasiakkuuden sukupolvinen liikkuvuus. *Sosiologia* 39 (3), 215–226.
- Asplund, R. & Koistinen, P. (2014) Onko työmarkkinoilla tilaa kaikille? Katsaus erityisryhmiin kohdistetun politiikan tuloksiin ja haasteisiin. *Työ ja yrittäjyys* 22/2014. Arbets- och näringsministeriets publikationer.
- Berghman, J. (1995). Social exclusion in Europe: policy context and analytical framework. I verket Room, G. (red.) *Beyond the threshold*. The Policy Press, Great Britain.
- Blomberg, H., Kallio, J. & Kroll, C. (2016) Häpeää ja laiskuutta - Asiakkaiden, muiden kansalaisten sekä katutason työntekijäryhmien käsityksen toimeentulokiasiakkuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(3), 301–312
- Branigan, A., McCallum, K., Freese, J. (2013) "Variation in the Heritability of Educational Attainment: An International Meta-analysis." *Social Forces* 92(1):109–40.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1977) *Reproduction in Education, Society and Culture*. Beverly Hills: Sage
- Bukodi, E. & Erikson, R. & Goldthorpe, J. (2014) The effects of social origins and cognitive ability on educational attainment: Evidence from Britain and Sweden. *Acta Sociologica* 57 (4), 293–310.
- Erola, J. & Jalonen, S. & Lehti, H. (2015) The Intergenerational influence of Parental Socioeconomic Status during Children's Early Life course Research in Social Stratification and Mobility 44, 33–43.
- Eskelinen, N., Hautala, H., Lintunen, L. & Kallio, J. (2020). Ylisukupolviselle huono-osaisuudelle altistavat ja siltä suojaavat ei-materiaaliset tekijät. *Tutkimuskatsauksia* 3/2020. Åbo stadsforskningsprogram. Åbo: Åbo stad.
- Hannikainen-Ingman, I. & Kuivalainen S. & Sallila, S. (2013). Toimeentulotuenasiakkaiden elinolot ja hyvinvointi. S. 81–112. I verket Kuivalainen, Susan (red.): *Toimeentulotuki 2010-luvulla*. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Helsingfors: Institutet för hälsa och välfärd.
- Hautala, H. & Kallio, J. (2020). Miten huono-osaisuus ennustaa lapsen koulupudokkuutta. I verket Kallio, Johanna & Hakovirta, Miia (red.) *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Vastapaino, Tampere.
- Heikkilä, M. (1990). Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinninpuutteiden kasautumisesta Suomessa. *Sosiaalihuollituksen julkaisuja* 8. Helsingfors: Socialstyrelsen.
- Hämäläinen, K. (2013) Aktivointipolitiikan talouspoliittiset tavoitteet, tulokset ja merkitys yhteiskunnassa. I verket Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (red.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*. Helsingfors: THL, 173–189.
- Kallio, J. & Kauppinen, T. & Erola, J. (2016) Cumulative Socioeconomic Disadvantage and Secondary Education in Finland. *European sociological review* 32(5) 649–661.
- Jackson, M. & Erikson, R. & Goldthorpe, J. & Yaish, M. (2007) Primary and Secondary Effects in Class Differentials in Educational Attainment: The Transition to A-level Courses in England and Wales. *Acta Sociologica* 50 (3), 211–229.
- Jaeger M. & Holm, A. (2007) Does parents' economic, cultural, and social capital explain the social class effect on educational attainment in the Scandinavian mobility regime. *Social Science Research* 36, 719–744.
- Järvinen, T. & Jahnukainen, M. (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. I verket Minna Suutari (red.) *Vallattomat marginaalit*. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsingfors: Nuorisotutkimusverkosto, 125–151.
- Pohjantammi, I. (2007) Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla. *Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura*, verkkupublikationsserie 12. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/tyopaja.pdf> (Läst 11.2.2020.)
- Ranto, S. (2018) Nuorten koulutus Helsingissä. *Statistik* 2018:2. Helsingfors: Helsingfors stad.
- Vaalavuo, M. & Haula, T. & Bakkum, B. (2020) Nuoret aikuiset, terveys ja toimeentulotuki. Helsingfors: Institutet för hälsa och välfärd.
- Vartiainen, A. (2015): Kuuden suurimman kaupungin tilastollisia erityispiirteitä 2014. *Kuusikko-julkaisusarja* 9/2015.
- Vauhkonen, T. & Hoikkala, T. (2020) Syrjäytymisen lasku. Tutkimus syrjäytymisestä, sen kustannuksista ja kohdennetun nuorisotyön vaikuttavuudesta. *Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura*, verkkojulkaisuja 153. Helsingfors: Nuorisotutkimusseura ry.
- Vauhkonen, T. & Kallio, J. & Kauppinen, T. & Erola, J. (2017) Intergenerational accumulation of social disadvantages in young adulthood. Research in social stratification and mobility 48, 42–52.
- Vauhkonen, T. & Kallio, J. & Erola, J. (2017) Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (5), 501–512.
- Vauhkonen, T. & Salasuo, M. (2020) Helsingkiläisnuorten ylisukupolvinen syrjäytyminen ja Mukana-ohjelman vaikuttavuus. Helsingfors (opulicerad rapport).

Offentlig service via kyrkan

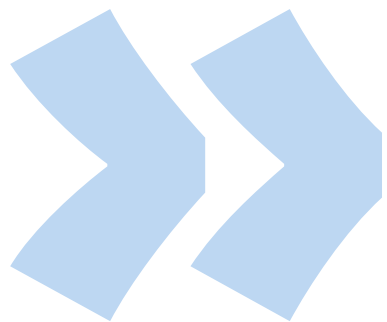
Helsingforshjälpen förenade kyrkan och staden med föreningar, företag och invånare

● PASI MÄENPÄÄ & HENRIETTA GRÖNLUND

Våren 2020 stängde coronapandemin in de äldre i Helsingfors i sina hem och skapade ett nytt slags hjälpbehov. Stadens förvaltning erkände sina begränsningar och tog till samarbete. Nöden födde en gemensam vilja och öppnade gränserna för samarbete. Föreliggande artikel analyserar utgående från intervjuer och en enkät gjorda inom ett projekt för gemenskapsresiliens i förorter hur Helsingforshjälpen, som skapades för ett undantagsläge, kom att utformas i praktiken, dess framgångar och utmaningar.

Initiativet: Facebook och modell från Amerika

I mars 2020, då coronaepidemin blev kännbar, kom Juha Rintamäki, kyrkoherde i Drumsö finska församling och chef för Helsingfors kyrkliga samfällighet, med ett initiativ för att hjälpa nödställda. Han hade hört om hur nordamerikanska trossamfund mobiliserat sig mot coronakrisen och undrade om den kyrkliga samfälligheten kunde användas som plattform för ett mera omfattande hjälparbete. Bakgrundstanken var att kyrkan inte bara är gjord för människorna utan även av människor. Under kristid är kyrkans uppgift att stärka hoppet och förtroendet och att bära upp folks psykiska och andliga välbefinnande. Så man började förbereda diakonisk krishjälp.

Samtidigt på annat håll, men inte långt borta, hände följande: I facebookgruppen Lauttasaari hade Jonna Katarina (Jonna Slavasevits) föreslagit att en lista med frivilliga hjälpare skulle göras upp med tanke på mat- och medicinhjälp åt riskgrupper på Drumsö. Hon upplevde att initiativet sprungit ur hennes egna värderingar, och hoppades att folk inte skulle tänka på bara sig själva utan, om möjligt, göra små saker för att hjälpa andra. Slutligen var det 543 gruppmedlemmar som gillade förslaget, som fick 175 kommentarer, varav 74 var anmälningar på den lista Slavasevits samlade ihop och vidarebefordrade till kyrkan. Diskussionen fick fart då Rintamäki deltog i den och berättade att församlingen redan planerade skrida till verket och föreslog gemensam koordinering och organisering.

Begäran om hjälp: stadens krafter räcker inte till

Samma eftermiddag hade redaktör Veera Paananen en artikel i dagstidningen Helsingin Sanomat om den snabba mobilisering som skett i facebookgruppen och församlingen. Artikeln lästes av Tommi Laitio, sektorchef för kultur- och fritidssektorn inom Helsingfors stadsförvaltning, som erbjöd samarbete åt Rintamäki. För staden såg läget hotfullt ut. Man befarade att epidemin skulle bli så svår att stadens social- och hälsovårds bärkraft inte skulle räcka till.

STADEN HADE ingen färdig verksamhetsmodell, men nog beredskap och resurser, eftersom en mängd anställda på grund av coronarestriktionerna var förhindrade att göra sitt vanliga arbete. Undantagslagen gav mandat att genom chefsbeslut flytta över dem till andra uppgifter, vilket också gällde inom kyrkliga samfälligheten. Staden hade inte så många vare sig anställda eller frivilliga som det skulle behövs för att sköta hela biståndsarbetet. Men där kunde församlingarna och andra föreningar sträcka till med många av vardera.

DÅ SAKEN kom ut i offentligheten började föreningar och företag ta kontakt. Ingen behövde särskild inbjudan, och ingen behövde förbinda sig. Slutresultatet var att ett tio-

tal företag och lika många föreningar kom med. Att bygga upp och upprätthålla samarbetet med de övriga partnerna hörde till både stadens och kyrkans åligganden. En del av samarbetspartnerna hade sin egen givna roll i projektet. Apoteksleveranserna föll av naturliga skäl och genom avtal med staden på Finlands Röda Kors lott. Helsingforsmissionen var bekant för kyrkliga samfälligheten från tidigare samarbete. Den erbjöd frivilliga och hjälpkanaler, och det gjorde också föreningen Mieli ry. En del partner hade ingen egentlig egen uppgift, men de ställde sina frivilliga till förfogande. Samarbetet med föreningarna var omfattande, om än lösare än med de huvudsakliga samarbetspartnerna. Föreningarna hade ingen avlönad personal eller annan liknande potential, så desto starkare samarbete eftersträvades inte.

ATT FÖRETAG på eget initiativ osjälviskt ställde upp var för staden något nytt och överraskande. Det var också antalet frivilliga hjälpare – trots att man känt till att folk kan visa mera solidaritet och lust att hjälpa under kriser än annars. Sist och slutligen anmälde sig 600 frivilliga, vilket var något av en utmaning för organiseringen. Även i sociala media uttrycktes mycket stöd för saken. Åt dem som höll i projektet tycks allt detta ha givit en tro på att det skulle gå vägen. Och tro har det behövts, i och med att man visionärt och i stor skala, mycket snabbt och med nya slags organisations- och arbetslösningar gjort nya saker. Målet var en omfattande, verkningsfull och systematisk verksamhet där man tryggt och genom samarbete kommer alla äldre i staden till hjälp utgående från deras egna behov.

Samarbete och organisation: kommunikationssvårigheter och ursäkter

Upporganiseringen var effektiv. På en vecka lyckades man skapa ett styrningsteam, sluta de avtal som behövdes, bygga upp ett system för matbeställning och grunda 18 koordinationsställen. Helsingforshjälpens hela organisation, allt från styrteamet till fältarbetarna, tyckte samarbetsförmågan var något man lyckats bra med och att det egna arbetet var motiverande. Det mest kritiska momentet, som

Staden hade ingen färdig verksamhetsmodell, men nog beredskap och resurser, eftersom en mängd anställda på grund av coronarestriktionerna var förhindrade att göra sitt vanliga arbete.

avklarades på bara ett par dagar, var att få igång ett kontaktsystem för de hjälpbehövande. De första telefonsamtalen kunde slås redan före instruktionerna blivit färdiga.

AVTALEN MELLAN samarbetspartnerna var stadens viktigaste bidrag till samarbetsprocessen. Idén var att ge så mycket insyn i processen som möjligt, för att alla parter skulle kunna vara säkra på att allt gick lagenligt till. Fastän man jobbade under undantagsförhållanden, och allt gick snabbt, kunde verksamhetens lagenlighet säkras från första början, och jurister konsulterades hela vägen. Det kom faktiskt in frågor om lagenligheten, och de besvarades. Stefan Forsén, direktör för det gemensamma församlingsarbetet vid samfälligheten, talade om en moralisk trygghetsdimension. Laitio är stolt över den trygghet och systematik som rådde under hela projektet. Eftersom det handlar om verksamhet som faller under Socialvårdslagen är det staden som sört för att ansvarsförhållandena under projektet varit klara och rediga.

STADEN ÄR en mer hierarkisk aktör än församlingarna, och ur dess synvinkel styrdes Helsingforshjälpens verksamhet 'lite som i krig', alltså genom att reagera på situationer. Men även staden gav i plötsliga lägen fullmakter neråt för att skapa nytt. Kyrkan för sin del följde sin praxis att höra församlingsfolket, i synnerhet kyrkoherdarna, innan beslut togs. Enligt Laitio blev det en del spänningar på grund av skillnaderna i verksametskultur och för att staden är en större aktör än kyrkan. Samarbetsandan var god, men tidvis upplevde man att staden 'körde över'. För att genast få bort eventuella svårigheter från dagordningen sammankom styrgruppen till en början dagligen. Enligt Laitio var staden snabbare med besluten, medan kyrkan var smidigare med att avdela folk och att agera ute på fältet.

INOM STYRET diskuterade man mycket vem som skulle ha hand om informeringen. Trots att den koordinerades upplevde man tidvis på kyrkans håll att staden informerade om projektet som om det var dess eget. Informeringen leddes från borgmästarens kansli, men meddelandena gavs inte ut helt synkroniserat. Även ute på fältet blev det vis-

sa problem av att organisationen och informeringen skötes av två instanser. Enligt planerare Sami Komppula, som svarat för koordinationsställena, var arbetsgemenskapen densamma, men de instruktioner arbetarna fick kunde vara olika, till och med inom samma arbetspar. Man var inte alltid på det klara med vad man fick eller inte fick berättat för partnerorganisationen, då man fått veta om en ny linjedragning som ännu inte kungjorts i den andra organisationen.

FOLK KUNDE ta illa vid sig, och det bads till och med om ursäkt. Enligt Komppula var det viktigt, rentav avgörande, att man var ute i gott ärende och kunde förlåta sig själv och andra. Problemen åtgärdades genom att flitigt ventilerade dem och hålla möten sinsemellan. Ett exempel på kommunikationsavbrott var då Laitio i all hast beslöt delegera ledandet åt Tiina Hörkkö, områdeschef för ungdomsarbete, som hade lämplig erfarenhet av bland annat frivilligarbete. Enligt henne var det på beslutsfattarnivån som spänningarna fanns, i och med att kyrkan tyckte besluten fattades alltför mycket av staden.

IDÉ fritt formulerade svaren på en enkät bland dem som jobbat ute på fältet (N=102) fick samarbetet för det mesta beröm, trots att helhetsvitsordet för det blev medelmåttigt. En svarare, bara en, tyckte det fanns ett pyrande missnöje på församlingssidan. Beträffande begynnelsesvårigheterna och motstridigheterna i kommunikationen är svaren helt i linje med det de intervjuade berättade. Helhetsvitsordet är klart lägre för den högsta ledningen än för den lägre ledningen, vilket torde handla om kommunikationssvårigheter. Mare Kinanen, expert inom diakoniarbete, kom på ett sätt att förbättra informationsgången: klockan 11 varje dag hölls gemensam kaffestund på distans. Det fick beröm i enkäten för att man då kunde ge respons och kritik om allt det som varit svårt, även skillnaderna i verksamhetssätt och försöken att sammanjämka dem. På kaffestunderna fick alla vara med, och varje gång var det tiotals som deltog, då man ju fick senaste nytt där.

Webbmöten på fältet: församlingarna var värddar

Hjälpen koordinerades lokalt enligt församlingsindelningen. Kyrkoherdarna hade inom sin församlings område en nyckelställning för styrningen. Begärandena om hjälp motogs av de koordinationsställen som grundats inom församlingarna, och om hämtning och leverans av mat avtalades med till exempel den lokala köpmannen. Att hitta frivilliga hjälpare var inget problem, trots att en del av de invanda frivilliga själva var till åren komna eller annars i riskgrupp. Det var svårare att få tag på de hjälpbehövande än på hjälparna. Samma fenomen kunde skönjas också annanstans under coronavåren: många frivilliga anmälde sig, men de inkomna begärandena om hjälp var inte så många.

STADEN OMLACERADE omkring 300 anställda till exempel till telefonservicen, och det kunde ju inte ske helt smärtfritt. Samtidigt tog man dock ett jättestort digisprång, då möten och annat arbete sköttes på distans. Instruktioner kunde ändras, personkemin fungerade inte alltid, och i synnerhet i början blev det mycket övertidsarbete. På församlingssidan indrogs semestrar, och nya arbetsuppgifter lades till de tidigare. Kinanen minns det som en tuff tid, vilket många fältarbetare också bekräftar i enkäten. Stödet från kollegor, kamrater och närmaste chefer fick beröm i enkäten, medan högsta ledningen fick skrapor för frånvaro och för att inte lyssna. Oro uttrycktes också för eventuella negativa sidoverkningar: ”Helsingforshjälpen tog all ens tid, och många församlingsbor blev därför helt försummade.” Inom kyrkan bekymrade man sig också för att diskussionshjälpens psykiska och andliga sida kunde hamna i skuggan av butikskassarna och snabbsamtalen. Den psykiska och andliga diskussionshjälpen ordnades av kyrkan, som dock bjöd in också andra trossamfund – till exempel via imamererna i de islamiska gemenskaperna – och religiöst obundna att ge diskussionshjälp.

SKILLNADER OMRÅDEN emellan identifierades, men också det faktum att det finns ensamma hjälpbehövande överallt. De verksamhetsdistrikt som byggde på församlingarnas områden täckte hela staden, och också logistiken fungerade överallt. Enligt Forsén förekom det skillnader områden emellan, men man fick ändå en upplevelse av att alla blev likvärdigt bemötta, eftersom man ringde till alla. Ensamhetskänslor och rädsla har det funnits av överallt, men hjälpbehovet har varierat individuellt. Enligt Komppula är skillnaderna områden emellan stora både i hjälpbehovet och hur hjälpen givits. På vissa ställen levererades tiotals kassar, på andra bara några få. Ingenting tyder på att hjälpen skulle ha nått sämre fram i socioekonomiskt svaga områden.

Ingredienserna till framgång: nöden öppnar gränser – men inte alla

Enligt Rintamäki var rivstarten viktig, då alla var ’på den första vågkammen’, med samma hotfunderingar och en gemensam vilja. Relationerna, förtroendet och personrelationerna organisationer emellan måste vara i skick. För det första får organisationerna inte blicka inåt, utan öppet utåt, och de måste utgå från hjälpbehovet snarare än organisationsstrukturerna, trots att inga färdiga modeller finns. Det gäller att kunna dra nytta av befintliga resurser på olika håll och att bygga upp gemensamt, inte för en själv.

STADEN OCH kyrkan kompletterar varandras arbetssätt och kunnande. Kyrkans utgångspunkt var diakoniarbetet, som ger helhetshjälp även i psykisk eller andlig nöd. Stadens målsättning var att stöda folk socialt och ekonomiskt. Enligt Laitio var nycklarna till framgång bland annat de välgjorda laglighetsprövningarna och avtalsunderlagen, att servicebeskrivningen var enkel, att arbetet fördelades enligt vars och ens förmåga, och att folk hade mod att be om hjälp. Man lyckades hålla öppna gränser inom samarbetet, och aktörernas roller var klara. Det hade förekommit motsvarande verksamhet tidigare, i mindre skala. Men Hörköns uppfattning är ändå att man ändå inte lyckades lära sig hur två stora organisationer samarbetar och att vissa saker inte går att göra tillsammans.

ENLIGT RINTAMÄKI kommunicerade stadens förvaltningssektorer inte så bra med varandra, då man i början funderade på stöd för barn och unga, och även inom samfälligheten fanns liknande svårigheter. Däremot tycks övergången till distansarbete ha gått oväntat lätt, att döma av enkäten bland fältarbetarna. Som framgångar framstod i deras fritt formulerade svar att det praktiska arbetet och samarbetet fungerade och att initialsvårigheterna så småningom lättade. Många ser det som de lokala aktörernas förtjänst att ett hastigt tilltotat maskineri kunde fås att fungera.

RINTAMÄKI BETONAR vikten av kontakter och nätverk, både inom staden och i föreningarna, mellan allt från chefer till arbetare. Samarbetet med företagen var nu någonting nytt, men också av det uppstod en del via personliga kontakter. Rintamäki tycker facebookgruppen Lauttasaari spelade en stor roll i början, då hans förslag till samarbete ’rönte enormt intresse’. Han ser det som viktigt att folk tar initiativ och gör det möjligt för någonting litet att växa sig till någonting stort. I slutändan var gruppens medlemmar med och hjälpte både här och där, och kontaktades även senare. Det var också på Drumsö som de första hjälpsamtalen ringdes.

SLAVASEVITS BLEV förvånad då den medborgarhjälp som uppstått på hennes initiativ senare presenterades i media som något staden och kyrkan stått för: ”På något vis känns det oschysst att man med frivilliga hjälparens hjälp förbätt-

Helsingforshjälpens olika partner, och hjälpen i siffror

- **Helsingforsmissionen:** kunddatasystemet
- **Genesys:** telefonservicesystemet
- **FRK:** medicindistributionen
- **Universitetsapoteket:** telefonbeställnings- och fakturerings-tjänsten vid apoteksuppköp
- **HOK-Elanto:** betalningstjänst för maten
- **Posten:** skottrar
- **Helkama Auto/Skoda och Stara:** bilar
- **Dometic:** kylväskor
- **Scouter o. dyl. föreningar:** uppsökning av frivilliga

67 902

samtal till gamla människor

342

medicin-transporter

3 662

beställda matkassar levererade till dörren

700

diskussionsamtal med experter från den andliga sektorn eller från mentalhälsovården

2 535

leveranser av akutkassar till mindre bemedlade

rar till exempel kyrkans och församlingarnas rykte. Tack- en borde också gå till dem som var med och hjälpte.” Hon befarar att folks motivation sjunker om de får en känsla av orättvisa, och hon tänker själv i framtiden hjälpa mera på egen hand, i mån av möjlighet. I en värld styrd av organisationer kan privata och informella aktörer bli utan rättmätigt tack (se Mäenpää & Faehnle 2021, 217–218). Även i enkäten bland fältarbetarna förekom kritiska åsikter om att kyrkan och staden putsat sin fasad.

Lärdomen av krisen: för alla eller för dem som behöver hjälp?

Fältarbetet leddes av ’förstakedjan inom diakonin’, för att arbetet skulle vara effektivt. De frivilliga togs med i begränsad utsträckning jämfört med normalt, och arbetet gjordes mera med tjänsteansvar, med syftet att skydda sårbara individer. Det som var nytt var verksamhetens storleksordning och att till exempel garantera matleveranser åt personer som förlorat sina kredituppgifter. De frivilligas roll varierade, men deras uppgifter bestod av att samla in och köra ut mat, alltså i regel samma sak som för stadens fältarbetare. De fick utbildning i till exempel hygienreningen, och avtal slöts med dem. Hur man skulle leverera matkassarna till folks dörr fick de anställda och frivilliga som gjorde det komma överens om sinsemellan.

SOM EN viktig lärdom för diakonin ser Forsén hur en så här stor skara hjälpbehövande kunde nås. Samtidigt tycker Kinanen att Helsingforshjälpen ursprungligen inte alls handlade om diakoni, eftersom den riktade sig till alla i åldersklassen, och inte bara till dem som på riktigt behövde den. Motsvarande kritik återkommer ofta i fältarbetarnas svar: ”Varför förvandlades behovskartläggningen i något skede till marknadsföring av hela verksamheten?” Man upplever att kravet på likabehandling, som kom från stadens håll, förvrängde den ursprungliga tanken, då de flesta ju skulle ha fått sin mat i vilket fall som helst.. Det talas till och med om missbruk av hjälpen och om förlorare, fastän blotta omsorgen rönt mycket uppskattning av åldringarna. Några anmälningar inkom om sårbara individer som hjälpen aldrig nådde.

MINDRE BEMEDLADE fick för all del mat på krita, men utan att kunna betala för den. Mathjälpen innebar i mars till en början att ställa sig i matköerna. Enligt den kritik Kinanen representerar började man köra hem akutkassar, och fick pengar med vars hjälp man förutom svinnmat kunde dela ut även hållbarare torrskaffning. De mindre bemedlades hjälpbehov och Helsingforshjälpens omfattning i förhållande till det beskrivs av att församlingarnas och mindre aktörers gemensamma sedvanliga mathjälp till mindre bemedlade på fem månader levererade 152 000 matkassar, mot 2 535 akutkassar inom Helsingforshjälpen.

DEN PÅ fältet kritiserade förhandsinformerings om sådant som var på hälft upplever de intervjuade som en risk som lönat sig. Den satte troligen också fart på aktörerna, men förde framför allt med sig nya hjälperbudanden och deltagare. Detta anknyter till det som Laitio betonar som den främsta lärdomen av krisen: Det lönar sig för staden att medge sina egna begränsningar och därmed ge beredskap eller rentav inbjuda andra att vara med. Detta är ingen naturlig tanke för en stark offentlig makt som hos oss bygger på välfärdsstatsprojektets strävan att vara en suverän aktör i universalismens anda. Enligt Laitio fick man nu se vad staden verkligen var bra på, vilka saker som helt klart är på myndigheternas ansvar och vilka som någon annan är mycket bättre på (Rossi 2020).

ENLIGT HÖRKKÖ är lärdomen för framtiden att det lönar sig att lita på dem som gör jobbet, och ge dem ansvar och befogenheter. Samarbetet krävde tät interaktion, i och med att processen framskred samtidigt på olika håll, och saker och ting utvecklades under arbetets gång. Hörkkö tycker att äkta och bärande samarbete handlar om att känna människorna i partnerinstanserna och att göra och fundera tillsammans. Laitio är känd som en lyssnande och empatisk ledare. Det kan ha varit en betydande faktor för att samarbetet med församlingarnas diakoniarbete, proffsorganisationen för hjälp och medkänsla, lyckades. Kompulla tycker det avgörande var att man var ute i ett gott ärende och kunde förlåta sig själv och andra.

ERFARENHETEN AV att samarbeta har alltså som helhet varit god, och man vill hålla den kvar. Man har planerat ett andra skede av Helsingforshjälpen genom att analysera de erfarenheter man fått. Det kan vid behov sättas igång på 3-5 arbetsdagar, om motsvarande personalresurser tilldelas igen. Psykisk hjälp skulle ordnas genom ett bredare nätverk än tidigare. Akutkassettjänsten skulle utvecklas i näringshänseende, och motion och kulturservice skulle läggas till. Företagsparterna kun-

de man konkurrensutsätta, men apoteksärendena skulle skötas som förut, trots att Apotekarförbundet kritiserat att samarbetet skedde med bara ett apotek, nämligen Universitetsapoteket. Tanken är att starkt och i bästa pop-up-anda hålla kvar de frivilliga på en digital plattform på samma sätt som inom tjänsten Nappi Naapuri (Hörkkö et al. 2020).

STADENS KULTUR- och fritidsväsende jämte social- och hälsoväsende har med kyrkan kommit överens om att hålla träffar två gånger om året. Det har för all del förekommit samarbete förut, men nu fick man, enligt Forsén, mod att lita på att det bär. Han tycker lärdomen inför följande kris är att man ska ha mod att sätta igång, inbjuda folk att hänga med, och organisera sig lätt och anpassat till deltagarorganisationerna. Man ska också vara medveten om att kriser kan vara olika och överraskande, och reagera på dem innovativt. För Kompulla vittnar Helsingforshjälpen om att även offentlig förvaltning kan vara smidig. Det kommer an på viljan och på att den högsta ledningen agerar med tillräcklig pondus.

Nya färdigheter: nätverk och strukturer

De system för kontakt och klientskap som byggdes upp bibehölls inte för senare bruk eftersom de av dataskyddskäl skulle vara av engångsnatur, och inget annat behov upplevdes. Däremot anser Rintamäki att många av de inblandade fick socialt kapital, kunskande och färdiga aktionsmodeller för att snabbt sätta upp hjälp. De intervjuade som jobbat närmare fältet betonar vikten av de personliga kontakter som uppstod. Enligt Kompulla har de flesta kvar kontakter och nätverk både inom staden och utåt, och nu är det lätt att samarbeta.

STADEN FICK mycket lite kritik för sitt samarbete med församlingarna, alltså med en kristen aktionskanal. Men samtidigt blev stadens Social- och hälsovårdssektor utanför verksamheten. Den fortsatte dock sin omsorg om dem

som även i normalförhållanden behöver stöd, och tog dessutom emot anmälningar från Helsingforshjälpen. Framdeles kommer social- och hälsovårdens roll att stärkas. Då kunde rollfördelningen mellan kyrkan och social- och hälsovårdsväsendet tas upp för debatt, liksom också vilken ställning religiösa samfund och religion har inom omsorgen under kriser.

DE FRIVILLIGA var för det mesta gamla bekanta, och av nykomlingarna var det inte många som blev varaktiga som frivilligarbetare. Behovet av kortvarigt och projektartat frivilligarbete (pop-up-volontärer) har noterats även inom kyrkan, och nya beredskapsformer borde utvecklas, till exempel snutttaganden. Laitio följer delaktighetsdebatten i amerikanska städer. Där är det vanligt att olika samfund blir ombudda att hjälpa, och delaktighetsdebatten är annorlunda i och med att det inte finns någon välfärdsstat som tar hand om allt, utan samfundet måste - och kan - agera själva. Att söka lärdom på det hållet betyder enligt Laitio inte att man ersätter välfärdsstaten med en välgörenhetsmodell, utan att också andra resurser än de offentliga erkänns och nyttjas. Åt det hållet har man gått i Helsingfors då man i förvaltningsstadgan omdefinierat delaktighet så att dess spets är att identifiera kunskande och talang utanför stadsorganisationen. Helsingforshjälpen, som förverkligades snabbt och blev stor och framgångsrik, ser ut att ha verkat i den riktningen.

PÅ FÖRSAMLINGSSIDAN har de erfarenheter Helsingforshjälpen gav påskyndat skapandet av strukturer för undantagsförhållanden, vilket nu hör till Kinanens uppgifter. På olika håll i staden finns det inom diakonin tre välfärdscentra med benämningen Varustamo, som utvecklas så att de snabbt kan fås att fungera i krislägen. Staden är med som partner i dem. Vi bör notera att undantagsläget inte ur diakoni- och socialarbetets synvinkel betyder enbart att en ny hjälpkanal riggas upp utan också att det gamla, kontinuerligt fungerande, systemet för att stöda de mindre bemedlade anpassas.

Denna typ av frågor visar ett coronakrisen våren 2020 ändå inte var ett riktigt hållbarhetstest för krisberedskapen i en stad i en nordisk välfärdsstat. Men en rejäl pärs var den likafullt, och framgångsrikt genomliden.

ALLA DE som erbjöd sig till partner kunde inte tas med i Helsingforshjälpen, i och med att projektet måste avgränsas för att det var så brådskande, och detta kan ha lett till besvikelser. Man kan ställa frågan: gick det resurser till spillo på grund av snabbheten och effektiviteten? Likabehandling var något man började tänka på först så småningom. I framtiden kunde det vara bra att dels ha något slags beredskap att gå ut med en öppen inbjudan, dels vara beredd att ta med de lämpligaste som partner och att med de andra söka möjligheter att verka på andra sätt. Här kunde också sociala media nyttjas, i synnerhet då man söker lokala resurser. Också då det gäller utfrågningen av fältarbetarna gäller det att ha förhandsberedskap.

ENLIGT SLAVASEVITS vore det bra om föreningarna hade färdiga verksamhetsplaner och folk redan hade nätverk. Beträffande de frivilliga eller de sociala medierna behövs det enligt henne ingen särskild beredskap, utan i krislägen är informationsgången snabb. Enligt Rintamäki är grunden i skick i vår stad. Men vi bör ändå komma ihåg att man inte kan utlokalisera kärleken till nästan och omsorgen om varandra. Med förebild i Helsingforshjälpen har Rintamäki en vision om en 'konfliktkarta' av något slag för en allt mer polariserad stad. Olika aktörer skulle rapportera observationer om tysta signaler i grannskap och lokala gemenskaper, och samarbeta för att få bort rötterna till sociala problem.

Funderingar kring stadssamhällets kriställighet

Det är intressant att stadens verksamhet under coronakrisen organiserades utgående från församlingsindelningen. Man gick på sätt och vis tillbaka tillbaka till den tid då det världsliga våldet organiserades inom kyrkans strukturer. Och det handlade inte bara om styrets geografi utan om hur man organiserade sig för krislägen. Som Laitio uttryckte saken: man producerade offentlig service via försam-

lingarna. En nyckelfaktor coronavåren 2020 i Helsingfors var undantagsförhållandena nämnda i Beredskapslagen, som gjorde att man genom chefsbeslut kunde flytta personal till krisuppgifter. Det kan löna sig att utreda stadens och församlingarnas beredskap att agera ifall statsmakten av någon anledning inte utlyser undantagstillstånd.

ENLIGT LAITIO gav krisen en upplevelse av respekt för människan, för öppenhet och för tillit, värderingar och gemenskap. Även den offentliga servicen värdesätts. Vis-a-vis samarbete med församlingarna har staden enligt Laitio hittills varit försiktig, och närmast bara fört artiga diskussioner, trots att kyrkan till exempel inom ungdomsarbete är den näst största aktören, efter staden. Med tanke på att upprätthålla krisberedskap är det skäl att överväga hur gränserna inom samarbetet hålls öppna – eller åtminstone hålla beredskap att öppna dem. I ett läge där många föreningar kämpar med resursbrist framstår enligt Laitio staden och kyrkan som en resursstark kraftduo.

I DET finländska samhället har den evangelisk-lutherska kyrkan en unik roll genom sin långa historia, sin storlek och sin offentligrättsliga ställning. Via majoritetskyrkan kunde staden få bättre kontakt med företrädare för även andra trossamfund, och kyrkans centrala ställning tycks inte ha varit ett särskilt problem för dem som företrädde andra trossamfund eller saknade religion. Men det lönar sig för dessa instanser att diskutera detta upplägg. Samtidigt hjälper ju kyrkan och andra trosbaserade aktörer till även vid vardagskriser. Till exempel mathjälpen handhas i stor utsträckning av dem (t.ex. Ohisalo et al. 2013). En samhällsroll och hjälparbete är något som många både inom och utom kyrkan önskar sig av den. Kyrkans roll att lappa till och med den offentliga välfärdsservicen har stärkts även vid tidigare kriser, såsom den ekonomiska depressionen i början av 1990-talet (T.ex. Grönlund & Pessi, 2017).

DET KAN tänkas att man inom staden har en överdriven uppfattning om hur neutralt folk vill att välfärdssamhället ska vara vid partnerskap med livsåskådningsrelaterade samfund, som ju många samfund i stort är. Forsén funderar på hur samhället agerar som en neutral aktör och socialväsendet som en ansvarstagare, men folk är inte neutrala, utan de har åsikter och uppfattningar som de håller fast vid. Enligt Slavasevits vill de också vara egna aktörer, och inte gå under organisationers fanor. Genom att vara lyhörda kan de religiösa samfunden kan ha något att både ge och lära sig då kriser aktiverar folks moraliska och existentiella funderingar.

ATT STADEN genom omfattande åtgärder positionerar sig som en välfärdsstatlig uppbärare av välmående ser ut att matcha den kritik av Helsingforshjälpen som inkommit från diakonin. Staden eftersträvade, och lyckades genom samarbete, sätta in systematiska åtgärder med avstamp i universella rättigheter och social och lokal likabehandling. Alla gamla invånare fick möjlighet till samma service. Ändå tycks de minst bemedlade ha fått minst uppmärksamhet och måst ty sig till svinmat, och i den meningen kan man påstå att universalismen slösat resurser. Detta stora nödhjälpsprojekt kan rentav ha slukat syre av vardagsstödet för de svaga. Vore det både rättvisare och effektivare att sköta nästa kris utgående från kyrkans snarare än stadens ideologiska principer?

VILKEN BETYDELSE hade Laitios sätt att leda, som ju upplevs som någonting nytt inom stadsorganisationen? Kan det rentav ha varit en nyckelfaktor för hjälpprojektets uppkomst? Och Rintamäkis mod att ta initiativet både för kyrkans och medborgarsamhällets del – eller Hörkkös beredskap att i en handvändning ta över det operativa ledarskapet – och Forséns förmåga att engagera församlingarna? Några långtgående slutsatser kan vi inte dra av vår utredning, men i fallet Helsingforshjälpen tycks de rätta personerna varit på rätt plats. Och sådant kan man inte bygga kriställighet på.

MEN OM situationen är så hettad att man glömt läsa lagboken och formulera avtal? Då skulle man inte längre vara i ett läge (juridiskt eller kanske ens moraliskt) där man bara producerade en offentlig tjänst via partner, utan man skulle måsta agera i en gråare och mera växlande avtalsmiljö. Och om det inte fanns personal- eller andra resurser och man blev tvungen att helt förlita sig på frivilligarbete och på hjälp erbjuden av företag och sammanslutningar, kanske också agera partner i processer som dessa arrangerat? Eller om man inte hade ens en vecka på sig att sluta avtal och komma ut på fältet för att hjälpa Hur skulle man koordinera plötsligen och lokalt uppkomna självorganiserade "snabbinsatstrupper", om sådana skulle uppstå (se (ks. Mäenpää & Faehnle 2021, 201–207)?

DENNA TYP av frågor visar ett coronakrisen våren 2020 ändå inte var ett riktigt hållbarhetstest för krisberedskap-

pen i en stad i en nordisk välfärdsstat. Men en rejäl pärs var den likafullt, och framgångsrikt genomliden, och de lärdomar den gav är det skäl att tillämpa inom såväl arbetet under normala förhållanden som vid framförhållning inför ännu plötsligare och allvarligare eventualiteter. Vad av det som nu gjorts kunde fungera i ett ännu lite värre läge? Hur skulle man ersätta de åtgärder som inte skulle kunna vidtas i det läget? Vilka resurser skulle ramla av spelbrädet? Hur skulle sådana förändringar inverka på hela systemet för nödhjälp? Och om det skulle komma begäran om nödhjälp från grannkommunen? Den här typen av "krisspel", som hjälper oss att förbereda oss, lönar det sig att spela nu, då kortpacken från coronakrisen ännu är varm.

ARTIKELN ÄR ett led i ett forskningsprojekt om gemenskapsresiliens i förorter som pågått vid teologiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Projektet ingår i Miljöministeriets Förortsprogram 2020-2022. Vi intervjuade på distans de sju viktigaste aktörerna inom Helsingforshjälpen hösten och vintern 2020-2021. Dessa var Juha Rintamäki, kyrkoherde i Drumsö finska församling och chef för Helsingfors kyrkliga samfällighet, Tommi Laitio, sektorchef för Helsingfors stads Kultur- och fritidssektor, Tiina Hörkkö, områdeschef för ungdomsarbete, Stefan Forsén, direktör för gemensamt församlingsarbete, Sami Komppula, planerare, och Marja-Terttu Kinanen, expert inom diakoniarbete samt Jonna Slavasevits, drumsöbo. Dessutom använde vi en enkät som sommaren 2020 gjorts bland fältarbetare inom Helsingforshjälpen. ■

Pasi Mäenpää är docent i stadssociologi och universitetsforskare vid Helsingfors universitets teologiska fakultet. **Henrietta Grönlund** är professor i stadsteologi vid Helsingfors universitets teologiska fakultet.

Litteratur:

- Grönlund, H. & Pessi, A. B. (2017) Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uusi julkinen rooli? Kansalaisten odotukset kirkon hyvinvointityölle. Teologisk tidskrift, 122(2), 116-133.
- Hörkkö, Tiina & Tomi Lempiäinen & Annika Ilmola & Sami Komppula (2020): Helsinki-apu – hyvät käytännöt ja vol 2. Opublicerad rapport. Helsingfors stad och Helsingfors kyrkliga samfällighet.
- Mäenpää, Pasi & Maija Faehnle (2021): Neljäs sektori -kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. Vastapaino, Tammerfors. På kommande, 2/2021.
- Ohisalo, Maria & Eskelinen, Niko & Laine, Jonna & Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2013): Avun tilkkutäkki: Suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus. Helsingfors: Penningautomatföreningen.
- Rossi, Venla (2020): Haloo, täällä Helsinki. <https://www.hel.fi/seniorit/fi/apua/neuvonta-ja-asiointi/helsinkiapu/haloo-taalla-helsinki>

AL LEINO / PIXABAY

Invandrarnas roll på Helsingfors arbetsmarknad allt större

● PASI SAUKKONEN

Det går inte längre att föreställa sig Helsingfors arbets- och bostadsmarknad utan dem som flyttat till Finland – eller deras familjer. Under 2000-talet har utvecklingen till många delar varit positiv för dem, men i synnerhet deras möjligheter att få arbete är starkt beroende av de ekonomiska konjunkturerna. Även coronapandemin torde, åtminstone för ett tag, försämra invandrarnas sysselsättningstrend. En färsk undersökning från Helsingfors stadskansli ger senaste rön om invandrarna och deras barn i Helsingfors i fråga om sysselsättning, statsskattepliktiga inkomster och boendeförhållanden i huvudstadsregionen.

På ungefär 20 år har de utomlands födda så småningom kommit att bli en betydande del av Helsingfors arbetsföra befolkning. I slutet av år 2000 fanns det bara 22 400 utomlands födda utländska 20–64-åringar i huvudstaden, år 2018 redan 70 800. Deras andel av stadens hela arbetsföra befolkning har vuxit till 17 procent. Huvudstadsregionen som helhet avviker allt mera från övriga Finland. I Esbo och Vanda är invandrarnas andel av den arbetsföra befolkningen numera ännu större än i Helsingfors (Figur 1).

MEN JÄMFÖRT dem som har finländsk bakgrund har invandrarna ett lägre relativt arbetskraftstal ("arbetskraftsandel") och relativt sysselsättningstal ("sysselsättningsgrad") och ett högre relativt arbetslöshetstal ("arbetslöshetsgrad"). Enligt Statistikcentralens sysselsättningsstatistik hörde 69 procent av dem med utländsk bakgrund som fötts utomlands till arbetskraften i slutet av år 2018, då motsvarande andel av dem med finländsk bakgrund var 85 procent. Sysselsättningsgraden var 56 procent bland dem med utländsk bakgrund som fötts utomland, och 78 procent bland dem med finländsk bakgrund. Arbetslöshetsgraden i dessa grupper var 19 procent resp. 7 procent (Figur 2).

MEN MED tiden har det skett positiv utveckling, delvis som följd av att den arbetsrelaterade invandringen ökat. Men en förändring till det bättre märks också bland många befolkningsgrupper som haft det svårare att få jobb. Bland de kvinnor som flyttat till Finland är sysselsättningsgraden ännu långt ifrån de höga siffrorna för kvinnor med finländsk bakgrund, men i synnerhet för de först nämnda har

läget delvis förbättrats. Andelen arbetslösa bland de kvinnliga invandrare med somalisk bakgrund som hörde till arbetskraften i Helsingfors var två tredjedelar år 2000, men bara knappt hälften (49 %) år 2018. Deras sysselsättningsgrad hade stigit från 9 procent till 24 procent.

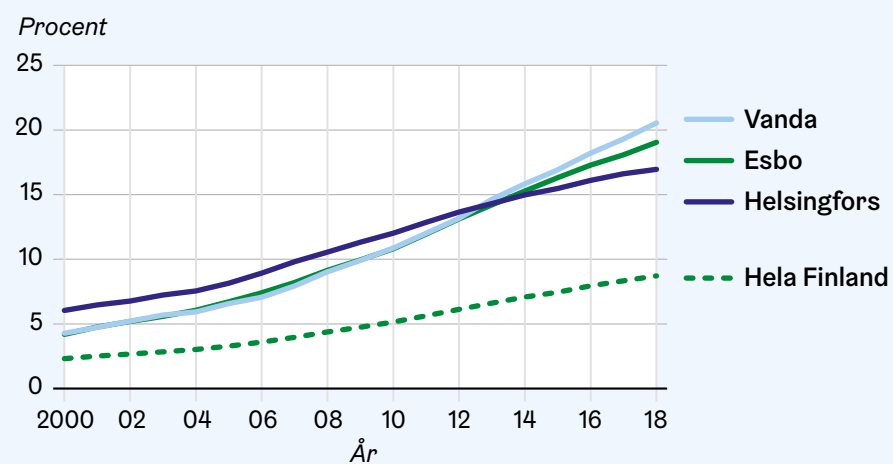
Konjunkturvariation i sysselsättning och arbetslöshet

De ekonomiska konjunkturerna inverkar på sysselsättning och arbetslöshet överlag, men verkningarna är särskilt kännbara bland invandrarna. Många av dem arbetar inom starkt konjunkturberoende branscher, såsom byggande och logistik. Dessutom har en stor del av invandrarna visstids- eller deltidsanställningar, vilket ökar deras sårbarhet under ekonomiskt svårare tider.

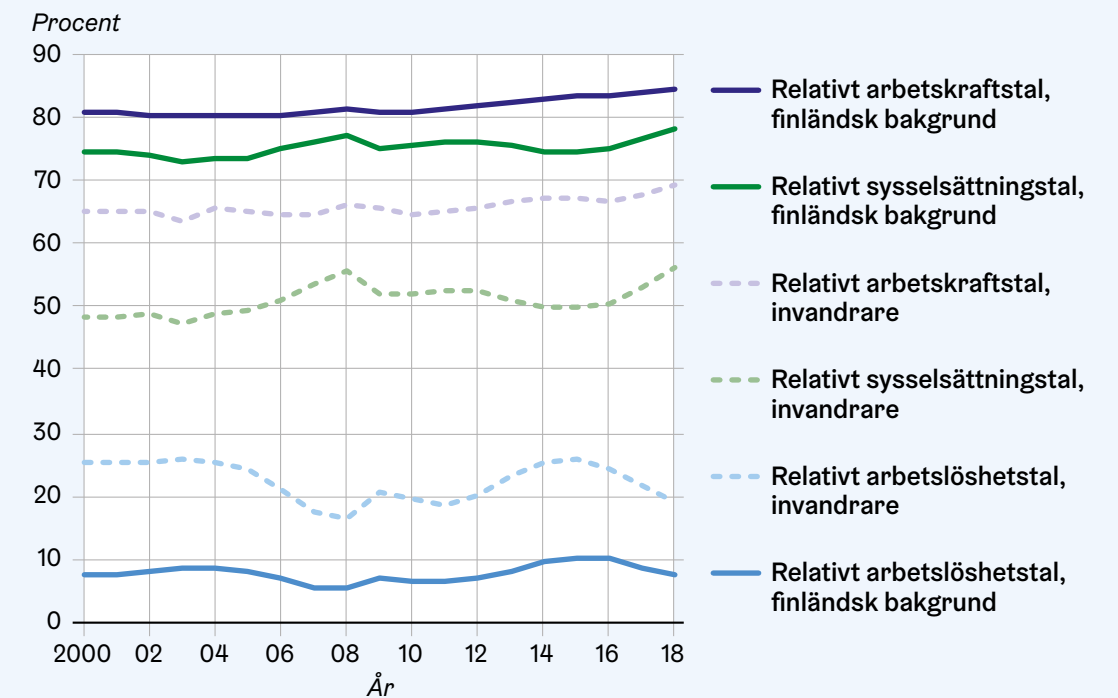
DEN INTERNATIONELLA finanskrisen år 2008 – och dess följder – var ett avbräck i invandrarnas förutsättningar att få jobb – och att hålla det kvar. För några år sedan hann trenden vara positiv igen ett tag, tills coronaviruspandemin slog till mot ekonomin vårvintern 2020. Men vi får nog vänta med att få jämförbara data om invandrarnas sysselsättning under coronakrisen. Enligt nu tillgängliga uppgifter märks till exempel besöksnäringens och restaurangbranschens knipa på att arbetslösheten ökat bland invandrare.

FÖRUTOM INOM hotell och restaurang jobbar en stor del av invandrarna inom kontorstjänster och andra företagstjänster, byggande samt hälso- och socialtjänster. I slutet av år 2018 verkade nästan var femte sysselsatt invandrare inom näringsgrenen Kontorstjänster och andra företagstjänster,

FIGUR 1. Andelen (%) utrikes födda 20–64-åringar med utländsk bakgrund bland befolkningen i Esbo, Helsingfors, Vanda och hela Finland 2000–2018.

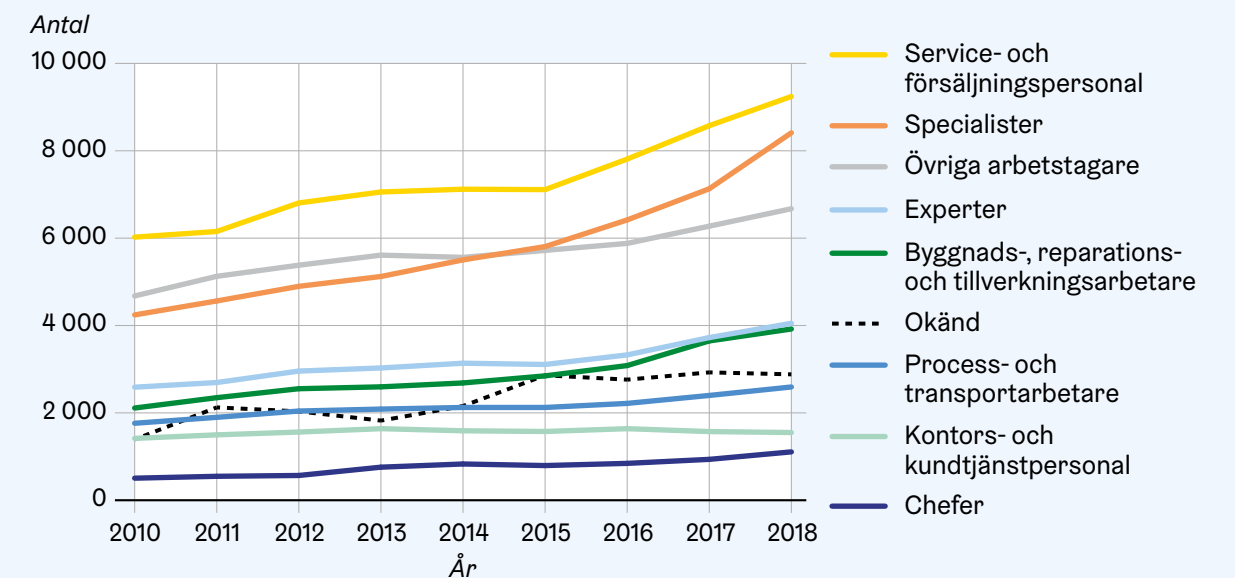

Källa: Statistikcentralen.

Källa: Statistikcentralen.

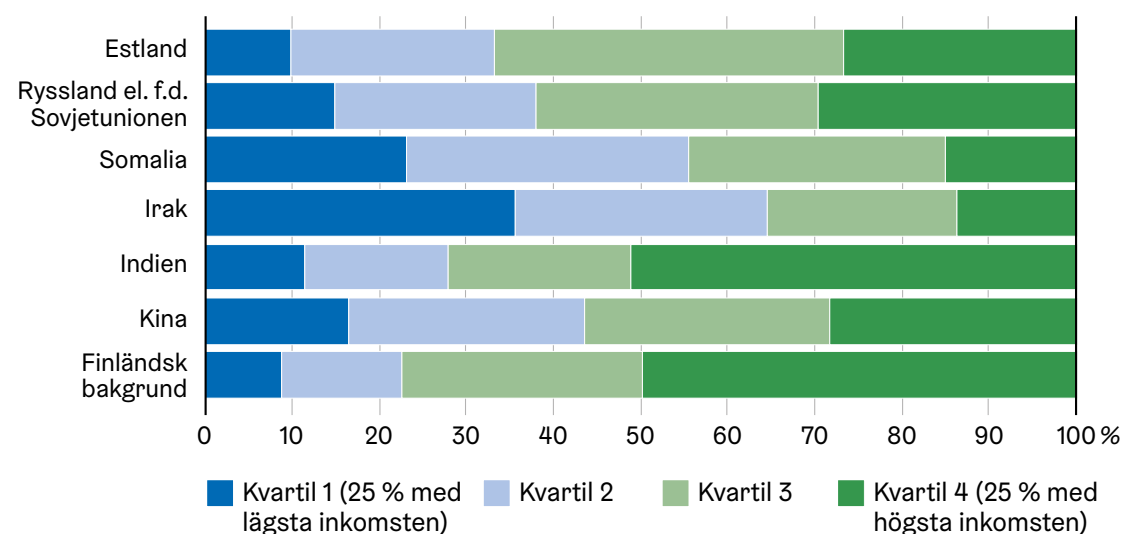
FIGUR 2. Relativt arbetskraftstal, relativt sysselsättningstal och relativt arbetslöshetstal (%) bland 20–64-åringa invandrare resp. invånare med finländsk bakgrund i Helsingfors 2000–2018.

Källa: Statistikcentralen.

Från figuren har utelämnats kategorin Jordbrukare, skogsarbetare m.fl.

FIGUR 3. 15–64-åringa invandrares placering inom huvudkategorierna i den finländska yrkesklassificeringen i Helsingfors 2010–2018.

Källa: Statistiska centralen.

FIGUR 4. Inkomstfördelning bland 20–64-åringar med dels finländsk, dels utländsk bakgrund, enligt bakgrundsländ (%) i Helsingfors år 2018.

som upptar bland annat städning. Av medlemmarna i yrkeskategorin Städare, hembiträden och andra rengöringsarbetare hade faktiskt över hälften flyttat till Finland med utländsk bakgrund. Samtidigt har till exempel antalet specialister som fötts utomlands vuxit klart sedan år 2000 (Figur 3).

Stora skillnader inom invandrarbefolkningen

Invandrarna är i många avseenden en mångskiftande skara, och detta framgår också vid en granskning enligt huvudsaklig verksamhet. Egentligen borde man tala om dem som flyttat till Finland som en enda grupp bara om man till exempel vill göra en inledning på en situationsbild eller utveckling. Skillnaderna invandrare emellan är ställvis mycket stora till exempel beroende på kön, bakgrundsländsgrupp och tidpunkt för flytten till Finland. Det är förståeligt att de som kommit till Finland för att arbeta har en annan ställning på arbetsmarknaden än de flesta av dem som fått sitt uppehållstillstånd i Finland för att få internationellt skydd.

SKILLNADER FINNS det också inom huvudstadsregionen, alltså mellan Esbo, Helsingfors och Vanda. Skillnaderna i arbetsmarknadssituation beror sannolikt till stor del på dels att invandrarbefolkningen i de tre städerna är strukturellt olika, dels att näringsstrukturen i städerna är olika. I Vanda har nästan hälften av invandrarna sin bakgrund i Estland, Ryssland eller övriga före detta Sovjetunionen. I Esbo är andelen invandrare från Indien eller Kina större än i de två andra städerna. I Helsingfors betonas andelarna

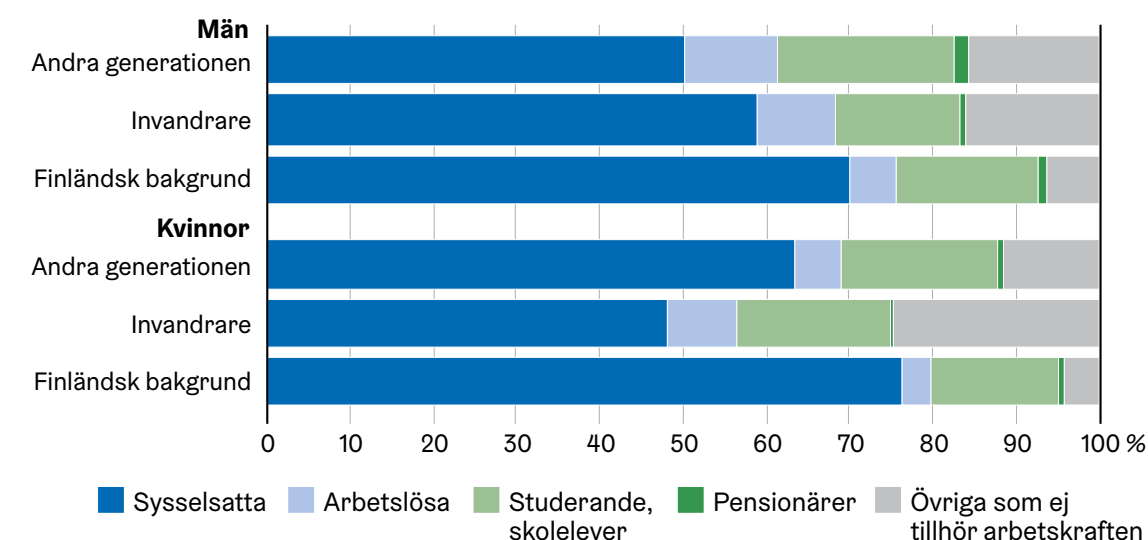
somalier och andra invandrare från Afrika.

SVÄRIGHETERNA ATT få arbete och att arbetet ofta blir inom låglönebranscher och arbetsuppgifter med låga krav på utbildning och kunskaper avspeglar sig också i invandrarernas statsskattepliktiga inkomster i Helsingfors. I medeltal är inkomsterna lägre, och jobbet finns mera typiskt inom låga inkomstklasser. Men det finns stora skillnader olika befolkningsgrupper emellan. I Helsingfors har de sysselsatta som har indisk bakgrund ofta ganska höga inkomster, i synnerhet om de är män, medan utkomstsvårigheter är vanliga bland dem med irakisk, somalisk eller afghanistansk bakgrund (Figur 4).

FOLKS EKONOMISKA resurser inverkar på deras valmöjligheter på bostadsmarknaden. Fastän bostadsägande för de flesta bakgrundsländsgrupper blir vanligare ju längre man bott i landet är ägarboende fortfarande klart ovanliga bland invandrare än bland ursprungsbefolkningen i Helsingfors. Att bo i samhällsstödd så kallad ARA-hyresbostad är mycket vanligt i vissa bakgrundsländsgrupper, vilket delvis beror att folk med till exempel somalisk bakgrund ofta har större familjer än genomsnittligt. I synnerhet bland stora invandrarfamiljer är trångboddhet vanlig i Helsingfors.

Andra generationens invandrare påverkar stadsutvecklingen

Antalet personer med utländsk bakgrund som fötts i Finland har vuxit snabbt i Helsingfors och övriga huvudstadsregionen. Största delen av dem är ännu barn eller unga,

Källa: Statistiska centralen.

FIGUR 5. Huvudsaklig verksamhet (%-andelar) bland 20–29-åringar: dels utrikes födda med utländsk bakgrund, dels i Finland födda med utländsk bakgrund, dels ursprungsfinländska, enligt kön i Helsingfors 2018.

och ganska få tillhör den arbetsföra befolkningen. Erfarenheter och forskning i andra länder ger vid handen att vi har skäl att noggrant följa hur bra dessa så kallade andra generationens invandrare finner sin plats och klarar sig i livet. Om till exempel en betydande del av dem hamnar utanför utbildningen och arbetslivet har det stora negativa verkningar för hela staden.

DET VI vet idag pekar på att den andel barn och unga som klarar sig bra i skolan och avlägger examina är större bland de invandrarbarn som är födda i Finland än dem som är födda utomlands. Detta stämmer bra överens med vad man erfarit i andra länder. Gentemot barn och unga med finländsk bakgrund är skillnaden dock ofta klar, och det märks i många stadier av utbildningen. Bland andra generationens invandrare (som alltså fötts i Finland) tycks det också vara så att kvinnorna i många fall kommer bättre framåt i livet än männen (Figur 5.)

INVANDRARBEFOLKNINGEN (HÄR) avseende de invånare som har utländsk bakgrund) kommer även i framtiden att växa i Helsingfors. Det kommer sig av migrationen till Finland, invandras och deras barns migration från övriga delar av Finland till huvudstadsregionen, samt den naturliga folkökningen, alltså att den andra generationen växer. Eftersom den övriga befolkningen växer långsamt i Helsingfors, växer andelen personer med invandrarbakgrund snabbt. Fram till år 2035 väntas invandrarbefolkningens andel av folkmängden ha vuxit från en knapp femtedel idag till över en fjärdedel (Helsingfors stadskansli, Esbo stad & Vanda stad 2019).

PÅ HELSINGFORS arbets- och bostadsmarknad och inom konsumtionen av service kommer det att betyda att de som flyttat till Finland, och deras barn, får en allt större roll. Det gäller att skapa förutsättningar för alla stadens invånare att komma framåt i livet och bära sitt strå till stacken för en positiv utveckling i staden. Detta förutsätter rätt inriktade och målmedvetna åtgärder för att dels stärka delaktigheten och öka deltagandet, dels bekämpa diskriminering och rasism. ■

Pasi Saukkonen är specialforskare vid Helsingfors stadskansli. Han är docent vid Helsingfors respektive Jyväskyläs universitet.

Källor:

Helsingfors stadskansli, Esbo stad & Vanda stad (2019). Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste. Statistik 2019:3. Helsingfors: Helsingfors stadskansli.

Saukkonen, Pasi (2021). Ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla. Asuminen, työllisyys ja tulot. Undersökning 2021:1. Helsingfors: Helsingfors stadskansli.

”

Det gäller att skapa förutsättningar för alla stadens invånare att komma framåt i livet och bära sitt strå till stacken för en positiv utveckling i staden.

Detta förutsätter rätt inriktade och målmedvetna åtgärder för att dels stärka delaktigheten och öka deltagandet, dels bekämpa diskriminering och rasism.

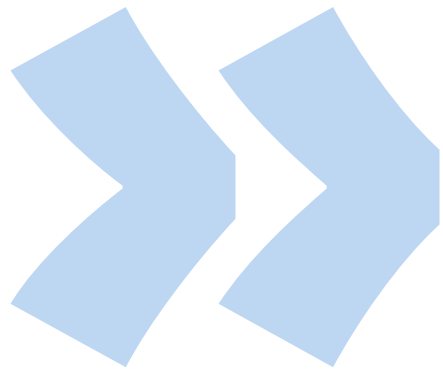

Mer än genomsnittliga utsläpp av små partiklar i de billigaste bostadsområdena i Helsingfors

● NINA HILTUNEN & TUUKKA SAARIMAA

Artikeln klarlägger hur de ekonomiska kostnaderna för sanitära olägenheter (dvs. hälsorisker) av utsättning för små partiklar fördelas på olika inkomstklasser i Helsingfors. Rönen pekar på att de lägre inkomstklasserna har förhållandevis högre ekonomiska kostnader än de högre inkomstklasserna. Dessutom analyseras förhållandet mellan utsläppen av små partiklar och bostadspriserna. Det finns dyra bostäder i både renare och mera förorenade områden, men i de förmånligare bostadsområdena är halterna av små partiklar högre än genomsnittet. Sålunda kunde man ur ekonomisk jämlikhetssynvinkel säga att de lägre inkomstklasserna inte lika fritt kan välja bostad i boendeomgivningar med bättre luftkvalitet.

Småpartiklarnas hälsorisk och ekonomisk jämlikhet

Luftföroreningar betraktas som en av de största hälsoriskerna i vår omgivning. Bland dem är de små partiklar-na allra farligast, och forskning visar att de förorsakat uppskattningsvis 1 600 förtidiga dödsfall i Finland år 2015 (Lehtomäki et al., 2018). De ekonomiska kostnaderna för dessa hälsorisker har uppskattats även förr i Finland, men aldrig hur kostnaderna fördelar sig på olika inkomstklasser. Med tanke på ekonomisk jämlikhet är detta en intressant fråga, om det faktiskt är så att vissa inkomstklasser utsätts för föroreningar mer än andra, och därmed måste dras med högre ekonomiska kostnader för utsättningen.

I USA har det nyligen forskats i ämnet, och rönen visar att kostnaderna i hög grad anhopats på dem som tillhör de lägre inkomstklasserna (Muller et al., 2018). Med andra ord bor de som tillhör lägre inkomstklasser i genomsnitt i mera förorenade grannskap. Men dessa rön kan ändå inte direkt jämföras med läget i Finland. I USA har bostadsområdena klart starkare än i Finland segregeras inkomstklasser emellan. Dessutom är inkomtskillnaderna större i USA än i Finland.

I DEN undersökningen som ligger till grund för denna artikel (Hiltunen, 2020) tillämpar vi från ovan nämnda forskning en metod där man i befolkningens årliga disponibla inkomst inrymmer de ekonomiska kostnader som förorsakas av utsättning för småpartiklar. Utgående från denna anpassade inkomst räknar vi om inkomstfördelningen i Finland år 2015, och studerar samtidigt hur den ekonomiska förlusten av utsättningen fördelar sig på fem olika inkomstklasser.

EN ANNAN infallsvinkel på ekonomisk jämlikhet är förhållandet mellan småpartikelhalterna och bostadspriserna. På 1970-talet gjordes för första gången en ekonomisk tolkning av korrelationen mellan bostadspriser och föroreningar (Rosen, 1974). En bostad har många egenskaper, såsom läge och storlek, som syns i dess pris. Som exempel är en större lägenhet i ett grannhus sannolikt dyrare. På samma

sätt är bostadsköpare sannolikt villiga att betala för god luftkvalitet, och därmed återspeglas skillnader i luftkvalitet på bostadspriserna.

I USA har man forskat i temat utgående från riktlinjerna i lagen "Clean Air Act". Enligt den måste sådana 'counties' (storkommuner) där småpartikelhalterna överskrider rekommendationen sänka utsläppsnivån till den rekommenderade nivån. Enligt till exempel Chay & Greenstone (2005) bedömdes medelpriserna på bostäder på countynivå stiga med 0,2–0,4 procent då utsläppen minskade med en enhet (1 µg/m³). Bayer et al. (2006) analyserade för sin del sambandet mellan hushålls flyttberedskap och luftkvaliteten i metropolområden i USA. Enligt rönen skulle medianhushållet vara berett att betala 145–185 dollar (fasta kursen för 1982–84) för att partikelutsläppen skulle minska med en enhet.

ENLIGT BÄGGE studierna skulle hushållen vara beredda att betala för bättre luftkvalitet, vilket kan leda till att de människor som tillhör lägre inkomstklasser bor i de mest nedsmutsade områdena. Samtidigt bör vi notera att sambandet mellan luftkvalitet och bostadspriser inte är helt rätlinjigt. I stadsområden, i synnerhet i stadskärnor, är luftkvaliteten ju ofta dålig, och ändå är bostäderna ofta dyra där. Det handlar om att livlig trafik faktiskt ofta korrelerar med sämre luftkvalitet och höga bostadspriser, dels genom att den alstrar mera utsläpp, dels genom att den ger bra närbarhet. Helsingfors är ett gott exempel på ett sådant område, och är därför ett objekt för vår studie. Men det är ju möjligt att hushållen inte känner till luftkvaliteten i bostadsområdena, och då skulle den inte heller avspeglas i bostadspriserna.

Anpassad inkomstfördelning

Forskningsproblemet kan delas upp i två delar: förändras inkomstfördelningen om man lägger till de ekonomiska kostnaderna, och i så fall hur mycket? På nationsnivå mäts inkomstfördelningen för det mesta med Gini-koeffi-

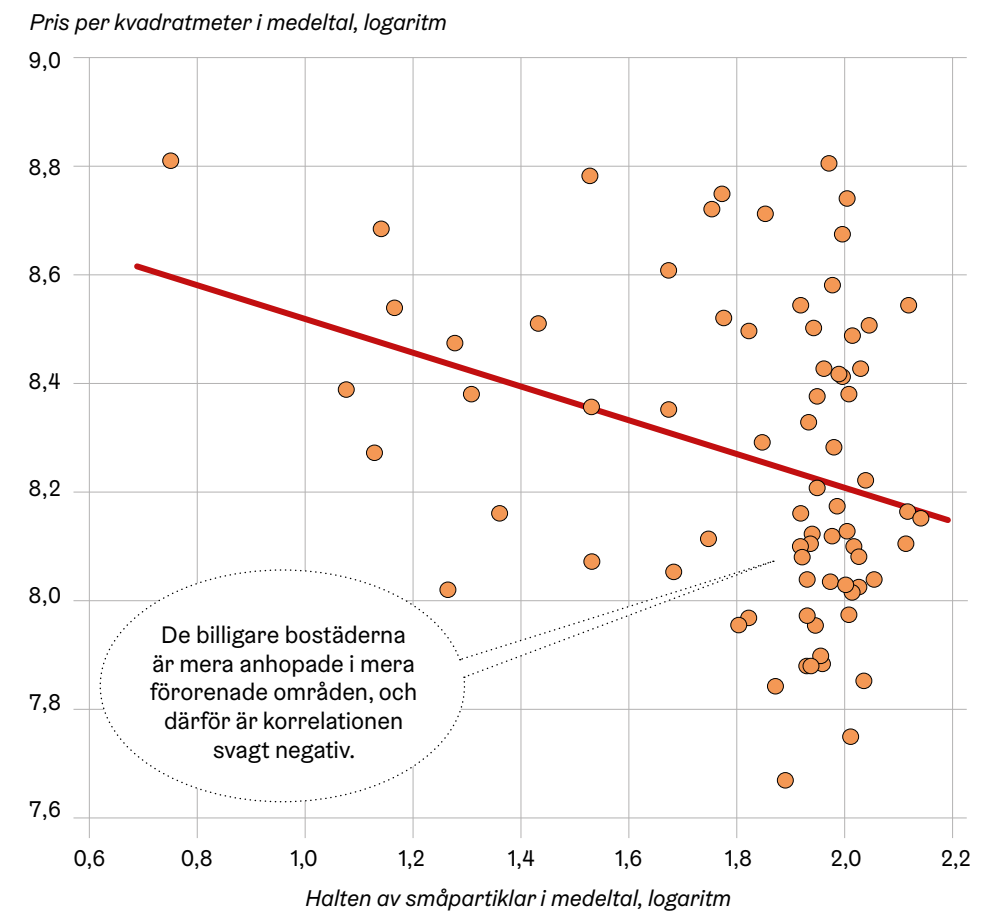
cienten, vars gränsvärden är 0 och 1, där noll står för en helt jämn inkomstfördelning, och 1 för att en enda person får alla inkomster. I den anpassade inkomstfördelningen subtraheras de årliga ekonomiska kostnader som förorsakas av utsättning för små partiklar från den årliga disponibla inkomsten. Med hjälp av dels den anpassade, dels den ursprungliga inkomstfördelningen studerade vi hur olika inkomstklassers andelar av totalinkomsten i Finland förändrades år 2015.

VID BERÄKNINGEN av den anpassade inkomstfördelningen kombinerade vi Statistikcentralens uppgifter om den vuxna befolkningens inkomster och demografi åren 2013 och 2014 (i 250 x 250 m koordinatrutor) med Finlands miljöcentrals modellbaserade halter av småpartiklar i uteluften 2015 (Paunu et al., 2018), med samma rutkoordinater. Dessutom använde vi dödlighetsdata och olika ekonomiska estimat för värdesättning av människors liv. Vi utgick från samma metoder som Muller et al. gjorde i en tidigare stu-

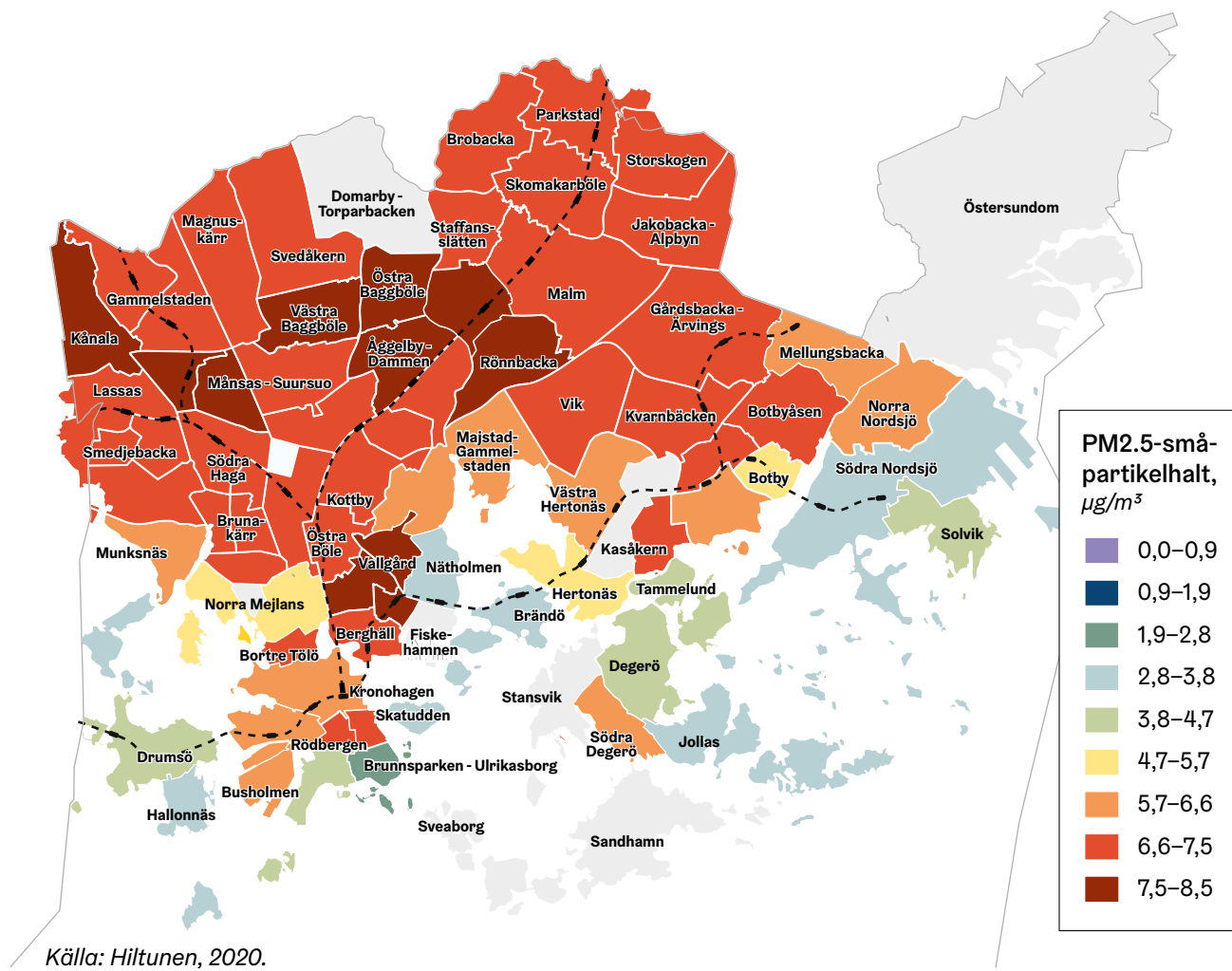
die i USA, men med den skillnaden, att Muller et al. utgick direkt från hushållens inkomster, medan vi i vår undersökning använde hushållens inkomster i småområden.

DÅ FOLK dör i förtid har de betalat största delen av de totala ekonomiska kostnader som uppstår på grund av utsättning för små partiklar. Sålunda beror eventuella förändringar i beräkningen av de ekonomiska kostnaderna i hög grad på hur man definierar en förtidig död. De två mätare som används allra mest är 'Value of a Statistical Life', VSL, och 'Value of a Life Year', VOLY. Det serare får man genom att dividera VSL med det förväntade antalet levnadsår. Med andra ord fastslår VSL att alla liv är likvärdiga oberoende av ålder, medan VOLY ger mer betoning åt den unga befolkningen. Precis som den amerikanska studien använder vi mätaren VSL, eftersom den hålls konstant och vi därmed noggrannare kan mäta förändringar i kostnadernas fördelning.

FIGUR 1. Medelpriset per kvadratmeter på bostäder samt medelhalten av småpartiklar, i postnummerområden i Helsingfors (logaritmer).

Källa: Hiltunen, 2020.

FIGUR 1. Halterna av småpartiklar i postnummerområdena i Helsingfors

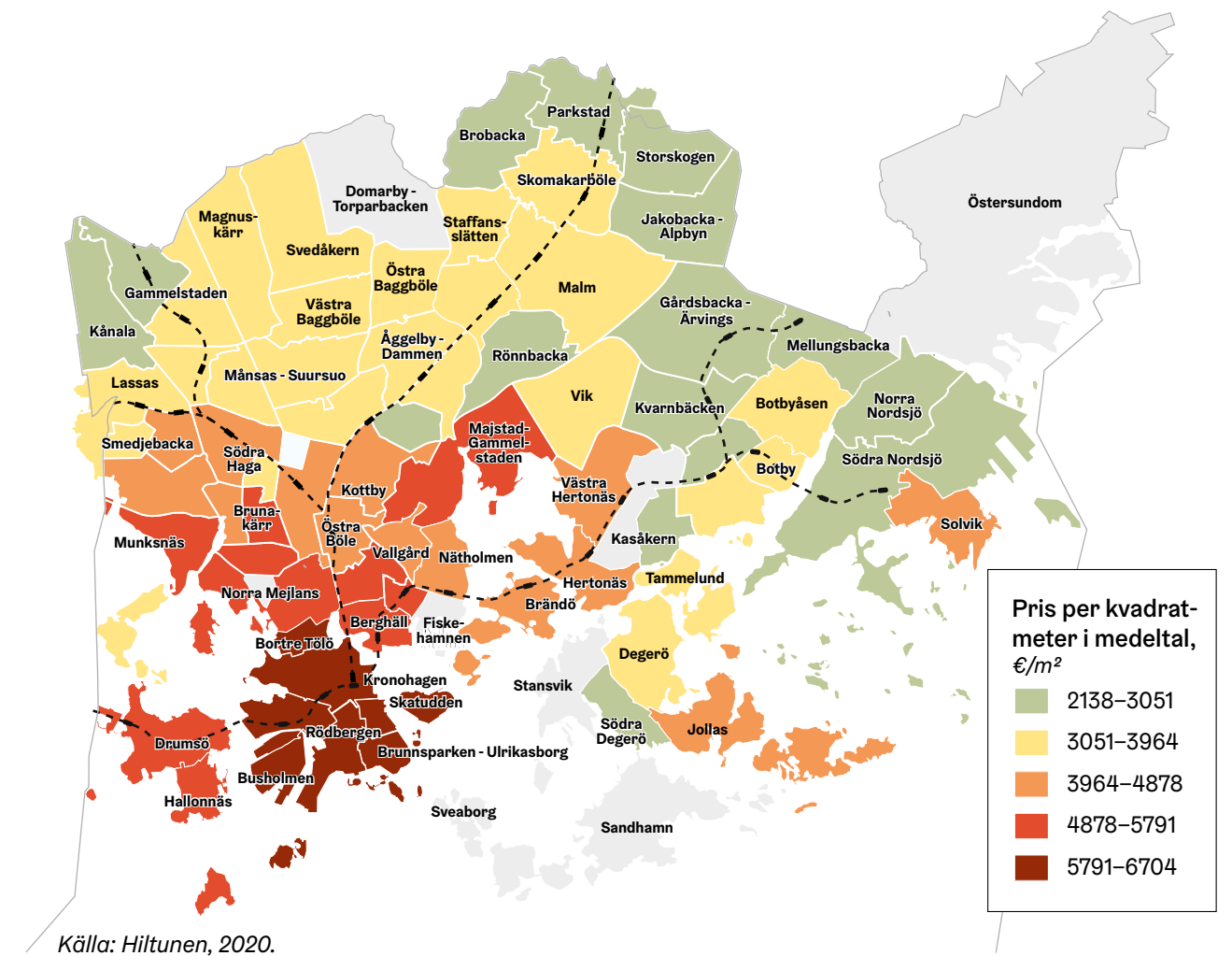
I **VSL** (Value of a Statistical Life) utgår man från folks villighet att betala för en lägre risk att dö. Om till exempel en bilägare var beredd att betala 1000 euro för krockkuddar i bilen (som skulle sänka risken att dö med en promille) vore livets värde statistiskt 1 000 000 euro för vederbörande. Lehtomäki et al. (2018) använde som livets statistiska värde det europeiska medeltalet 2,65 miljoner euro, och för konsekvensens skull använde även vi det i vår studie.

FÖR TILL exempel 50-åringar beräknas den ekonomiska kostnaden för hälsoriskerna ('sanitära olägenheten') enligt följande: 50-åringarna måste vara utsatta för småpartiklarna under minst ett års tid. Då de håller på att fylla 51 år beräknas med hjälp av epidemiologiska kalkyler hur stor andel de dödsfall som är förtidiga och beror på utsättning utgör av den allmänna dödsrisken. När denna andel multipliceras med VSL fås den ekonomiska kostnaden för ett års hälsorisk. Denna kostnad jämförs sedan med personernas

årliga inkomst. Huvudregeln är att ju äldre en person är, desto mer fysiska olägenheter och ekonomiska kostnader leder utsättningen till. För femtioåringar beräknas kostnaden vara 1 000 euro per år, och för 80-åringar 6 000 euro. Som allra högst är den ekonomiska kostnaden i klass 25 000 euro, för över 80-åringar.

Förändringar i inkomstfördelningen

Intressant ur den ekonomiska jämlikhetens synvinkel är att rönerna pekar på att de ekonomiska kostnaderna är förhållandevis större för de lägre inkomstklasserna. Då kostnaderna för utsättningen för luftföroreningar adderas till den årliga disponibla inkomsten minskar den lägsta inkomstklassens relativa andel av totalinkomsterna med 0,5 procentenheter, medan den i den högsta inkomstklassen växer med 0,7 procentenheter på hela Finlands nivå. En annan viktig mätare är kostnadens förhållande till den disponibla

FIGUR 3. Medelpriserna per kvadratmeter på bostäder i postnummerområdena i Helsingfors

inkomsten. Ju högre siffra, desto närmare den årliga disponibla inkomsten är de ekonomiska kostnaderna för utsättningen. Lokalt varierar observationerna mellan 0 och 93,4 procent, och högsta observationen är från västra Finland.

SÅSOM TIDIGARE nämnts är både föroreningshalterna och bostadspriserna högre än genomsnittet i stadskärnor, och då borde ju de högre inkomstklasserna vara mera utsatta för föroreningar. Ändå visar våra rön att de lägre inkomstklasserna lider mer av de ekonomiska kostnader som utsläppen förorsakar, trots att utsläppsnivåerna till medeltalet är lägre i de fattigare områdena. Detta beror delvis på att det bor förhållandevis mera äldre människor i dessa fattigare områden. De äldre är av naturliga skäl sårbarare för hälsofaran från småpartiklarna, och därför har de höga utsläppsrelaterade ekonomiska kostnader i förhållande till sina inkomster.

Samband mellan småpartikelhalter och bostadspriser i Helsingfors

Som vi sett tidigare kan ekonomisk jämlikhet analyseras också med hjälp av sambandet mellan småpartikelhalter och bostadspriser. Förutom luftföroreningar kan även buller inverka på bostäders priser, men eftersom bullret inte i egentlig mening kan leda till förtidig död tar vi inte upp det i denna studie. Det vi använde var Statistikcentralens statistik över begagnade aktielägenheter för åren 2013–2015 samt redan tidigare utnyttjade modellbaserade utluftshalter år 2015 från Finlands miljöcentral, som aggregerats på postnummernivå. Helsingfors är en lämplig stad för en sådan här undersökning, eftersom här finns bostäder i närheten av såväl hav och skog som livligt trafikerade vägar.

Av de områden där bostäderna är billigare ligger många nära motorvägar, vilket höjer utsläppsnivån.

FIGUR 1 visar ett spridningsdiagram och en regressionslinje för medelkvadratmeterpriset på bostäder och logaritmerna för de genomsnittliga småpartikelhalterna. Med andra ord ser man i figuren hur medelpriserna per kvadratmeter och halterna av småpartiklar korrelerar i olika bostadsområden. En punkt står alltså för det genomsnittliga bostadspriset per kvadratmeter i ett visst postnummerområde i Helsingfors, samt halten av småpartiklar. I de dyrare områdena är korrelationen oklar, eftersom det finns dyra bostäder i både renare och mera förorenade områden. De billigare bostäderna däremot är mera anhopade i mera förorenade områden, och därför är korrelationen svagt negativ.

FIGURERNA 2 resp. 3 beskriver postnummerområdesvis medelhalterna av små partiklar resp. medelpriserna på bostäder. I de dyrare postnummerområdena varierar utsläppsnivåerna mellan låg och hög. Detta beror dels på att bostäderna är dyra och luften ren nära havet, dels att det också finns dyra bostäder i Helsingfors stadskärna, där luften förorenas av trafiken. De som tillhör de högre inkomstklasserna skulle kunna bo var som helst, om inte utbudet på bostäder var begränsat. Samtidigt överskrider den högsta genomsnittliga småpartikelhalten inte Världshälsoorganisationens minimirekommendation 10 µg/m³, så det är inte sagt att bostadsköparna ens tänker på luftkvaliteten.

SPRIDNINGSDIAGRAMMET VI såg tidigare visar en svagt negativ korrelation mellan bostadspriser och utsläppshalter. De rödmarkerade områdena, alltså de där bostäderna är billigast, ligger nära motorvägar, vilket höjer utsläppshalterna. Ofta är dessa områden mindre lockande som bostadsområden, vilket skulle kunna ta sig uttryck i lägre bostadspriser. Ur ekonomisk jämlikhetssynvinkel kunde man säga att de lägre inkomstklasserna inte lika fritt kan välja bostad i boendeomgivning med bättre luftkvalitet.

Hur kan våra rön vara till nytta?

Man känner inte till någon undre gräns för när småpartikelhalten inte längre är skadlig för hälsan. Därför har Världshälsoorganisationen tagit som mål att minska utsläppen av småpartiklar i luften så mycket som möjligt, även om den rekommenderade maximihalten är 10 µg/m³. (WHO, 2018) Utgående från den har Europeiska unionen som mål att minska på luftföroreningarna fram till år 2030. Antalet förtidiga dödsfall i Europa som berott på luftföroreningar borde år 2030 vara bara drygt hälften så stort som det varit år 2005. År 2019 uppdaterade miljöministeriet sin målsättning till att minska småpartikelhalterna med 30 procent (Miljöministeriet, 2019) Enligt beräkningarna skulle detta leda till en 1,1 miljoner euros inbesparing, som torde öka vartefter befolkningen åldras. Dessutom inriktar sig den kostnadsminskning som minskade utsläpp medför starkare på de lägre inkomstklasserna, och då blir inkomstfördelningen jämlikare.

MULLER ET AL. kritiserade det rådande sättet att mäta ekonomisk jämlikhet och påpekade att en förbättrad mätning av inkomster inte berodde enbart på noggrannare data utan också på en vidare definition av inkomsterna. Denna tanke bygger på Nordhaus och Tobins argument från 1970-talet. Enligt dem är en definition av inkomst utgående från produktion och marknadsförsäljning av varor eller tjänster alltför begränsad. Sålunda är inkludering av de ekonomiska kostnader som beror på föroreningar ett sätt att göra definitionen av disponibel inkomst mer omfattande (Muller et al., 2018).

OM MAN använder en anpassad inkomstfördelning minskar den ekonomiska jämlikheten en smula. Våra rön visar att de ekonomiska kostnaderna är förhållandevis större i de lägre inkomstklasserna, trots att utsläppsnivåerna i snitt är lägre i de fattigare områdena. Detta beror delvis på att det bor förhållandevis mera äldre människor i de fattigare områdena.

I HELSINGFORS varierar utsläppsnivåerna i de dyrare postnummerområdena mellan låg och hög. Det beror dels på att bostäderna är dyra och luften ren nära havet, dels att det också finns dyra bostäder i Helsingfors stadskärna, där luften förorenas av trafiken. Av de områden där bostäderna är billigare ligger många nära motorvägar, vilket höjer utsläppsnivån. Ofta är dessa områden mindre lockande som bostadsområden, vilket eventuellt tar sig uttryck i lägre bostadspriser. I termer av ekonomisk teori skulle detta ju vara logiskt, eftersom bostadsköpare lockas till de mindre attraktiva områdena av att bostäderna är billigare där, medan bostadspriserna i stadskärnan oavsett luftföroreningarna höjs av läget och de goda kommunikationerna.

EN BEGRÄNSNING i vår undersökning kan anses vara materialet, som inte gick ner på individnivå. Därmed begränsades analysen till att söka korrelationer, och kausalitet kunde inte påvisas. Dessutom skulle en mera djupgående studie av sambandet mellan bostadspriser och luftkvalitet kräva detaljerad data om bostadsköp. Men rönen uppmuntrar att tro att det vore till nytta att i fortsatt forskning klarlägga hur trenden ser ut på längre sikt – också med data på mera exakt nivå. Det vore också intressant att utreda hur buller inverkar på bostädernas priser i Helsingfors. Bullret kan ju i högre grad än luftföroreningarna påverka hushållens bostadsköpsbeslut. ■

Artikeln bygger på Nina Hiltunens magistersavhandling, som godkändes år 2020 vid Aalto-universitetet.

Nina Hiltunen verkar som överaktuarie vid Statistikcentralen. **Tuukka Saarimaa** är biträdande professor i stadsekonomi vid Aalto-universitetet.

Källor:

- Chay, K. & Greenstone, M. (2005): Does Air Quality Matter? Evidence from the Housing Market. *Journal of Political Economy* 113(2)
- Bayer, P., Keohane, N. & Timmins, C. (2006): Migration and Hedonic Valuation: The Case of Air Quality. *Journal of Environmental Economics and Management*.
- Hiltunen, N. (2020): Local Air Quality and Economic Inequality in Finland. Master's thesis. Aalto University School of Business. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-202005033001>
- Lehtomäki, H., Korhonen, A., Asikainen, A., Karvosenoja, N., Kupiainen, K., Paunu, V.-V., Savolahti, M., Sofiev, M., Palamarchuk, Y., Karppinen, A., Kukkonen, J. & Hänninen, O. (2018): Health Impacts of Ambient Air Pollution in Finland. Miljöministeriet (2019): Nationellt luftvårdsprogram 2030 Miljöministeriets publikationer 2019.7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-008-8>
- Muller, N., Matthews, P. & Wiltshire-Gordon, V. (2018): The Distribution of Income Is Worse Than You Think: Including Pollution Impacts into Measures of Income Inequality. *PLoS ONE*, 13(3).
- Paunu VV., Karvosenoja N., Kupiainen K., Kangas L., Savolahti M., Sassi MK. (2018) Validation of PM2.5 Concentrations Based on Finnish Emission—Source-Receptor Scenario Model. In: Mensink C., Kallos G. (eds) *Air Pollution Modeling and its Application XXV*. ITM 2016. Springer Proceedings in Complexity. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-57645-9_15
- Rosen, S. (1974): Hedonic Prices and Implicit Markets: Product Differentiation in Pure Competition. *Journal of Political Economy*, 82(1):34–55.
- World Health Organization (2018). Ambient (Outdoor) Air Quality and Health.

Kvartti on Helsingin kaupunginkanslian julkaisema lehti, joka esittelee Helsinkiä ja Helsingin seutua koskevaa ajankohtaista tutkimus- ja tilastotietoa. Kvartti on suunnattu paitsi päätöksenteon tueksi Helsingin päättäjäille ja suunnittelijoille, myös kaikille muille, jotka haluavat tarkemmin perehtyä kaupunki-ilmiöitä koskevaan tietoon. Lehti on suomen- ja ruotsinkielinen, ja kerran vuodessa ilmestyy lisäksi englanninkielinen numero **Helsinki Quarterly**. Quarterly pyrkii palvelemaan lukijoita ja yhteistyökumppaneita kansainvälisesti.

Kvartti

NELJÄNNESVUOSIJULKAISU • KVARTALSPUBLIKATION

01
2021

Päätoimittaja

Timo Cantell
puh. 09 310 73362
timo.cantell@hel.fi

Toimitus

Teemu Vass
puh. 09 310 64806
teemu.vass@hel.fi

Osoite

Kaupunginkanslia
Kaupunkitieto
PL 550, 00099 Helsingin kaupunki

Käyntiosoite

Ympyrätalo,
Siltasaarencatu 18–20 A, 5. krs.

Internet

www.hel.fi/kaupunkitieto

www.kvartti.fi

Kvartti

SISÄLLYS

01
2021

Timo Cantell:
Pääkirjoitus

Oskar Rönberg & Venla Bernelius:
Kaikkien kaupunki – mutta kaukana? Asukkaiden sosiaalinen tausta ja eriytyvä kaupunkitilan käyttö Helsingissä

Teemu Vauhkonen & Mikko Salasuo:
Nuorten ylisukupolvinen syrjäytyminen Helsingissä

Pasi Mäenpää & Henrietta Grönlund:
”Julkista palvelua kirkon kautta” – Helsinki-apu yhdisti kirkon ja kaupungin järjestöihin, yrityksiin ja kaupunkilaisiin

Pasi Saukkonen:
Ulkomaalaistaustaisten merkitys Helsingin työmarkkinoilla kasvaa

Nina Hiltunen & Tuukka Saarimaa:
Helsingin edullisemmillä asuinalueilla keskimääräisesti enemmän pienihiukkaspäästöjä.